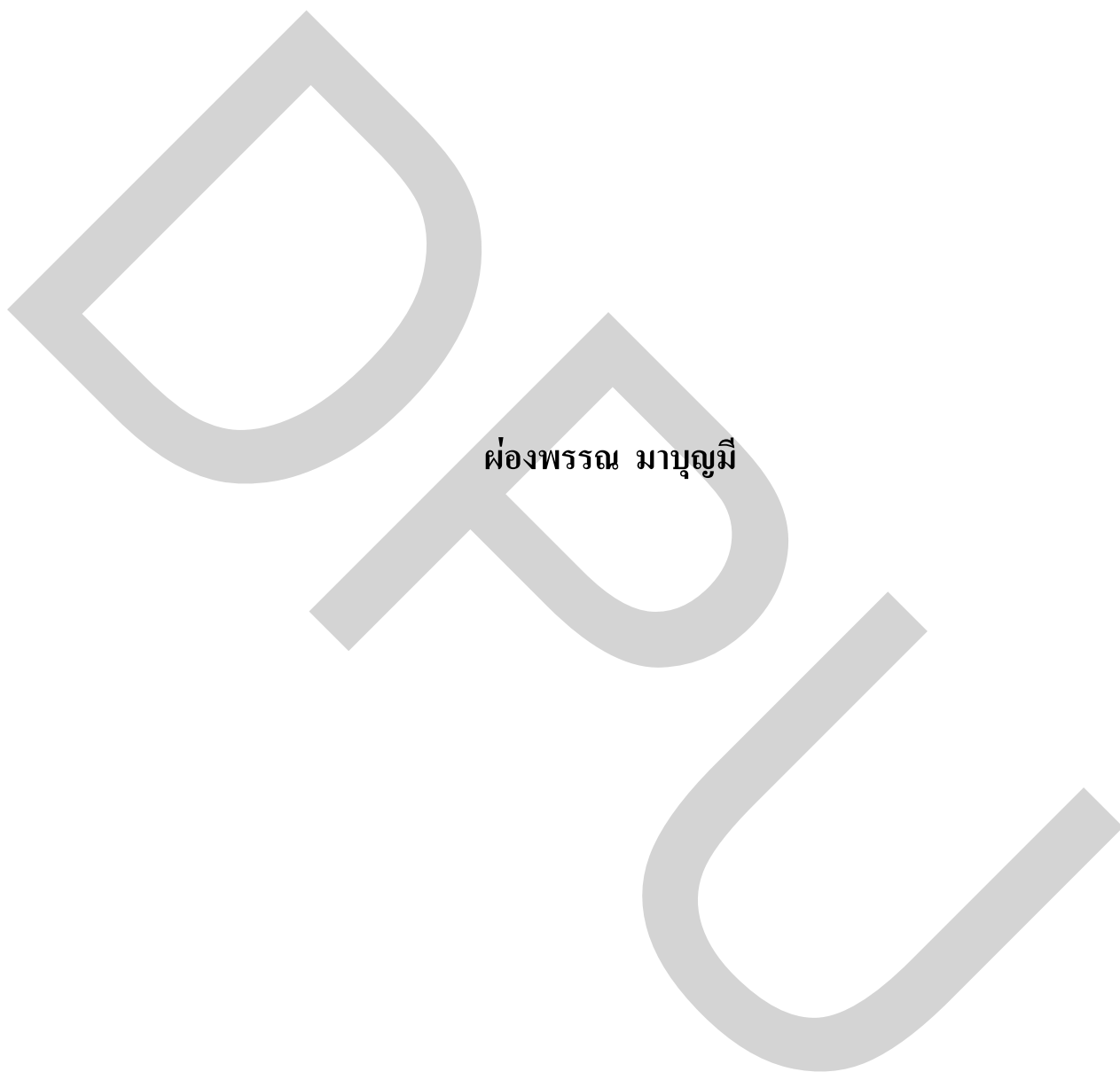

การปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดี : ศึกษาการใช้ซอฟต์แวร์ต่อจำเลยในห้องพิจารณา

ฟ้องพรรณ มาบุญมี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ปริดิย์ พนมยงค์

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

พ.ศ. 2555

**Treatment of Defendants during the Trial : A Study of the Use of Shackles
on Defendants in the Courtroom**

Phongphan Maboonmee

The Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Laws

Department of Law

Pridi Banomyong Faculty of Law, Dhurakij Pundit University

2012

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความสะดวกจากท่านศาสตราจารย์ ดร.อุดม รัฐอมฤต ที่ได้กรุณาได้รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา และได้สละเวลาอันมีค่าคอยช่วยเหลือและให้คำแนะนำต่างๆ ด้วยความเอาใจใส่อย่างยิ่ง นอกจากนี้ วิทยานิพนธ์นี้ไม่อาจจะมีความสำเร็จเป็นรูปเล่มขึ้นได้ หากขาดเสียซึ่งกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้แก่ ศาสตราจารย์ ดร.สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานี วรภัทร์ และอาจารย์ ดร.อุทัย อาทิวา ซึ่งให้เกียรติเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ อีกทั้งยังได้กรุณาให้คำแนะนำและชี้แนวทางในการปรับปรุงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ฒ นคร ศาสตราจารย์ ม.ล.ไกรฤกษ์ เกษมสันต์ อาจารย์ ดร.สุรสิทธิ์ แสงวิโรจน์พัฒน์ อาจารย์นันทิ จิตสว่าง รองศาสตราจารย์ มานิตย์ จุมปา ท่านอภิพงศ์ ศานติเกษม ท่านจุฬพงษ์ รัตนตรัยวงศ์ และท่านธราธร จิตมหาวงศ์ ซึ่งท่านเหล่านี้ได้มีส่วนช่วยเหลือผู้เขียนเป็นอย่างมากทั้งการวางรากฐานในการศึกษากฎหมาย ให้คำแนะนำในการศึกษาระดับมหาบัณฑิต และให้ความช่วยเหลือแนะนำการค้นคว้าเอกสารต่างๆ และทางปฏิบัติอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งที่จำเป็นต้องใช้ประกอบการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณบิดาและมารดา ผู้ให้ทั้งกำลังใจและกำลังใจสนับสนุน ให้ผู้เขียนฟันฝ่าการศึกษาในระดับปริญญาโทจนสำเร็จได้เป็นนิติศาสตรมหาบัณฑิต และที่สำคัญผู้เขียนขอขอบคุณครอบครัว ญาติมิตร เจ้าหน้าที่ พี่ๆ และเพื่อนๆ ทุกคน โดยเฉพาะในสาขากฎหมายอาญาฯ ที่คอยให้กำลังใจและคอยให้ความช่วยเหลือต่างๆ จนผู้เขียนมีวันนี้ได้

ท้ายที่สุดนี้ หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีคุณค่าหรือก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาใดๆ ผู้เขียนขอขอบพระคุณแด่บุพการี บุรพจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน ส่วนข้อผิดพลาดหรือบกพร่องประการใด ผู้เขียนขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

ผ่องพรรณ มานูญมี

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	๗
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	๖
กิตติกรรมประกาศ.....	๗
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	7
1.3 สมมติฐานของการศึกษา.....	8
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	8
1.5 วิธีดำเนินการศึกษา.....	8
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
2. แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดี.....	10
2.1 พัฒนาการของวิธีการปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดี.....	10
2.1.1 วิธีปฏิบัติในชั้นพิจารณาคดี.....	11
2.1.2 บทบาทของศาลในการพิจารณาคดีอาญา.....	17
2.2 หลักการคุ้มครองจำเลยจากมาตรการบังคับทางอาญา.....	20
2.2.1 มาตรการบังคับทางอาญาที่ใช้กับจำเลย.....	20
2.2.2 หลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์.....	23
2.2.3 หลักยกประโยชน์แห่งความสงสัย.....	28
2.3 มาตรการทางกฎหมายของประเทศไทยเกี่ยวกับการใช้โซ่ตรวน.....	29
2.3.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550.....	29
2.3.2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.....	31
2.3.3 พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความ ในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479.....	31
2.3.4 ลักษณะการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลย.....	33
2.4 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิมนุษยชนของจำเลย.....	37

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2.5 มาตรฐานสากลขององค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง.....	47
2.5.1 มาตรฐานทางด้านสิทธิของจำเลย.....	48
2.5.2 มาตรฐานทางด้านการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลย.....	54
2.6 การมีอิสระในการต่อสู้คดีของจำเลย.....	58
2.6.1 อิสระในทางนามธรรม.....	59
2.6.2 อิสระในทางรูปธรรม.....	61
2.7 ความปลอดภัยในการพิจารณาคดี.....	63
2.7.1 ความปลอดภัยของศาล และบุคลากรของศาลยุติธรรมในการพิจารณาคดี...	64
2.7.2 วิธีการรักษาความปลอดภัยในห้องพิจารณาคดี.....	65
3. การใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยในการพิจารณาคดีในต่างประเทศ.....	67
3.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา.....	67
3.1.1 การใช้เครื่องพันธนาการและมาตรการในการควบคุมตัวจำเลย.....	67
3.1.2 มาตรการในการควบคุมตัวจำเลยระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณา....	68
3.1.3 การคุ้มครองสิทธิของจำเลยระหว่างการพิจารณาคดี.....	72
3.2 ประเทศญี่ปุ่น.....	80
3.2.1 การใช้เครื่องพันธนาการและมาตรการในการควบคุมตัวจำเลย.....	81
3.2.2 มาตรการในการควบคุมตัวจำเลยระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณา..	82
3.2.3 การคุ้มครองสิทธิของจำเลยระหว่างการพิจารณาคดี.....	83
3.3 สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี.....	86
3.3.1 การใช้เครื่องพันธนาการและมาตรการในการควบคุมตัวจำเลย.....	87
3.3.2 มาตรการในการควบคุมตัวจำเลยระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณา..	88
3.3.3 การคุ้มครองสิทธิของจำเลยระหว่างการพิจารณาคดี.....	89
4. วิเคราะห์ปัญหาการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยในห้องพิจารณาคดี.....	92
4.1 วิเคราะห์เปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายของประเทศไทยกับกฎหมาย ต่างประเทศ	92
4.2 บทวิเคราะห์การใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยในห้องพิจารณา.....	100
4.2.1 ความไม่ชัดเจนของกฎหมายและข้อบังคับ.....	101

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4.2.2 ความไม่สอดคล้องกับมาตรฐานสากล และการกระทำที่ละเมิดศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์.....	104
5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	108
5.1 บทสรุป.....	108
5.2 ข้อเสนอแนะ.....	111
บรรณานุกรม.....	113
ประวัติผู้เขียน.....	119

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดี : ศึกษาการใช้โชตรวนต่อจำเลยในห้องพิจารณา
ชื่อผู้เขียน	ผ่องพรรณ มานูญมี
อาจารย์ที่ปรึกษา	ศาสตราจารย์ ดร.อุดม รัฐอมฤต
สาขาวิชา	นิติศาสตร์
ปีการศึกษา	2555

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาถึงสภาพปัญหาของการใช้โชตรวนต่อจำเลยในห้องพิจารณาในประเทศไทยว่า เป็นการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของจำเลยในการที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์และสิทธิในการต่อสู้คดีหรือไม่ และเป็นไปตามมาตรฐานสากลขององค์การสหประชาชาติ (UN) หรือไม่ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ซึ่งจำเลยผู้ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำความผิดอาญาได้รับการรับรองและคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำความผิดและมีสิทธิในการต่อสู้คดี

จากการศึกษาปัญหาการใช้โชตรวนต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดีในห้องพิจารณาในประเทศไทย พบว่า ในการใส่โชตรวนจำเลยที่มาปรากฏตัวที่ศาลเพื่อพิจารณาคดีนั้นเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ได้เริ่มทำการใส่โชตรวนแก่จำเลยตั้งแต่ก่อนออกจากเรือนจำ เพื่อป้องกันการหลบหนีของจำเลยระหว่างเดินทางมายังศาล เพราะจำนวนเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่ควบคุมจำเลยมาศาลมีจำนวนไม่เพียงพอต่อจำนวนจำเลยที่มาศาล จึงมีจำเลยเป็นจำนวนมากที่ต้องเข้าสู่ห้องพิจารณาคดีในชุดนักโทษและต้องใส่โชตรวนที่เท้าทั้งสองข้าง ซึ่งเป็นจำเลยชายวัยหนุ่มเสียส่วนใหญ่ ทำให้เกิดประเด็นปัญหาว่า เพื่อให้การพิจารณาคดีเป็นไปโดยยุติธรรม เสมอภาค และคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ศาลควรจะมีโอกาสให้จำเลยได้ต่อสู้คดีอย่างเต็มที่โดยปราศจากโชตรวนหรือไม่ แต่ในทางปฏิบัติแล้วนั้น ศาลไม่ได้ให้อิสระแก่จำเลยในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่อย่างเป็นทางการ โดยไม่ปรากฏว่า ศาลมีคำสั่งให้ถอดโชตรวนจำเลยในระหว่างที่จำเลยปรากฏตัวในห้องพิจารณาตามหลักการที่ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ดังนั้น จำเลยในคดีอาญาส่วนใหญ่ต้องบิกความในสภาพที่ถูกพันธนาการด้วยโชตรวนอยู่ตลอดเวลาที่อยู่ในห้องพิจารณานั้น และจนกว่าจะเดินทางกลับถึงเรือนจำ แนวปฏิบัติเช่นนี้อาจทำให้จำเลยเสียเปรียบในการต่อสู้คดีได้

โดยปริยาย เพราะภาพที่จำเลยปรากฏตัวในห้องพิจารณาโดยมิใช่ตราวนั้น ย่อมทำให้ผู้พบเห็นอันรวมถึงผู้พิพากษาอาจเกิดอคติว่าจำเลยเป็นผู้กระทำผิดได้

สำหรับการใช้โซ่ตราวนในต่างประเทศนั้น จากการศึกษาพบว่า ในประเทศญี่ปุ่นและประเทศเยอรมนีไม่มีการใช้โซ่ตราวนต่อจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาของศาล เพราะกฎหมายที่กำหนดประเภทและชนิดของเครื่องพันธนาการไม่ได้กำหนดให้มีโซ่ตราวนเป็นหนึ่งในบรรดาเครื่องพันธนาการ อนึ่ง แม้ทั้งสองประเทศจะมีการใช้เครื่องพันธนาการอื่นต่อจำเลย แต่เมื่อจำเลยมาปรากฏตัวต่อศาล ศาลจะใช้ดุลพินิจในการสั่งให้มีการปลดเปลื้องเครื่องพันธนาการดังกล่าวออก เพราะกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของทั้งสองประเทศนั้นบัญญัติห้ามมิให้ใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดีไว้ชัดเจน และประเทศสหรัฐอเมริกาในบางมลรัฐแม้จะมีการใช้โซ่ตราวนต่อจำเลยในห้องพิจารณาคดีของศาล แต่เป็นการใช้เมื่อมีเหตุผลและความจำเป็น ซึ่งขึ้นอยู่กับดุลพินิจของผู้พิพากษาเป็นรายคดีไป ตามบรรทัดฐานคำพิพากษาที่วางหลักไว้

จากสภาพปัญหาการใช้โซ่ตราวนต่อจำเลยในห้องพิจารณาคดี ผู้เขียนจึงมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

(1) ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในเรื่องการห้ามใช้โซ่ตราวนต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดี พร้อมทั้งข้อยกเว้นในการให้คงไว้ซึ่งโซ่ตราวน (ถ้ามี) ไว้ให้ชัดเจนในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิของจำเลย

(2) ศาลควรเปิดโอกาสให้จำเลยได้ต่อสู้คดีอย่างเต็มที่โดยปราศจากโซ่ตราวน ภายใต้ระบบการรักษาความปลอดภัยในห้องพิจารณาคดีที่มีประสิทธิภาพ และมีความปลอดภัยในการพิจารณาคดี โดยผู้พิพากษาอาจใช้ดุลพินิจไม่อนุญาตให้มีการใช้มาตรการในการควบคุมตัวจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาเมื่อมีเหตุผลอันจำเป็น ดังนั้น เมื่อจำเลยอยู่ในห้องพิจารณาคดีแล้วจะไม่ใส่เครื่องพันธนาการใดๆ ทั้งสิ้น เพื่อเป็นการให้อิสระในการต่อสู้คดีแก่จำเลยอย่างเต็มที่บังเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

(3) ในบางคดีที่ผู้พิพากษาที่ต้องนั่งพิจารณาคดีมีความรู้สึกลัวว่าจะไม่ปลอดภัยจากจำเลย ก็ต้องหาวิธีการเสริมมาตรการความปลอดภัยที่ไม่เป็นการขัดต่อกฎหมาย เช่น สั่งให้เพิ่มกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจประจำศาลในจำนวนที่เพิ่มขึ้นในอัตราที่เพียงพอกับจำนวนของจำเลย และมีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะควบคุมจำเลย หรือให้มีการเพิ่มกำลังเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยในศาล เป็นต้น

Thesis Title	Treatment of Defendants during the Trial : A Study of the Use of Shackles on Defendants in the Courtroom.
Author	Phongphan Maboonmee
Thesis Advisor	Professor Dr.Udom Ratthaummarit
Department	Law
Academic Year	2012

ABSTRACT

The aim of this thesis is to study how defendants' shackling in the courtroom deprive defendants of their fundamental rights such as the right to a fair trial and so forth although constitutionally presumed innocent and should be treated as such until proven guilty according to law.

After studying Thai prison practice of defendants' shackles, it is found that while bringing them to the court for the hearing and back to the jail, defendants including juvenile delinquents will be chained by corrections officers to prevent them from violence and an escape. Moreover, defendants are still shackled even during trial regardless of security guards in the courtroom. According to this fact it leads into the question whether this kind of using shackles overlooks human dignity and rights guaranteed by the Constitution.

On the basis of comparative study, it shows that in Japan and Germany defendants are not shackled during their trial in the courtroom. In other words, Japanese and German laws do not require defendants to be chained during court's hearing. Even though there sometimes appears that defendants are shackled to lead them to the court judges have discretion as to removal of their restraint in the courtroom. Similar to Japan and Germany, the United States in some states, their legislation also gives the courts a discretionary power to order whether defendants should be shackled during hearings. However, the courts will order to chain defendants only if reasonable and necessary that has been rarely used.

Shackling of defendants in the courtroom is deemed to be unconstitutional and not meet the international human rights standard set by the United Nation. As a result the thesis would like to make at least following three recommendations to solve the problems.

(1) Provisions in the Criminal Procedure Code should be amended to prohibit from shackling defendant during trial. If necessary to restrain them in the courtroom, the law should state clearly about use of shackles that must be based on non-violation of defendants' basic rights.

(2) Courts should respect for the right to a fair trial of the defendants. The judge may exercise discretion to allow the officials to shackle defendants during hearings only if reasonable and necessary.

(3) After prohibiting from using shackles in the courtroom special security measures and policies such as adding extra security guards should be considered and implemented.

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเริ่มคดีอาญาในศาลตามระบบกฎหมายของไทยเราไม่ว่าจะเป็นการฟ้องคดีอาญา การดำเนินคดีอาญาโดยทั่วไป หรือการดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวกับคดีอาญา ต้องเริ่มที่ศาลชั้นต้นที่ ตามปกติมีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษา อันได้แก่ ศาลอาญา ศาลอาญากรุงเทพใต้ ศาลอาญาธนบุรี และศาลจังหวัด ยกเว้นคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง จะเริ่มที่ศาลฎีกาแผนกคดีอาญา ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง การดำเนินคดีอาญาในส่วนของศาลชั้นต้นที่ตามปกติมีอำนาจ พิจารณาพิพากษาซึ่งเป็นศาลที่เริ่มคดี ศาลชั้นต้นจึงเป็น “ศาลพิจารณา” (Trial Court) การดำเนินคดี ในศาลชั้นต้นจึงมีความสำคัญมาก หากการดำเนินคดีในศาลชั้นต้นเป็นไปด้วยความรอบคอบแล้วก็ ย่อมจะทำให้คดีเสร็จสิ้นไปโดยรวดเร็ว อันจะทำให้วัตถุประสงค์ของการลงโทษบรรลุปเป้าหมาย อย่างแท้จริง¹

การดำเนินคดีอาญา คือ การตรวจสอบค้นหาความจริงของเรื่องที่กำลังหาเพื่อจักได้ชี้ ขาดเรื่องที่กำลังหาหา นั้น นั้น เป้าหมายของการดำเนินคดีอาญาก็คือ “การชี้ขาดเรื่องที่กำลังหาหา” โดยการชี้ขาดคดีอาญาต้องอาศัยความจริง และความจริงที่จะนำมาชี้ขาดคดีอาญาต้องเป็นความจริง แท้ของเรื่อง และต้องเป็นความจริงที่ได้มาโดยชอบด้วยกระบวนการ ความ ซึ่งในการดำเนินคดีอาญา ย่อมกระทบถึงสิทธิและเสรีภาพของบุคคล แม้การกระทำความผิดอาญาจะเป็นการกระทำที่กระทบ ต่อสังคมโดยส่วนรวมก็ตาม แต่ในการปฏิบัติต่อจำเลยก็ต้องคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ในฐานะที่เขาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะต้องคำนึงถึงหลักการแบ่งแยก อำนาจอธิปไตย ดังนั้น การใช้มาตรการต่างๆ ในการดำเนินคดีอาญาจะต้องมีหลักเกณฑ์ที่เป็นนิติรัฐ วิธีพิจารณาความอาญาที่ดีนั้นในประการแรกต้องมี “ความเป็นเสรีนิยม” การพิจารณาคดีอาญา จะต้องกระทำโดยเปิดเผย การกระทำโดยเปิดเผยในการพิจารณาคดีนี้จึงแสดงถึงความโปร่งใส อัน เป็นหลักการของประชาธิปไตย ฉะนั้น วิธีพิจารณาความอาญาที่ดีจะต้องมีคุณลักษณะของ “ความ เป็นประชาธิปไตย” ในประการต่อมาด้วย อีกทั้ง การดำเนินคดีอาญาที่ทำให้คนไม่สามารถกลับเข้าสู่ สังคมได้อีกนั้น ในปัจจุบันนานาอารยประเทศเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง วิธีพิจารณาความอาญาที่

¹ คณิต ณ นคร ก (2549). กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. หน้า 490.

ดีจึงต้องมีลักษณะที่เปิดโอกาสให้บุคคลสามารถกลับเข้าสู่สังคมได้อีก กล่าวคือ ต้องมีคุณลักษณะ เป็น “การกระทำเพื่อสังคม” อีกประการหนึ่งด้วย²

ในการดำเนินคดีอาญาแต่เดิมใช้ “ระบบไต่สวน” โดยการดำเนินคดีอาญาจะไม่มี การแยกหน้าที่ในการสอบสวนฟ้องร้องและหน้าที่พิจารณาคดีออกจากกัน ศาลจะเป็นผู้ทำหน้าที่ใน ส่วนนี้ทั้งหมด ศาลจึงเป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาดแต่เพียงองค์กรเดียวในการดำเนินกระบวนการยุติธรรม ตัว ผู้ถูกกล่าวหาหรือผู้ถูกไต่สวนจึงแทบไม่มีสิทธิอะไรเลย โดยมีฐานะเป็นเพียงผู้ถูกชักฟอกจากการ ไต่สวนของศาลในลักษณะเป็นเพียงวัตถุ การดำเนินคดีอาญาจึงไม่มีทั้งโจทก์และจำเลย จะมี เพียงแต่ผู้ไต่สวนและผู้ถูกไต่สวนเท่านั้น ซึ่งการให้อำนาจในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมโดย อาศัยคนหรือองค์กรเพียงหนึ่งเดียวย่อมทำให้ผู้ใช้อำนาจมีอำนาจมากมาอย่างสิ้นเหลือ เพราะไม่มี การตรวจสอบหรือการถ่วงอำนาจจากองค์กรอื่นอันส่งผลให้เกิดการใช้อำนาจอย่างไม่มีขอบเขต และไม่เป็นธรรม ซึ่งเป็นลักษณะเดียวกับผู้ใช้อำนาจปกครองในทางยุโรปหลายประเทศก่อนที่จะมี การปฏิวัติและบัญญัติรัฐธรรมนูญอันมีการแบ่งแยกอำนาจขึ้นมาใช้ ผู้ถูกไต่สวนจึงต้องตกอยู่ภายใต้ วิธีการค้นหาความจริงอันโหดร้ายและป่าเถื่อนซึ่งแน่นอนว่าในบรรดาบุคคลที่ต้องเข้ามาอยู่ใน กระบวนการยุติธรรมลักษณะนี้ต้องมีผู้บริสุทธิ์อยู่ด้วย ทำให้คนที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องอะไรต้องได้รับ ผลกระทบอย่างไม่สมควร ดังนั้น ตามกฎหมายแก่ผู้ถูกกล่าวหาจึงเป็น “กรรมในคดี” (Object) มี สภาพไม่ต่างอะไรกับวัตถุชิ้นหนึ่ง เพราะผู้ถูกกล่าวหาแทบจะไม่มีสิทธิใดๆเลย

เมื่อสังคมมีการพัฒนามากขึ้น แนวคิดในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนก็เริ่ม ขึ้น ประชาชนควรที่จะได้รับการเคารพและคุ้มครองจากรัฐ ทำให้การใช้อำนาจในการปกครอง ประเทศต้องมีการคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นหลัก ซึ่งก็ส่งผลรวมไปถึงกระบวนการ ยุติธรรมทางอาญาคด้วยที่ต้องการมีการเปลี่ยนแปลง โดยต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดแก่ประชาชน มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นผู้ถูกกล่าวหาหรือบุคคลที่ต้องเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยในกระบวนการยุติธรรม อัน ส่งผลให้มีการปรับปรุงระบบการดำเนินคดีอาญาเสียใหม่ เป็น “ระบบกล่าวหา” ที่มีการแก้ไข ข้อบกพร่องของการดำเนินคดีอาญาในระบบไต่สวน โดยแบ่งหน้าที่ในการสอบสวนฟ้องร้องและ พิจารณาพิพากษาคดีให้องค์กรมากกว่าหนึ่งองค์กรเป็นผู้ทำหน้าที่นี้ ซึ่งศาลนั้นคงเหลือหน้าที่เพียง พิจารณาพิพากษาเท่านั้น ไม่รวบหน้าที่ทั้งหมดไว้เหมือนแต่ก่อน ทำให้เกิดการตรวจสอบและ ถ่วงดุลอำนาจกันเพื่อมิให้องค์กรหนึ่งองค์กรใดใช้อำนาจเกินเลยไป นอกจากนั้นยังให้ความสำคัญ กับผู้ถูกกล่าวหามากขึ้น ไม่ถือว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นวัตถุแห่งการชักฟอกหรือเป็นกรรมในคดีอีก ต่อไป แต่ถือว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็น “คน” ซึ่งกฎหมายก็ให้สิทธิต่างๆ แก่ผู้ถูกกล่าวหา เปิดโอกาสให้ผู้

² แหล่งเดิม. หน้า 47-48.

ถูกกล่าวหาได้ต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ และห้ามการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่มีขอบอันเป็นการยกฐานะของผู้ถูกกล่าวหาจากที่เคยมีสถานะเป็นกรรมในคดี ขึ้นเป็น “ประธานในคดี”³ (Subject)

ในปัจจุบัน กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของนานาอารยประเทศรวมทั้งของไทยเราด้วยได้ให้สิทธิต่างๆ แก่ผู้ถูกกล่าวหาในอันที่จะให้ผู้ถูกกล่าวหาได้ต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ และในขณะเดียวกันก็มีบทบัญญัติห้ามการตรวจสอบค้นหาความจริงในลักษณะที่มีขอบ ดังนั้น ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในปัจจุบัน “ผู้ถูกกล่าวหา” เป็น “ประธานในคดี” ที่มีสิทธิต่างๆ ในอันที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่⁴ “ผู้ถูกกล่าวหา” ในที่นี้หมายถึง ผู้ต้องหา จำเลย และผู้ที่ถูกผู้เสียหายฟ้องแต่ก่อนศาลประทับฟ้อง

“จำเลย” หมายความว่าบุคคลที่ถูกฟ้องยังศาลแล้วโดยข้อหาว่าได้กระทำความผิด⁵ ในกรณีพนักงานอัยการเป็นผู้ฟ้อง ผู้ถูกฟ้องตกเป็นจำเลยทันทีโดยไม่ต้องคำนึงว่าศาลจะสั่งให้มีการไต่สวนมูลฟ้องก่อนหรือไม่⁶ ในคดีที่ผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้อง ต้องมีการไต่สวนมูลฟ้องก่อนเสมอ ผู้ที่ถูกผู้เสียหายฟ้องแต่ก่อนที่ศาลประทับฟ้องจึงยังไม่มีฐานะเป็นจำเลย

กระบวนการพิจารณาหลักในศาลชั้นต้นเริ่มเมื่อศาลได้มีคำสั่งประทับฟ้องแล้ว ไม่ว่าจะสั่งประทับฟ้องเลยในกรณีพนักงานอัยการเป็นผู้ฟ้อง หรือสั่งประทับฟ้องหลังจากที่ได้มีการไต่สวนมูลฟ้องแล้ว ทั้งกรณีที่พนักงานอัยการเป็นผู้ฟ้องหรือผู้เสียหายเป็นผู้ฟ้อง บุคคลที่ถูกฟ้องจึงมีฐานะเป็นจำเลย ซึ่งถือเป็นบุคคลที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาคดีของศาลทั้งก่อนมีคำพิพากษาหรือหลังจากมีคำพิพากษาแล้ว

เมื่อพิจารณาถึงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและการดำเนินคดีอาญาในระบบกล่าวหาที่ใช้อยู่ในปัจจุบันแล้ว จะพบว่าวัตถุประสงค์ที่สำคัญของการดำเนินคดีอาญา ก็คือการหาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษเพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพขึ้น ซึ่งถือเป็นวัตถุประสงค์ประการแรก เนื่องจากการพัฒนาการทางด้านการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพต่างๆ มีมากขึ้น การพิจารณาคดีอาญาก็มีการคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหามากขึ้นเช่นกัน ดังนั้นวัตถุประสงค์ของการพิจารณาคดีอาญาจึงเพิ่มมากขึ้นจากเดิมที่ให้ค้นหาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษอย่างเดียว จึงต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหาในคดีด้วย⁷ ซึ่งกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ดีจึง

³ แหล่งเดิม. หน้า 56-58.

⁴ แหล่งเดิม. หน้า 47.

⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 2 (3).

⁶ คณิต ณ นคร ก เล่มเดิม. หน้า 143.

⁷ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล ก (2549). ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับอ้างอิง. หน้า 530.

ต้องพยายามรักษาความสมดุลระหว่างอำนาจรัฐในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษและหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน ตลอดจนการควบคุมการใช้อำนาจต่างๆ ให้เหมาะสมด้วย

การดำเนินคดีอาญาเป็นกระบวนการที่มีความเชื่อมโยงกันโดยตลอด และองค์กรต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรมต้องร่วมมือกันในการอำนวยความยุติธรรม ฉะนั้น โครงสร้างของการดำเนินคดีอาญาจะมีลักษณะที่เชื่อมโยงกันเป็นลูกโซ่ เริ่มจากการดำเนินการของพนักงานสอบสวน แล้วต่อด้วยการดำเนินการของพนักงานอัยการ และสุดท้ายคือ การพิจารณาคดีในศาล การดำเนินคดีอาญาขึ้นการพิจารณา คือ กระบวนการของการดำเนินคดีอาญาในภายหลังจากศาลสั่งประทับฟ้องแล้ว การพิจารณาเป็นขั้นตอนดำเนินคดีอาญาที่มีเป้าหมายเพื่อวินิจฉัยเกี่ยวกับการกระทำและความชั่วของจำเลย กล่าวคือ วินิจฉัยว่าจำเลยได้กระทำความผิดตามที่ถูกกล่าวหาในฟ้องนั้นหรือไม่ ในกรณีที่ศาลเห็นว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริง ศาลก็จะพิพากษาลงโทษจำเลย และศาลอาจกำหนดวิธีการเพื่อความปลอดภัย หรือมาตรการบังคับทางอาญาอื่นด้วย แล้วแต่กรณี⁸

กระบวนการยุติธรรมนับเป็นกลไกที่สำคัญในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและผลประโยชน์ของประชาชน และเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของบุคคลภายใต้กรอบแห่งกฎหมาย (Rule of law) โดยใช้กระบวนการบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายหรือมีมาตรการทางกฎหมาย เพื่อกำหนดเป็นกรอบและทิศทางของการดำเนินการของรัฐ และเป็นมาตรฐานซึ่งกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม อันเป็นรากฐานสำคัญยิ่งในการนำมาซึ่งความสงบเรียบร้อยภายในสังคมนั้นๆ⁹ กระบวนการยุติธรรมจึงนับเป็นกลไกสำคัญในการอำนวยความยุติธรรมให้แก่สมาชิกของสังคม แต่เมื่อสังคมมีการพัฒนามากขึ้น ประกอบกับรัฐมีการตรากฎหมายที่มีบทกำหนดโทษในทางอาญามากขึ้น โดยมุ่งที่จะใช้โทษทางอาญาและสร้างสภาพบังคับโทษในทางอาญาเพื่อควบคุมสังคม ส่งผลทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีอยู่นั้นประสบปัญหา โดยเฉพาะปัญหาในการปฏิบัติต่อจำเลย ในกรณีที่เป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นต้น¹⁰

การปฏิบัติต่อจำเลยเกิดเป็นปัญหาขึ้นมากทั้งในด้านการจำกัดสิทธิเสรีภาพหรือการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจ อย่างเช่น การใช้เครื่องพันธนาการประเภทโซ่ตรวนซึ่งมีแนวโน้มไปในทางที่มีได้คำนึงถึงเรื่องมนุษยธรรม สิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้วางหลักไว้ชัดเจนว่า ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐาน

⁸ คณิต ฒ นคร ก เล่มเดิม. หน้า 418.

⁹ คณะนักวิชาการในการประชุมวิชาการระดับชาติว่าด้วยงานยุติธรรมว่าด้วยงานยุติธรรม ครั้งที่ 1. (2546, 17-18 กรกฎาคม). กระบวนทัศน์ใหม่ของกระบวนการยุติธรรมในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด. หน้า 325.

¹⁰ ณัฐกิตติ์ บุญจันทร์. (2550). มาตรการทางกฎหมายในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง: ศึกษาปัญหาการใช้เครื่องพันธนาการต่อผู้ต้องขังก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด. หน้า 1-2.

ไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้¹¹ และจำเลยมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งมีสิทธิที่จะไม่ให้ถ้อยคำที่เป็นปฏิปักษ์แก่ตนเอง¹² ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งของหลักการพื้นฐานแห่งสิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตย โดยเฉพาะสิทธิเสรีภาพของบุคคลกลุ่มหนึ่งซึ่งถูกเรียกว่าเป็นจำเลย ควรที่จะได้รับสิทธิเสรีภาพเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไปภายในกรอบของการลงโทษตามกฎหมายที่เขาพึงได้รับ แม้ว่าเขาเหล่านั้นอาจเป็นอาชญากรแท้ๆ เขาก็ยังมีสิทธิได้รับความเที่ยงธรรมตามกฎหมายเหมือนกับบุคคลอื่นๆ อีกทั้งยังพึงได้รับการปกป้องสิทธิที่เขามีในฐานะเป็นจำเลยในศาล ในสายตาของนักกฎหมาย จำเลยที่ยังไม่มีคำพิพากษาถึงที่สุดย่อมไม่มีความผิดจนกว่าศาลจะตัดสิน หรือหากมองในทางปฏิบัติแล้ว เมื่อภายหลังศาลตัดสินว่าบุคคลผู้นั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ การเสียหายที่จะเกิดตามมานั้น ย่อมไม่เกิดประโยชน์และเทียบกันไม่ได้ต่อสิ่งที่ตัวบุคคลผู้นั้นได้รับ

ด้วยเหตุนี้ ประชาชนพลเมืองและองค์กรของรัฐเกือบทุกประเทศในโลก จึงได้มองเห็นถึงความสำคัญในด้านสิทธิเสรีภาพมากขึ้น รัฐสมาชิกต่างๆจึงได้ปฏิญาณที่จะให้ได้มาซึ่งความร่วมมือกับสหประชาชาติ นำมาซึ่งการส่งเสริมการเคารพ และการถือปฏิบัติโดยสากลต่อสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน จึงได้เกิดเป็นปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Universal Declaration of Human Rights : UDHR)¹³ ซึ่งในปฏิญญานี้ก็ได้ให้ความสำคัญแก่สิทธิเสรีภาพของบุคคลกลุ่มหนึ่งซึ่งถูกกล่าวหาด้วยความผิดอาญา ซึ่งเป็นสิทธิในการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์ ซึ่งได้บัญญัติไว้ว่า “ทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญา มีสิทธิได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมาย ในการพิจารณาโดยเปิดเผย ซึ่งตนได้รับหลักประกันบรรดาที่จำเป็นสำหรับการต่อสู้คดี”¹⁴ อย่างไรก็ตาม แม้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนจะได้บัญญัติไว้ และยังคงคล้องตรงกันกับรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน แต่ในอดีตมาจนถึงปัจจุบันก็ยังพบว่า ในระหว่างการพิจารณาจำเลยในคดีอาญามักจะถูกปฏิบัติที่เป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทั้งที่ศาลยังมิได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำความผิด

¹¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 39 วรรค 2 และวรรคท้าย.

¹² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 40 (4).

¹³ คณะกรรมการประสานงานองค์กรสิทธิมนุษยชน. (ผู้แปล). (2544). **สิทธิมนุษยชน: รวบรวมสนธิสัญญาสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศที่สำคัญ**. หน้า 8.

¹⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 4 “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล ย่อมได้รับความคุ้มครอง”.

ในเรื่องการใช้โซ่ตรวนนั้น องค์การสหประชาชาติได้วาง “มาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษ” (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) ไว้ ซึ่งมาตรฐานว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมดังกล่าวนี้เป็นมาตรการเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมมาตรฐานแรกที่องค์การสหประชาชาติได้ประกาศใช้ ซึ่งนำมาใช้กับจำเลยที่ถูกพันธนาการด้วยโซ่ตรวนเมื่ออยู่ในห้องพิจารณาคดีด้วย กล่าวคือ ในข้อ 33 แห่งมาตรฐานดังกล่าวได้กล่าวถึงเรื่องโซ่ตรวนว่า “บรรดาเครื่องพันธนาการ เช่น กุญแจมือ โซ่ ตรวน และสายรัดแขน จะต้องไม่นำมาใช้เพื่อการลงโทษ นอกจากนี้จะใช้โซ่ตรวนเพื่อการจองจำไม่ได้ ส่วนเครื่องพันธนาการอย่างอื่น จะนำมาใช้ได้ต่อเมื่อมีพฤติการณ์ดังต่อไปนี้

(ก) เพื่อป้องกันการหลบหนีในระหว่างขนย้ายนักโทษ แต่ควรจะต้องถอดเครื่องพันธนาการนั้นออก เมื่อนำนักโทษนั้นไปปรากฏตัวที่ศาล.....” และพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และกฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ ซึ่งได้กล่าวไว้สอดคล้องกับมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษขององค์การสหประชาชาติ กล่าวคือ ในมาตรา 14 ของพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ ได้บัญญัติว่า “ห้ามมิให้ใช้เครื่องพันธนาการ.....” ไว้ก่อนเบื้องต้น ส่วนในเรื่องข้อบ่งใช้หรือการใช้เครื่องพันธนาการเป็นเพียงข้อยกเว้นของกฎหมายเท่านั้น การตีความเพื่อใช้โซ่ตรวนจึงต้องตีความอย่างเคร่งครัดจะกระทำอย่างมั่งง่ายไม่ได้ ผู้มีอำนาจสั่งให้ใช้โซ่ตรวนจึงต้องทำความเข้าใจเจตนารมณ์ของกฎหมายมาตรานี้เป็นอย่างดีเสียก่อน เพราะไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายใดบัญญัติให้ใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยในห้องพิจารณาได้ ในทางปฏิบัติที่ผ่านมามีการใช้โซ่ตรวนอย่างฟุ่มเฟือย ใช้กันอย่างพร่ำเพรื่อจนดูเหมือนว่าเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ด้วยความเชื่อว่าจะช่วยป้องกันการหลบหนีได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งบางครั้งได้ผลตรงกันข้าม คือ ทำให้เกิดแรงกดดันจนจำเลยคิดจะหลบหนี

ในส่วนของระบบการควบคุมตัวจำเลย เพื่อความปลอดภัยระหว่างขนย้ายตัวจำเลยมาที่ศาล และตลอดระยะเวลาที่จำเลยอยู่ภายในศาล บางครั้งมีความจำเป็นจะต้องใช้เครื่องพันธนาการกับจำเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเภทโซ่ตรวน เพื่อขัดขวางไม่ให้จำเลยเคลื่อนไหวได้โดยง่ายหรือสะดวกร หรือเป็นการยับยั้งไม่ให้จำเลยก่อเหตุร้าย เช่น แหกหักหลบหนี หรือทำความเสียหายแก่ชีวิตร่างกายและทรัพย์สินของตนเองหรือผู้อื่น แต่อย่างไรก็ตาม การใช้โซ่ตรวนเป็นการทำให้เสียเสรีภาพในการเคลื่อนไหวหรือการเคลื่อนที่จากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง อันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน¹⁵ ตามหลักขององค์การสหประชาชาติที่มีมติรับรองสิทธิของประชาชน โดยที่หลักการและทางปฏิบัติเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเป็นการดี และเพื่อเป็นหลักประกันศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตลอดจนสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน เช่น สิทธิในชีวิต เสรีภาพจากการไม่ถูกทรมาน เป็นต้น

¹⁵ วิสัย พฤษภาคม ก (2544). คำอธิบายพระราชบัญญัติราชทัณฑ์. หน้า 80.

ดังนั้น แม้จะอยู่ในฐานะเป็นจำเลย แต่ในระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาของศาล จำเลยก็ต้องได้รับความคุ้มครองตามสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญ กฎหมายและข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ เช่น สิทธิที่สันนิษฐานว่าบริสุทธิ์ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การมีอิสระในการต่อสู้คดี การพิจารณาโดยเปิดเผย เป็นต้น ในการปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดีในห้องพิจารณานั้น ก็จะต้องกระทำด้วยความ โปร่งใส รวดเร็ว เป็นธรรม ให้อิสระแก่จำเลยอย่างแท้จริงในการต่อสู้คดี โดยคำนึงถึงความปลอดภัยในการพิจารณาคดีควบคู่กันไปด้วย

ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงมุ่งที่จะศึกษาถึงการปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดี โดยกรณีศึกษาคือ การใช้ไต่สวนต่อจำเลยในห้องพิจารณา ซึ่งยังเป็นปัญหาในทางกฎหมายตามแนวทางในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2550 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา รวมทั้งกฎหมายอื่นๆ ที่ใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดีในห้องพิจารณา ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของศาลยุติธรรมในการใช้มาตรการควบคุมตัวจำเลยระหว่างพิจารณาคดี อีกทั้งมาตรฐานสากลหรือข้อตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับการใช้ไต่สวนต่อจำเลย และที่เกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของจำเลยเพื่อนำมาเปรียบเทียบกับกฎหมายของไทย ว่าสอดคล้องกับหรือเป็นไปตามเจตนารมณ์ตามที่กฎหมายกำหนดไว้อย่างแท้จริงหรือไม่ รวมทั้งพิจารณาถึงสภาพปัญหาและอุปสรรค วิธีการรักษาความปลอดภัย เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายและแนวทางปฏิบัติงานของบุคลากรของศาลต่อจำเลยให้สอดคล้องกันและเกิดผลสัมฤทธิ์ที่เป็นจริงในทางปฏิบัติต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและวิธีปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของจำเลยและการปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดีในห้องพิจารณา ซึ่งรับรองและคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ตลอดจนกฎ ระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง

2. เพื่อศึกษาถึงวิธีการปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดีในห้องพิจารณา ในส่วนที่เกี่ยวกับการใช้ไต่สวนต่อจำเลย ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 รวมถึงกฎกระทรวง ระเบียบ ข้อบังคับ หนังสือสั่งการและมาตรฐานสากลขององค์การสหประชาชาติ ตลอดจนวิธีปฏิบัติของกฎหมายต่างประเทศเปรียบเทียบกับของไทย ในกรณีการใช้ไต่สวน

3. เพื่อศึกษาถึงมาตรการในการรักษาความปลอดภัยในการพิจารณาคดีของศาล ตลอดจนศึกษาถึงอุปสรรคแนวทางแก้ไขในการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในปัญหาที่เกิดจากการ ใช้ไต่สวนต่อจำเลยในห้องพิจารณาในการพิจารณาคดี

1.3 สมมติฐานของการศึกษา

จำเลยในคดีอาญาได้รับการรับรองและคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำความผิด การใช้ไต่สวนต่อจำเลยในห้องพิจารณาคดีเป็นการละเมิดสิทธิของจำเลยที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์และสิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลย เพราะการใช้ไต่สวนนั้นเป็นการปฏิบัติต่อจำเลยเสมือนหนึ่งจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดแล้ว ดังนั้น จึงต้องดำเนินการแก้ไขกฎหมายกำหนดเป็นหลักการไว้ไม่ให้มีการใช้ไต่สวนต่อจำเลยในห้องพิจารณาคดี

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้จะศึกษาถึงหลักกฎหมายในการปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดีขณะอยู่ต่อหน้าศาล โดยเฉพาะในส่วนของ การใช้ไต่สวนต่อจำเลยในห้องพิจารณาคดีของศาล แต่ไม่ศึกษากรณีการปฏิบัติต่อจำเลยที่อยู่ในความควบคุมของราชทัณฑ์ภายในเรือนจำหรือทัณฑสถาน และไม่ศึกษาถึงกรณีของเด็กหรือเยาวชน ในส่วนเนื้อหานั้น เป็นการศึกษาในเรื่องสิทธิและเสรีภาพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ กฎหมายที่ใช้ปฏิบัติและวิธีปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดี ปัญหาและมาตรการต่างๆ หลักขององค์การสหประชาชาติและกฎหมายของต่างประเทศ ตามบทบัญญัติในส่วนของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2550 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 กฎมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติ ตลอดจนอนุสัญญา หรือปฏิญญา และกฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง

1.5 วิธีดำเนินการศึกษา

วิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาการปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดีศึกษาการใช้ไต่สวนต่อจำเลยในห้องพิจารณาคดี ใช้วิธีการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยการค้นคว้าจากบทบัญญัติของกฎหมาย กฎ ระเบียบปฏิบัติในปัจจุบัน ประกอบกับหนังสือ ตำรา บทความ วารสารที่เกี่ยวข้องทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศ และได้เข้าพบเจ้าหน้าที่ของศาลอาญาและเจ้าหน้าที่ของทางราชทัณฑ์ซึ่งมีความรู้ในทางปฏิบัติและระเบียบที่เกี่ยวข้อง เพื่อทราบข้อมูลและขอเอกสารอันเป็นประโยชน์ในการศึกษา จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาทำการสังเคราะห์และจัดรวบรวมเป็นระบบ เพื่อให้ทราบถึงสภาพปัญหา และการศึกษาวิเคราะห์หาข้อสรุปตลอดจนแนวทางในการแก้ไขปัญหาคือ

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงแนวความคิดและหลักกฎหมายในเรื่องสิทธิเสรีภาพ สักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ของจำเลยระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณา และหลักกฎหมายที่เกี่ยวกับการใช้โซ่ตรวนต่อ จำเลยอันจะเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงานของผู้ที่มีอำนาจสั่งให้ใช้โซ่ตรวนต่อจำเลย

2. ทำให้ทราบถึงปัญหาในทางปฏิบัติและในทางกฎหมาย ความแตกต่างและความสอดคล้อง ของหลักกฎหมายของไทย หลักกฎหมายขององค์การสหประชาชาติ และหลักปฏิบัติของ ต่างประเทศในเรื่องการปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างการพิจารณาคดีในการใช้โซ่ตรวน และสิทธิของจำเลย ระหว่างพิจารณาคดีในห้องพิจารณา

3. ทำให้ทราบถึงมาตรการรักษาความปลอดภัย และวิธีการรักษาความปลอดภัยในการ พิจารณาคดี

4. ทำให้ทราบถึงแนวทางในการกระตุ้นเตือนให้หน่วยงานของกระบวนการยุติธรรม ไม่ว่าจะเป็น ศาลยุติธรรม หรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ตระหนักถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิ เสรีภาพของจำเลยระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณา ซึ่งควรจะได้รับปฏิบัติที่เป็นธรรม โดยคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพ สักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และการมีอิสระในการต่อสู้คดีที่แท้จริงอย่างเป็น รูปธรรม

5. ทำให้ทราบถึงแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงกฎหมาย โดยเฉพาะประมวลกฎหมายวิธี พิจารณาความอาญา ให้มีความชัดเจนและไม่มีช่องว่างในทางกฎหมายและเพื่อเป็นการหามาตรการ ในการปฏิบัติต่อจำเลย ให้เกิดผลแก่จำเลยในทุกคดีเป็นการทั่วไป เพื่อให้เกิดความยุติธรรม ความ เสมอภาคในสังคม และความปรองดองของคนในชาติเกิดผลที่กว้างไกลออกไป

บทที่ 2

แนวความคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดี

สำหรับเนื้อหาในบทนี้ จะได้ศึกษาถึงพัฒนาการของการปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณา โดยจะศึกษาเป็นลำดับความคิดในด้านกฎหมายประกอบกับแนวทางปฏิบัติ ซึ่งจะมีเนื้อหาอยู่ 3 ส่วนใหญ่ๆ กล่าวคือ ในส่วนแรก เริ่มต้นจากวิธีการปฏิบัติต่อจำเลยในชั้นพิจารณาคดีควบคู่กับสิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลยในชั้นพิจารณาคดีของศาล อีกทั้ง บทบาทของศาลในการพิจารณาคดี ตลอดจนหลักการคุ้มครองจำเลยจากมาตรการบังคับทางอาญา เพื่อให้ทราบถึงวิธีการปฏิบัติต่อจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดี และบทบาทหน้าที่ของศาลในการดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อจำเลยในห้องพิจารณา ส่วนที่สองกล่าวถึงหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้โช้ตรวนต่อจำเลย และอำนาจหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในการปฏิบัติดังกล่าวย่อมส่งผลต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิมนุษยชนของจำเลย และมาตรฐานสากลขององค์การสหประชาชาติที่นานาชาติให้การยอมรับ รวมถึงประเทศไทยด้วย ซึ่งถือว่ามีอิทธิพลต่อกฎหมายและแนวทางการปฏิบัติของประเทศไทยในปัจจุบันอย่างมาก โดยเฉพาะเรื่องการใช้โช้ตรวนต่อจำเลยและการคุ้มครองสิทธิของจำเลย ส่วนที่สาม จะกล่าวถึงการมีอิสระในการต่อสู้คดีของจำเลย ควบคู่ไปกับการความปลอดภัยในการพิจารณาคดีในศาล ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักในเบื้องต้นแรกต่อการทำความเข้าใจกับวิธีการปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดี นำมาซึ่งความเกี่ยวพันกับสภาพปัญหาของการใช้โช้ตรวนต่อจำเลยในห้องพิจารณาต่อไป

2.1 พัฒนาการของวิธีการปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดี

ระบบการดำเนินคดีอาญามีวิวัฒนาการจากระบบการดำเนินคดีอาญาที่การดำเนินคดีเป็นการดำเนินการ โดยไม่คำนึงถึงสิทธิมนุษยชน ไปสู่ระบบการดำเนินคดีอาญาที่การดำเนินคดีเป็นการดำเนินการ โดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน ทั้งนี้ ตามแนวความคิดของพวกเสรีนิยม ทำให้เกิดหลักเกณฑ์วิธีพิจารณาความอาญาในการดำเนินคดีอาญาสมัยใหม่ขึ้นหลายประการ

ในกฎหมายเก่ามีการตรวจสอบค้นหาความจริงจากผู้ถูกกล่าวหาโดยการทรมานร่างกายได้ด้วย เช่น การพิจารณาจารีตนครบาล กล่าวคือ กฎหมายเก่าอนุญาตให้ผู้พิพากษาใช้อาญาด้วย

เครื่องเขียน เพื่อให้ผู้ต้องหารับสารภาพได้¹ ดังนั้น ตามกฎหมายแก่ผู้ถูกกล่าวหาจึงเป็น “กรรมในคดี” (Object) มีสภาพไม่ต่างอะไรกับวัตถุชิ้นหนึ่ง เพราะผู้ถูกกล่าวหาแทบจะไม่มีสิทธิใดๆ เลย แต่ในปัจจุบันกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของนานาอารยประเทศรวมทั้งของประเทศไทยเราด้วย ได้ให้สิทธิต่างๆ แก่ผู้ถูกกล่าวหาในอันที่จะให้ผู้ถูกกล่าวหาสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ และในขณะเดียวกันก็มีบทบัญญัติห้ามการตรวจสอบค้นหาความจริงในลักษณะที่มิชอบ² เพื่อให้สอดคล้องกับพัฒนาการด้านสิทธิมนุษยชน ดังนั้น ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในปัจจุบัน “ผู้ถูกกล่าวหา” เป็น “ประธานในคดี” (Subject) ที่มีสิทธิต่างๆ ในอันที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาสมัยใหม่แยกการดำเนินคดีอาญาของเจ้าพนักงานและการดำเนินคดีอาญาของศาลออกจากกัน ทั้งนี้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ของการดำเนินคดีอาญาใน “ระบบกล่าวหา” กล่าวคือ ในการดำเนินคดีอาญาในระบบกล่าวหานั้น เจ้าพนักงานมีอำนาจหน้าที่ดำเนินคดีได้โดยอิสระจากศาล

“ระบบกล่าวหา” คือ ระบบการดำเนินคดีอาญาที่มีการแยก “หน้าที่สอบสวนฟ้องร้อง” และ “หน้าที่พิจารณาพิพากษาคดี” ออกจากกัน ให้องค์กรในการดำเนินคดีอาญาที่ต่างหากจากกันเป็นผู้ทำหน้าที่ทั้งสองนั้น และยกฐานะของผู้ถูกกล่าวหา (ผู้ต้องหาและจำเลย) จากการเป็น “กรรมในคดี” (Prozess-Objekt) ขึ้นเป็น “ประธานในคดี” (Prozess-Subjekt)³

2.1.1 วิธีปฏิบัติในชั้นพิจารณาคดี

มนุษย์ทุกคนมีเกียรติ เกียรตินี้เป็นส่วนหนึ่งหรือรูปการณ์อันหนึ่งของเกียรติภูมิของมนุษยชาติ (Human Dignity) ที่มนุษย์ทุกคนมีอยู่เนื่องจากความเป็นมนุษย์⁴ เกียรติของมนุษย์ได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายอาญาด้วย⁵ ถึงแม้ว่ามนุษย์บางคนจะบังเอิญต้องตกเป็นผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาแต่เขาก็ยังเป็นผู้ทรงเกียรติอยู่นั่นเอง มิใช่ว่าจะตกเป็นผู้ที่ปราศจากเกียรติเพราะเหตุถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำความผิดอาญา ฉะนั้นการกระทำใดต่อเขาที่เป็นการกระทบต่อเกียรติของเขา

¹ พระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาล รัตนโกสินทร์ศก 115 ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 13 วันที่ 4 มีนาคม รัตนโกสินทร์ศก 115. หน้า 573.

² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, มาตรา 40 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 134/4 วรรคสาม มาตรา 135 มาตรา 226.

³ คณิต ณ นคร ก เล่มเดิม. หน้า 57.

⁴ คณิต ณ นคร ข (2527). กฎหมายอาญาภาคความผิด (สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พิมพ์ครั้งที่ 2). หน้า 88.

⁵ ประมวลกฎหมายอาญา, มาตรา 326 และ 393.

หรือเป็นการกระทำที่ไม่คำนึงถึงเกียรติภูมิของมนุษยชาติ การกระทำนั้นย่อมจะไม่สอดคล้องกับหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาสมัยใหม่และอาจเป็นความผิดอาญาต่อเกียรติได้ด้วย⁶

ผู้ต้องหา หมายความว่าบุคคลผู้ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดแต่ยังมีได้ถูกฟ้องต่อศาล⁷ ตามนิยามนี้ ผู้ต้องหาจึงเป็นผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาอย่างเห็นได้ชัดแจ้ง ส่วนจำนวนนั้น กฎหมายให้นิยามว่า หมายความว่า บุคคลซึ่งถูกฟ้องยังศาลแล้วโดยข้อหาว่าได้กระทำความผิด⁸ การฟ้องบุคคลยังศาลว่าได้กระทำความผิดก็เป็นการกล่าวหาเขาเช่นเดียวกัน เพราะแม้ว่าฟ้องจะหมายถึงการยื่นข้อกล่าวหาแต่กรณีก็ยังคงต้องมีการพิสูจน์กันต่อไปอีกว่า จำเลยได้กระทำความผิดจริงตามฟ้องนั้นหรือไม่ ฉะนั้น จำเลยจึงยังคงอยู่ในสภาพเป็นผู้ถูกกล่าวหา เช่นเดียวกับผู้ต้องหา เหตุนี้จึงสรุปได้ว่าทั้งผู้ต้องหาและจำเลยต่างเป็นผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา⁹

บุคคลที่ถูกฟ้องเป็นจำเลยในคดีอาญาต่อศาลยุติธรรมนั้น แบ่งออกได้เป็นสองกรณี กล่าวคือ

กรณีแรก เมื่อพนักงานสอบสวนส่งสำนวนสอบสวนและความเห็นไปยังอัยการ และพนักงานอัยการได้ยื่นฟ้องผู้ต้องหาเป็นจำเลยต่อศาลอาญาแล้ว¹⁰ ฐานะของ “ผู้ต้องหา” ที่ถูกพนักงานอัยการฟ้องคดีต่อศาลจะเปลี่ยนเป็น “จำเลย” ทันที¹¹

กรณีที่สอง ในกรณีที่ผู้เสียหายยื่นฟ้องบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นจำเลยในคดีอาญาเอง ซึ่งกฎหมายกำหนดให้ศาลต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องก่อน เมื่อไต่สวนมูลฟ้องแล้วเห็นว่าคดีมีมูลก็จะรับไว้พิจารณาโดยสั่งประทับฟ้อง¹² และหมายเรียกให้บุคคลที่ตกเป็นจำเลยนั้น มายื่นคำให้การแก้ข้อกล่าวหาต่อศาลและเปิดโอกาสให้ยื่นคำร้องขอประกันตัว หรือปล่อยชั่วคราวได้

อย่างไรก็ตาม กรณีที่ผู้ถูกกล่าวหาปรากฏตัวต่อหน้าศาลในห้องพิจารณานั้น ไม่ว่าจะอยู่ในขั้นตอนใดของกระบวนการพิจารณาคดี รวมเรียกว่า “จำเลย” ทั้งสิ้น

สำหรับจำเลยที่ขอประกันตัวในระหว่างการขอฝากขังต่อศาลและระหว่างการพิจารณาของศาล ถ้าศาลสั่งไม่อนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวหรือให้ประกันตัวไป จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเอา

⁶ คณิต ฌ นคร ก (2529, มิถุนายน). “ฐานะของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา.” *บทบัญญัติ*, 42, 2. หน้า 12.

⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 2 (2).

⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 2 (3).

⁹ คณิต ฌ นคร ก (2547). *กฎหมายอาญาภาคทั่วไป*. หน้า 10.

¹⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 120.

¹¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 165 วรรค 1.

¹² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 165 วรรค 3 ตอนท้าย.

ตัวจำเลยไว้ในอำนาจรัฐ โดยการใช้มาตรการบังคับ (compulsory measures) ซึ่งเป็นเครื่องมือในการดำเนินคดีอาญาของรัฐกับจำเลยหรือผู้ถูกกล่าวหา อันเป็นการควบคุมในระหว่างการสอบสวนของเจ้าพนักงานหรือการชั่ง โดยศาลเป็นผู้สั่ง ซึ่งเรียกกระบวนการตรงนี้ว่า “การควบคุมตัวระหว่างคดี”¹³ มาตรการบังคับในการดำเนินคดีโดยปกติต้องมีหมาย กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ หมาย เป็นเครื่องแสดงอำนาจถึงการใช้มาตรการบังคับ ซึ่งนอกเหนือจากการบังคับโทษอาญาโดยการจำคุกแล้ว ในส่วนของมาตรการบังคับที่มีผลต่อกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษและเป็นเครื่องมือทางกฎหมาย ที่ใช้กับผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยโดยตรง ก็คือ การชั่ง¹⁴ โดยที่การชั่งนั้นเป็นการควบคุมตัวจำเลยไว้ระหว่างคดีโดยอาศัยอำนาจของศาล และในการที่ศาลจะชั่งจำเลย ก็จำเป็นที่จะต้องออกหมายขังเสียก่อน เมื่อมีการออกหมายขังโดยศาล ก็จะต้องส่งตัวผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยไปยังเรือนจำในเขตอำนาจของศาลที่พิจารณาคดีนั้น ในระหว่างนั้นการที่จะปฏิบัติต่อบุคคลดังกล่าวก็ต้องเป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ ประกอบกับการดำเนินการทางคดีตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

โดยจำเลยในคดีอาญาส่วนใหญ่เมื่อไม่ได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวหรือให้ประกันตัวไป ก็ต้องถูกควบคุมตัวระหว่างคดีอยู่ในเรือนจำ ซึ่งถือว่าเป็นผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาตามกฎหมายราชทัณฑ์ การปฏิบัติต่อจำเลยนั้น เมื่อต้องเดินทางมาที่ศาลเพื่อทำการพิจารณาคดีของตนในแต่ละครั้งมักจะต้องถูกใส่โซ่ตรวนก่อนออกมาจากเรือนจำ และใส่ตลอดระยะเวลาที่อยู่ในรถขนย้ายนักโทษระหว่างเดินทางมายังศาล โดยมีเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ควบคุมอยู่ด้วย จนกระทั่งมาถึงศาล และเข้าไปที่ห้องควบคุมตัวผู้ต้องขังของศาลเพื่อรอเวลาเข้าสู่ห้องพิจารณาคดีของตน ในการนำตัวจำเลยเดินทางไปห้องพิจารณาคดีนั้น จะมีเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ (พิศดีหรือผู้คุม) และเจ้าหน้าที่ตำรวจประจำศาล นำตัวจำเลยเดินทางช่องทางเฉพาะเพื่อเข้าสู่ห้องพิจารณาคดี เมื่อเข้ามาในห้องพิจารณาคดีแล้ว ก็ต้องนั่งในบริเวณที่จัดไว้สำหรับจำเลย โดยมีเจ้าหน้าที่ตำรวจประจำศาลควบคุมตัวอยู่ด้วยตลอดระยะเวลาที่อยู่ในห้องพิจารณานั้น ในระหว่างการพิจารณาคดีของโจทก์กับจำเลยในห้องพิจารณานั้น จำเลยในคดีอาญาส่วนใหญ่เมื่อต้องมาปรากฏตัวต่อหน้าศาลมักจะอยู่ในสภาพที่ต้องใส่โซ่ตรวนอยู่ตลอดเวลาจนเสร็จสิ้นกระบวนการพิจารณาในคราวนั้นจนกระทั่งเดินทางกลับไปยังเรือนจำ

¹³ คณิต ฌ นคร ก เล่มเดิม. หน้า 337-338.

¹⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 2 (22) “ชั่ง” หมายความว่าถึง การกักขังจำเลย หรือผู้ต้องหาโดยศาล.

การพิจารณาและสืบพยานในศาลนั้น¹⁵ โดยหลักแล้วจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้¹⁶

- 1) ต้องทำโดยเปิดเผย
- 2) ต้องทำต่อหน้าจำเลย

การกระทำโดยเปิดเผย มีความหมายว่า สาธารณชนผู้สนใจในกระบวนการพิจารณามีสิทธิที่จะเข้าไปร่วมฟังการพิจารณาได้โดยไม่ถูกปิดกั้น แต่ทั้งนี้ต้องหลีกเลี่ยงการพิจารณาโดยเปิดเผยที่จะเป็นการป่าวประกาศอันเป็นการกระทบต่อชื่อเสียงของจำเลย หรือเป็นการพิจารณาที่เป็นการโฆษณาเกินไป เพราะจำเลยยังมีข้อสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ในคดีอาญาอยู่จนกว่าศาลจะพิพากษาถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำความผิด

การพิจารณาโดยเปิดเผยนี้ หากเป็นชั้นศาลอุทธรณ์ หรือศาลฎีกา เมื่อมีการเปิดการพิจารณาก็ต้องทำโดยเปิดเผยด้วยเช่นกัน¹⁷ ทั้งนี้ เพื่อเปิดโอกาสให้จำเลยได้ต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่

การทำต่อหน้าจำเลย เป็นไปตามหลัก (Confrontation Principle) มีความหมายว่า จำเลยต้องมีส่วนรับรู้การดำเนินการทั้งหลายในศาล เพราะเป็นกระบวนการพิสูจน์ข้อเท็จจริงเพื่อให้จำเลยมีโอกาสต่อสู้คดีได้อย่างถูกต้อง หากไม่ได้ทำต่อหน้าก็จะใช้มายืนยันจำเลยไม่ได้

ก่อนเริ่มทำการพิจารณาคดีในครั้งแรก เมื่อโจทก์หรือทนายโจทก์และจำเลยมาศาลแล้ว ถ้าศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริง ศาลจะต้องดำเนินการดังนี้¹⁸

- 1) อ่าน และอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง
- 2) ถามคำให้การของจำเลย

แต่ทั้งนี้ ฝ่ายจำเลยจะไม่ให้การก็ได้ เพราะเป็นหน้าที่ของฝ่ายโจทก์จะต้องพิสูจน์ความผิดของจำเลย โดยที่จำเลยเป็นประธานในคดี ฉะนั้น จำเลยจึงมีสิทธิที่จะให้การหรือไม่ให้การก็ได้ กล่าวคือ จำเลยมีเสรีภาพในการตัดสินใจโดยบริบูรณ์ ซึ่งสิทธิที่จะไม่ให้การของจำเลยนี้จะได้กล่าวต่อไป

ระหว่างการดำเนินคดี ไม่ว่าจะในชั้นสอบสวน ไล่สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณาคดี หากพบว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นคนวิกลจริต และไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ก็ให้งดการดำเนินคดีไว้ก่อน¹⁹

¹⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 172 วรรคแรก.

¹⁶ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล ข (2553). ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับอ้างอิง. หน้า 302-305.

¹⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 203, มาตรา 215, มาตรา 225.

¹⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 172 วรรค 2.

¹⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 14.

โดยหากเป็นการดำเนินคดีอาญาชั้น 1 ได้สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณาคดี ศาลก็สามารถจำหน่ายคดีชั้นศาลได้ ซึ่งเป็นบทบังคับศาล เพราะการที่ผู้ถูกดำเนินคดีวิกลจริต จะทำให้ไม่สามารถสู้คดีได้อย่างเต็มที่ หากศาลไม่ปฏิบัติตาม อาจมีการดำเนินกระบวนการพิจารณาใหม่ได้ ดังนั้น ความสามารถในการต่อสู้คดีในกรณีที่มีจำเลยเป็นผู้วิกลจริตในระหว่างการพิจารณา ศาลมีหน้าที่ต้องดูแล²⁰ ซึ่งเป็นหลักทั่วไปว่า การดำเนินคดีอาญาจะต้องเป็นไปด้วยความเป็นธรรม²¹

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การพิจารณา และสืบพยานในศาลเป็นไปโดยไม่ชักช้า ศาลสามารถทำลับหลังจำเลยได้ 3 กรณี ดังต่อไปนี้²²

กรณีแรก เมื่อจำเลยขอ ในกรณีจำเลยมีทนาย และขออนุญาตศาลไม่มาฟังการพิจารณา และสืบพยาน ถ้าคดีนั้นระวางโทษจำคุกไม่เกิน 10 ปี ไม่ว่าจะมิโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม และในคดีที่มีโทษปรับสถานเดียว กรณีเช่นนี้ย่อมมีได้อยู่เสมอในกรณีบุคคลที่มีงานประจำไม่ว่าในหน้าที่ราชการหรือธุรกิจส่วนตัวที่ไม่อาจหาเวลามาฟังการพิจารณาคดีของศาลได้ อาจจะได้ใช้สิทธิขออนุญาตต่อศาลที่จะไม่มาฟังการพิจารณาคดีก็ได้

กรณีที่สอง เมื่อ โจทก์ขอกรณีมีจำเลยหลายคน และการสืบพยานของโจทก์จะไม่เกี่ยวกับจำเลยอื่นๆ หากโจทก์แถลงขอสืบพยานลับหลังคนอื่น ไม่ว่าจะมิอัตราโทษเท่าใด เช่น ในกรณีที่จำเลยถูกฟ้องหาว่าร่วมกันทุจริตต่อหน้าที่ราชการ โดยมีจำเลยหลายคน พยานโจทก์บางปาก จะไม่ให้การพาดพิงถึงจำเลยคนใดคนหนึ่ง ศาลอาจจะให้พิจารณาลับหลังจำเลยที่ไม่มีพยานพาดพิงก็ได้

กรณีที่สาม เมื่อศาลเห็นสมควรเองที่จะสืบพยาน หรือพิจารณาลับหลังจำเลยคนใดกรณีเช่นนี้มักจะมีเสมอ เมื่อจำเลยถูกฟ้องหลายคน และการสืบพยานของจำเลยคนใดคนหนึ่งซึ่งจะไม่มีข้อความที่เกี่ยวข้องหรือพาดพิงถึงจำเลยคนอื่น ศาลอาจจะอนุญาตให้สืบพยานจำเลยที่มีได้ถูกพยานให้การพาดพิงถึงก็ยอมกระทำได้

เป็นที่น่าสังเกตว่ากฎหมายได้กำหนดไว้ว่า ห้ามมิให้ศาลรับฟังการพิจารณาและสั่งสืบพยานที่จะทำลับหลังนั้นเป็นผลเสียหายแก่จำเลยผู้ที่ไม่ได้นั่งฟังการพิจารณาด้วย นอกจากนี้ การ

²⁰ ฎีกาที่ 3248/2532 (หน้า 2082): ระหว่างการพิจารณาคดีของศาลชั้นต้น จำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ แต่ศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์พิจารณาและพิพากษาลงโทษจำเลยมาโดยมิได้ปฏิบัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 เสียก่อน จึงเป็นการดำเนินกระบวนการที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ศาลฎีกามีอำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 208 (2), 225 ในอันที่จะสั่งให้ศาลชั้นต้นดำเนินกระบวนการใหม่ให้ถูกต้องและเหมาะสมต่อไป.

²¹ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล ข เล่มเดิม. หน้า 14-15.

²² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 172 ทวิ.

พิจารณาและสืบพยานลับหลังจำเลย อาจมีในกรณีที่จำเลยขัดขวางการพิจารณาของศาล²³ กรณีส่งประเด็นไปสืบ หรือเดินเผชิญสืบโดยจำเลยไม่ตั้งใจตามประเด็น²⁴

การสืบพยานในคดีอาญานั้น ในบางกรณีก็จะเป็นการพิจารณาเป็นการลับ โดยศาลเองเห็นว่าสมควรจะกระทำเช่นนั้น หรือโดยคำร้องของกลุ่มความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ได้ แต่ต้องเพื่อประโยชน์แห่งความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันความลับอันเกี่ยวกับความปลอดภัยของประเทศไม่ให้ล่วงรู้โดยทั่วไป ในทางปฏิบัติจะมีการพิจารณาลับน้อยมาก เท่าที่ปรากฏในประวัติศาสตร์มักจะเป็นคดีที่เกี่ยวกับการดูหมิ่นหรือหมิ่นประมาทสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นต้น

ในการพิจารณาลับนั้น มีบุคคลที่มีสิทธิอยู่ในห้องพิจารณาได้ 7 ประเภทด้วยกัน คือ²⁵

(1) โจทก์และทนาย

(2) จำเลยและทนาย

(3) ผู้ควบคุมตัวจำเลย

(4) พยานและผู้ชำนาญการพิเศษ

(5) ล่าม

(6) บุคคลผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้องและได้รับอนุญาตจากศาล เช่น เป็นสามี ภริยา บิดา มารดา ของจำเลย เป็นต้น

(7) พนักงานศาลและเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยแก่ศาลตามแต่จะเห็นสมควร เจ้าหน้าที่ศาลนั้นน่าจะหมายถึงพนักงานศาลที่อยู่หน้าบัลลังก์ของศาลที่จะเป็นผู้ดำเนินการตามหน้าที่ที่จะให้พยานเบิกความต้องสาบานตัวก่อน และอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติหน้าที่ทางธุรการเพื่อให้การพิจารณาคดีดำเนินไปตามลำดับ

อย่างไรก็ตาม การต่อสู้คดีของจำเลยในชั้นพิจารณาของศาลนั้น จำเลยไม่ควรที่จะต่อสู้ด้วยตนเอง ควรต้องตั้งทนายความผู้มีความรู้ทางกฎหมายที่จะเป็นผู้ดำเนินการแก้ต่างให้

ส่วนจำเลยอื่นที่ไม่สามารถจะหาทนายความด้วยตนเองได้ก็ย่อมมีสิทธิที่จะให้ศาลจัดหาให้²⁶ เมื่อศาลได้สืบพยานโจทก์ โจทก์ร่วม (ถ้ามี) พยานฝ่ายจำเลย จนหมดกระบวนการและเปิดโอกาสให้คู่ความยื่นคำแถลงเป็นลายลักษณ์อักษรปิดคดี เพื่อที่จะแสดงเหตุผลในข้อกฎหมายและข้อเท็จจริงต่อศาลว่าฝ่ายตนควรที่จะชนะคดีได้อย่างไร ล้วนเป็นเรื่องของอัยการและ

²³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 180.

²⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 230 วรรค 3.

²⁵ มารุต บุญนาค. (2550). สิทธิพื้นฐานในคดีอาญา. หน้า 85-86.

²⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 173.

ทนายความเป็นผู้ดำเนินการทั้งสิ้น เมื่อการดำเนินกระบวนการพิจารณาได้เสร็จสิ้นแล้ว ศาลจะอ่านคำพิพากษาในวันนั้น หรือ จะกำหนดวันนัดฟังคำพิพากษาต่อไปในระยะเวลาอันสมควร

ในการอ่านคำพิพากษานั้นศาลจะกระทำโดยเปิดเผย โดยในวันพิพากษาโจทก์ซึ่งจะเป็นอัยการหรือเป็นผู้เสียหายที่เป็น โจทก์ฟ้องตัวเองจะไม่มาศาลก็ได้ แต่กฎหมายได้กำหนดให้ศาลต้องอ่านคำพิพากษาต่อหน้าจำเลย เมื่อศาลชั้นต้นได้อ่านคำพิพากษาแล้ว แต่ผลของคำพิพากษานั้นเป็นโทษแก่จำเลย เช่น ถูกจำคุกหรือปรับ หากจำเลยไม่เห็นด้วยก็ดี หรือกรณีศาลอุทธรณ์ได้พิพากษาคดีหลังจากที่คู่ความได้อุทธรณ์แล้วก็ตาม หากผลของคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ไม่เป็นที่พอใจของจำเลย ก็มีสิทธิที่จะฎีกาต่อไปได้ตามสิทธิที่กฎหมายกำหนดไว้ซึ่งเป็นหน้าที่ของทนายความที่จะต้องดำเนินการให้กับจำเลยซึ่งเป็นลูกความต่อไป จนกว่าคดีจะถึงที่สุดเท่าที่กฎหมายจะเปิดช่องให้กระทำได้²⁷

2.1.2 บทบาทของศาลในการพิจารณาคดีอาญา

ภายใต้การดำเนินคดีอาญาสมัยใหม่ที่แยกภารกิจ การสอบสวนและการฟ้องร้องออกจากกระบวนการพิจารณาคดีนั้น ศาลจะมีหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีโดยมีบทบาทที่แตกต่างในสองระบบการพิจารณาใหญ่ ๆ กล่าวคือ ระบบไต่สวน (Inquisitorial System) หมายถึง ระบบการค้นหาความจริงที่ศาลเป็นองค์กรที่มีหน้าที่หลัก ในการสืบพยาน ศาลมีอำนาจเต็มที่ในการเรียกพยานมาสืบ ศาลจึงมีบทบาทเชิงรุก (Active Role) ในการค้นหาข้อเท็จจริง ศาลต้องกระตือรือร้นในการแสวงหาพยานหลักฐาน การพิจารณาคดีจะมีลักษณะเป็นการดำเนินการระหว่างศาลกับจำเลย ส่วนโจทก์มีหน้าที่ ช่วยเหลือศาลในการนำเสนอพยานหลักฐานต่อศาลเพื่อให้ศาลทำหน้าที่ได้อย่างถูกต้องและสมบูรณ์ การดำเนินกระบวนการพิจารณาระหว่างคู่ความไม่มีลักษณะของการต่อสู้ คู่ความจึงมีบทบาทวางเฉย (Passive Role) ในการค้นหาข้อเท็จจริง ส่วนระบบกล่าวหา (Accusatorial System) หมายถึง ระบบการค้นหาความจริงที่คู่ความมีหน้าที่หลักในการนำข้อเท็จจริงมาเสนอต่อศาลและตรวจสอบความน่าเชื่อถือของพยานอีกฝ่ายหนึ่งเพื่อให้ศาลชี้ขาด การพิจารณาคดีอาญา ในระบบนี้มีลักษณะของการต่อสู้ระหว่างคู่ความ บทบาทของคู่ความจึงเป็นบทบาทเชิงรุกในการค้นหาข้อเท็จจริง ส่วนศาลมีบทบาทเพียงควบคุมความถูกต้องของกระบวนการพิจารณาและวินิจฉัยความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานหลังจากที่โจทก์และจำเลยได้นำเสนอพยานหลักฐานครบถ้วนแล้ว ศาลไม่มีหน้าที่สืบพยานและจะไม่เรียกพยานมาสืบเพิ่มเติม เว้นแต่เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม ศาลในระบบนี้จึงมีบทบาทวางเฉยในการค้นหาข้อเท็จจริง

บทบาทของศาลในการพิจารณาคดีอาญาไม่ว่าจะเป็นศาลในระบบใด ไม่ว่าศาลจะมีบทบาทเชิงรุกหรือวางเฉยในการค้นหาข้อเท็จจริง ศาลก็อยู่ในฐานะที่เป็นกลาง (Neutral) ปราศจาก

²⁷ มาร์ต บุณนาค. (2550). เล่มเดิม. หน้า 88.

อคติ (unbiased) อย่างเคร่งครัด ซึ่งเป็นหลักกฎหมายสากลเพราะบทบาทของศาลในการพิจารณาคดีอาญาเกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ถ้าศาลไม่มีความเป็นกลางก็จะไม่มีหลักประกันว่าประชาชนจะได้รับความเป็นธรรมจากการดำเนินคดีอย่างแท้จริง และต้องเป็นไปเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในการคุ้มครองป้องกันสังคมจากอาชญากรรมและอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชน อีกทั้งเป็นการตรวจสอบถ่วงดุล (Check and Balance) ในระบบการดำเนินคดีในทุกองค์กร ไม่ว่าจะเป็นตำรวจ อัยการหรือศาลซึ่งอาจไม่สมบูรณ์ ไม่ชอบด้วยกฎหมาย อันจะทำให้ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา หรือจำเลยไม่ได้รับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพตามกฎหมาย มีกรณีตัวอย่างเช่น การลงโทษผู้บริสุทธิ์ในคดี “เชอริ แอน ดันแคน”²⁸ เป็นต้น

สำหรับบทบาทของศาลไทยในการพิจารณาคดีอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้บัญญัติให้อำนาจศาลค้นหาความจริงอย่างกว้างขวาง ได้แก่ กำหนดให้ศาลเป็นผู้สืบพยานซักถามโจทก์ จำเลยหรือพยานคนใดก็ได้ ศาลมีอำนาจนำพยานเข้าสืบหรือสืบพยานเพิ่มเติมได้ในระหว่างพิจารณา และหากศาลเห็นว่าไม่จำเป็นต้องสืบพยานก็มีอำนาจงดพยานนั้นได้ อันเป็นบทบาทของศาลในระบบไต่สวน อย่างไรก็ตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก็มีบทบัญญัติที่เป็นรากฐานของระบบกล่าวหาอยู่ด้วย ได้แก่ การพิจารณาคดีโดยเปิดเผย การเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการสืบพยาน ในทางปฏิบัติ การพิจารณาคดีอาญาใช้วิธีถามค้าน (Cross - Examination) ในการค้นหาความจริง โดยคู่ความสองฝ่ายมีบทบาทในการนำข้อเท็จจริงมาเสนอต่อศาลและตรวจสอบความน่าเชื่อถือของพยานอีกฝ่ายหนึ่งเพื่อให้ศาลชี้ขาดด้วยการถามค้าน กล่าวคือเป็นหน้าที่ของคู่ความในการซักถาม (Examination in Chief) การถามค้าน (Cross - Examination) และการถามติง (Re - Examination) ส่วนศาลมีบทบาททางเฉยในการค้นหาข้อเท็จจริง เว้นแต่เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม

เห็นได้ว่าบทบาทของศาลไทยในการพิจารณาคดีอาญา มีความโน้มเอียงไปในทางระบบกล่าวหา ที่กำหนดให้เป็นหน้าที่ของโจทก์ ในการนำสืบพยานหลักฐานเพื่อชี้ให้เห็นว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด แล้วศาลเป็นผู้ใช้ดุลพินิจในการรับฟังพยานหลักฐานเพื่อชี้ว่าหนักความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานนั้น ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227 ซึ่งสอดคล้องกับหลักการพิสูจน์พยานหลักฐานในคดีอาญาของระบบกล่าวหา กล่าวคือ พยานหลักฐานที่จะลงโทษจำเลยได้ ต้องเป็นพยานหลักฐานของโจทก์ ถ้าพยานหลักฐานของโจทก์ไม่พอฟังลงโทษจำเลยได้ ศาลก็สามารถยกฟ้องโดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาพยานหลักฐานของจำเลย ซึ่งศาลฎีกาได้ยึดหลักกฎหมายนี้มาตลอด ทำให้เกิดความเข้าใจว่า บทบาทของศาลไทยในการสืบพยานเป็น

²⁸ สถาบันกฎหมายอาญา. (มีนาคม 2539) “รายงานการเสวนาทางวิชาการเรื่อง “คดีเชอริ แอน ดันแคน” กระบวนการยุติธรรมจะคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของผู้บริสุทธิ์ได้อย่างไร?” บทบัญญัติ, 52 ตอน 1. หน้า 76-83.

บทบาทของศาลในระบบกล่าวหา มีผลให้ทางปฏิบัติศาลจะใช้บทบาทที่กฎหมายกำหนดให้ศาลเป็นผู้สืบพยาน หรือใช้ดุลพินิจให้สืบพยานเพิ่มเติมบ่อยมากแต่จะวางเฉยให้คู่ความต่อสู้กันเอง โดยศาลจะใช้อำนาจดังกล่าวเป็นข้อยกเว้นเท่านั้น โดยเฉพาะในศาลชั้นต้น ในขณะที่อาชญากรรมมีความซับซ้อนมากขึ้นและความสามารถในการดำเนินคดีอาญาของโจทก์ จำเลยที่ไม่เท่ากัน กล่าวคือ บางกรณีพนักงานอัยการหรือ ทนายโจทก์มีความสามารถแต่ทนายจำเลยอ่อนประสบการณ์ หรือ พนักงานอัยการหรือ ทนายโจทก์อ่อนประสบการณ์แต่ทนายจำเลยมีความเชี่ยวชาญ ก็จะเกิดความไม่เท่าเทียมกัน ในการดำเนินคดีอาญาซึ่งอาจมีผลทำให้ผู้กระทำความผิดลอยนวลหรือเกิดความผิดพลาดทำให้ ผู้บริสุทธิ์ได้รับการลงโทษได้ ศาลจึงเป็นองค์กรในกระบวนการยุติธรรมที่มีบทบาทอย่างสูงในการอำนวยความยุติธรรมแก่คู่กรณีทั้งสองฝ่าย

อนึ่ง บทบาทของศาลในการพิจารณาคดีอาญา เป็นการค้นหาความจริงแห่งคดีซึ่งจะต้องมีความสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของทั้งผู้เสียหายและจำเลย อีกทั้งต้องให้สอดคล้องกับหลักการสากล และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยในการดำเนินคดีอาญาที่ให้ความสำคัญแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลย โดยถือว่าบุคคลทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญา ย่อมมีสิทธิได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ากระทำความผิดตามกฎหมาย²⁹ และ จะได้รับการพิจารณาอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม โดยเปิดเผยในศาลที่มีอำนาจอิสระและเป็นกลาง บทบาทของศาลในชั้นพิจารณา เช่น กรณีการตั้งทนายให้จำเลยโดยศาล³⁰ หรือกรณีการปล่อยชั่วคราว³¹ เป็นต้น

หากศาล “เพิ่มบทบาทเชิงรุก” ตามที่กฎหมายให้อำนาจโดยคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของจำเลยควบคู่กันไป ศาลจึงควรให้ความสำคัญต่อการใช้ดุลพินิจในการสั่งให้ใช้หรือไม่ใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยในห้องพิจารณาคดีด้วย การค้นหาความจริงและการตรวจสอบถ่วงดุลในคดีอาญาจะสามารถอำนวยความยุติธรรมแก่ผู้เกี่ยวข้องรวมถึงการคุ้มครองป้องกันสังคมจากอาชญากรรมได้ สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า “ศาลเป็นที่พึ่งสุดท้ายของประชาชน” ได้อย่างแท้จริง เพราะความยุติธรรมที่ได้จากการค้นหาความจริง และการใช้ดุลพินิจในการรับฟังพยานหลักฐานทั้งปวงของศาลอย่างมีเหตุผล โดยละเอียดทุกแง่มุมทำให้ความยุติธรรมตามคำพิพากษาของศาลสอดคล้องกับความยุติธรรมตามความเป็นจริง อันเป็นสิ่งที่ทุกคนพึงปรารถนาสมกับที่ศาลเป็นเจ้าพนักงานในการยุติธรรมที่ได้รับมอบหมายความไว้วางใจจากรัฐ³²

²⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 39 วรรคสองและวรรคสาม.

³⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 173.

³¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 119 ทวิ.

³² วิภา ปิ่นวีระ. (2550). บทบาทของศาลในการพิจารณาคดีอาญา. หน้า 1-2.

2.2 หลักการคุ้มครองจำเลยจากมาตรการบังคับทางอาญา

ในระบบการดำเนินคดีอาญานั้น มีความจำเป็นที่รัฐต้องเอาตัวบุคคลผู้กระทำความผิดไว้ในอำนาจรัฐ แม้ตัวผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นผู้ถูกกล่าวหาจะเป็นประชาชนในคดี แต่การใช้มาตรการบังคับ (compulsory measures) ซึ่งเป็นเครื่องมือในการดำเนินคดีอาญาของรัฐกับผู้ถูกกล่าวหา ก็ยังมีความจำเป็น เพราะหากรัฐไม่อาจใช้มาตรการบังคับกับผู้ถูกกล่าวหาได้เลยแล้ว การดำเนินคดีอาญาของรัฐก็ย่อมไม่อาจกระทำได้ หรือยากต่อการที่รัฐจะดำเนินคดีกับผู้ถูกกล่าวหา นั้น ความจำเป็นที่ว่า อาจเป็นการสอบปากคำผู้ต้องหา การมีตัวผู้ต้องหามาศาล หรือการพิจารณาคดีของศาลโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย³³ โดยเป็นการควบคุมในระหว่างการสอบสวนของเจ้าพนักงานหรือการขังโดยศาลเป็นผู้สั่ง จึงเรียกกระบวนการตรงนี้ว่า “การควบคุมตัวระหว่างคดี”³⁴

2.2.1 มาตรการบังคับทางอาญาที่ใช้กับจำเลย

มาตรการบังคับในการดำเนินคดีมีอยู่หลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการเรียก การจับ การควบคุม การขัง และการนำตัว ซึ่งเหล่านี้โดยปกติต้องมีหมาย กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ หมาย เป็นเครื่องแสดงอำนาจถึงการใช้มาตรการบังคับ ซึ่งนอกเหนือจากการบังคับโทษอาญาโดยการจำคุกแล้ว ในส่วนของมาตรการบังคับที่มีผลต่อกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษและเป็นเครื่องมือทางกฎหมาย ที่ใช้กับผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยโดยตรง ก็คือ การขัง³⁵ เพราะเมื่อมีการออกหมายขังโดยศาล และส่งตัวผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยไปเรือนจำ ในระหว่างนั้นการที่จะปฏิบัติต่อบุคคลดังกล่าวก็ต้องเป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ ประกอบกับการดำเนินการทางคดีตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยที่การขังนั้นเป็นการควบคุมตัวผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยไว้ระหว่างคดีโดยอาศัยอำนาจของศาล และในการที่ศาลจะขังผู้ถูกกล่าวหา หรือจำเลย ก็จำเป็นที่จะต้องออกหมายขังเสียก่อน ซึ่งอาจจะทำได้ 3 ระยะ³⁶ คือ ระหว่างการสอบสวน ระหว่างการไต่สวนมูลฟ้อง และระหว่างการพิจารณาคดีของศาล อาจกล่าวโดยสรุปว่า การควบคุมตัวระหว่างคดีโดยการขังมีความจำเป็นเพื่อจะให้บรรลุจุดมุ่งหมาย 3 ประการ คือ

1) เพื่อให้การสอบสวนดำเนินไปได้โดยเรียบร้อย ซึ่งในการสอบสวนดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาคนใดคนหนึ่งนั้น ถ้ามีความจำเป็นเพื่อให้การสอบสวนดำเนินไปได้โดยเรียบร้อย รัฐอาจจำต้องควบคุมตัวผู้ต้องหาคนนั้นเอาไว้ก่อนเพื่อประโยชน์ในการสอบสวน เพราะหากไม่มีการ

³³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 120, 165 และ 172.

³⁴ คณิต ณ นคร ก เล่มเดิม. หน้า 337-338.

³⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 2 (22) “ขัง” หมายความว่าถึง การกักขังจำเลย หรือผู้ต้องหาโดยศาล.

³⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 71.

สอบสวนหรือการสอบสวนไม่อาจจะทำลุล่วงไปได้ การฟ้องผู้ต้องหาในกรณีที่พนักงานอัยการเห็นสมควรให้สั่งฟ้องก็ไม่อาจจะทำได้ โดยเหตุจำเป็นที่จะต้องควบคุมตัวผู้ต้องหาเอาไว้ก็เพื่อการมีตัวสำหรับทำการสอบสวน หรือเมื่อได้มีการสอบสวนผู้ต้องหาแล้วก็อาจมีความจำเป็นต้องควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ต่อไปอีก เพราะผู้ต้องหาอาจจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐานหรือก่อเหตุร้ายประการอื่น เพื่อที่จะหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ ทำให้เกิดความเสียหายแก่การสอบสวนคดีเพราะข้อเท็จจริงได้ถูกบิดเบือนไป

2) เพื่อประกันการมีตัวของผู้ต้องหาหรือจำเลย ซึ่งในการพิจารณาคดีอาญานั้น โดยหลักแล้ว จำเป็นที่จะต้องกระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย³⁷ เพื่อเปิดโอกาสให้จำเลยสามารถที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ อันเป็นหลักประกัน “สิทธิที่จะอยู่ร่วมในการดำเนินคดีอาญา” ของจำเลย ซึ่งทำให้จำเลยที่จะต้องมิตัวจำเลยไว้อยู่ตลอดเวลาที่พิจารณาคดีของศาล เพราะฉะนั้นหากศาลเห็นเหตุว่ามีความจำเป็น ถ้าไม่ควบคุมตัวจำเลยไว้ จำเลยอาจหลบหนีไประหว่างการพิจารณาคดี ศาลก็จำเป็นที่จะต้องขังจำเลยเอาไว้ระหว่างการพิจารณาคดีของศาลได้

3) เพื่อประกันการบังคับโทษ ซึ่งในกรณีที่ศาลพิพากษาขังจำเลยไว้ระหว่างที่คดียังไม่ถึงที่สุดได้ เนื่องจากโจทก์ยังสามารถที่จะอุทธรณ์หรือฎีกาต่อไปได้ตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด เพื่อป้องกันความบกพร่องในการวินิจฉัยและสั่งคดีของศาล ซึ่งก็มีความเป็นไปได้ว่า ศาลสูงอาจกลับคำพิพากษาของศาลล่างและพิพากษาลงโทษจำเลย ดังนั้นถ้าเหตุอันควรเชื่อว่า หากปล่อยตัวจำเลยไป จำเลยจะหลบหนีไปเสีย เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกบังคับโทษ ประกอบกับตามหลักกฎหมายอาญาของไทยนั้นยังคงยอมรับให้มีอายุความลงโทษ ทำให้จำเลยมีทางเลือกที่จะหลบหนีไปจนกว่าจะพ้นอายุความลงโทษในความคิดนั้นเสีย ศาลก็อาจจะขังจำเลยเพื่อประกันการบังคับโทษได้และการขังจำเลยในชั้นตอนนี้ถือว่าเป็นการสนองจุดมุ่งหมายของการบังคับโทษ ก็จะเห็นได้จากการดำเนินคดีในระดับศาลสูงนั้น ในทางปฏิบัติไม่มีการสืบพยานเพิ่มเติม จึงไม่มีความจำเป็นต้องกระทำต่อหน้าจำเลย การควบคุมตัวจำเลยไว้ในกรณีที่ศาลพิพากษาขังจำเลยนี้ จึงเป็นกรณีของการควบคุมเพื่อประกันการบังคับโทษนั่นเอง

ดังนั้นในการที่รัฐจะเอาตัวผู้ถูกกล่าวหาไว้ในอำนาจรัฐโดยใช้วิธีการขังนั้น จะสามารถทำได้ต่อเมื่อมีความจำเป็นเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมาย 3 ประการนี้เท่านั้น การเรียกและการจับหาใช้เหตุที่ก่อให้เกิดอำนาจควบคุมตัวระหว่างคดีแก่เจ้าพนักงานหรือศาลโดยอัตโนมัติไม่ การควบคุมตัวระหว่างคดี จะต้องเกิดจากความจำเป็นในแง่ที่ว่า หากไม่ควบคุมตัวหรือขังผู้ถูกกล่าวหาไว้จะทำให้การดำเนินคดีอาญาของเจ้าพนักงานหรือศาลจะไม่อาจจะทำได้เท่านั้น มิใช่ว่าเจ้าพนักงานหรือศาล

³⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 172.

จะอ้างเหตุใดๆ ก็ได้เพื่อจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคล เพราะถ้าเป็นเช่นนั้นการใช้มาตรการบังคับก็จะกลายเป็นว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์หรือให้ความสะดวกของฝ่ายรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียวโดยมิได้คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นแก่ประชาชนในระหว่างที่ถูกดำเนินคดีอาญา ดังนั้นการควบคุมตัวระหว่างคดีนั้น แท้จริงแล้วจึงเป็นเรื่องของข้อยกเว้นที่กฎหมายให้อำนาจในอันที่จะจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชน ซึ่งโดยหลักการพื้นฐานที่ยอมรับกันทั่วไปแล้ว เหตุจำเป็นในการเอาตัวบุคคลไว้ในอำนาจรัฐโดยการขังก็ต้องมาจากสาเหตุ คือ เพื่อป้องกันมิให้เขาหลบหนีหรือป้องกันมิให้ยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน และมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้นั้นจะไปก่อเหตุอันตรายประการอื่น ถ้ามีเหตุอันควรสงสัยหรือเชื่อได้ว่า ผู้ถูกกล่าวหาจะมีพฤติกรรมเช่นว่านี้อันจะส่งผลกระทบต่อจุดมุ่งหมาย 3 ประการที่กล่าวมาในข้างต้น รัฐก็อาจจะควบคุมตัวผู้ถูกกล่าวหาไว้ก็ได้

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นกระบวนการที่รัฐสร้างขึ้นมากเพื่อค้นหาความจริง ที่เกี่ยวกับการกระทำต่างๆ ที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่าเป็นความผิด โดยมุ่งหมายเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม ซึ่งรวมไปถึงการวินิจฉัยชี้ขาดความผิดที่ได้มีการกล่าวหาด้วย และหากมีการชี้ขาดว่าได้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้นจริง ก็ยังเป็นกระบวนการในการนำตัวผู้กระทำความผิดนั้นมาดำเนินการพิจารณาและลงโทษตามที่กฎหมายบัญญัติไว้อีกด้วย ดังนั้นกระบวนการยุติธรรมจึงเป็นกระบวนการที่ทำให้กฎหมายอาญาอันเป็นกฎหมายที่กำหนดข้อห้ามต่างๆ เอาไว้เพื่อจำกัดสิทธิของบุคคลไว้บางส่วน เพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวมและมีการกำหนดโทษผู้ฝ่าฝืนมีผลบังคับได้จริงและบังคับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยในการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวจำเป็นที่จะต้องมีการสร้างมาตรการบังคับต่างๆ ขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการร้องทุกข์ การจับ การค้น การควบคุมผู้ถูกจับ การสอบสวน การฟ้องคดีต่อศาล การพิจารณาและพิพากษาคดี โดยมาตรการบังคับเหล่านี้บัญญัติขึ้นมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้อำนาจหน้าที่แก่เจ้าพนักงานของรัฐในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในการที่จะดำเนินการให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของกระบวนการยุติธรรม

กฎหมายที่ใช้เป็นหลักเพื่อให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาสามารถที่จะดำเนินไปได้ นั้น ก็คือ “กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา” ซึ่งเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติ เพราะเป็นกฎหมายที่กำหนดหลักเกณฑ์การบังคับใช้กฎหมายอาญาสารบัญญัติหรือกฎหมายอาญา³⁸ โดยวางหลักเกณฑ์และให้อำนาจแก่หน่วยงานของรัฐในการดำเนินคดีอาญาในทุกขั้นตอน ไม่ว่าจะเป็นการสอบสวน ฟ้องร้อง พิพากษาพิพากษา หรือการลงโทษ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ โดยกำหนดมาตรการบังคับต่างๆ ไว้ ตั้งแต่การจับ การค้น การขัง ตลอดไปจนถึง การพิจารณาคดีในศาลและการบังคับคดี ดังนั้นกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจึงเป็นกฎหมายที่วางหลักเกณฑ์และวิธีการเพื่อจะให้มีการบังคับใช้กฎหมายอาญาได้ผลและมีประสิทธิภาพนั่นเอง

³⁸ คณิต ฌ นคร ก เล่มเดิม. หน้า 39.

อย่างไรก็ตาม แม้มาตรการบังคับต่างๆ ที่มีบัญญัติไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยเฉพาะการขังจะมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษอันเป็นการรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม แต่ในขณะที่เดียวกันมาตรการบังคับดังกล่าวก็ส่งผลกระทบต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในหลายๆ ด้าน โดยสิทธิขั้นพื้นฐานที่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก่อผลกระทบต่อมากที่สุดก็อาจจำแนกได้ 3 ประการ คือ 1. สิทธิในชีวิตร่างกาย 2. สิทธิในเคหสถาน 3. สิทธิส่วนตัวในเอกสารหรือเครื่องใช้ส่วนตัว ซึ่งถ้าใช้อำนาจจนกระทบสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนจนเกินพอดี สังคมก็ย่อมที่จะไม่สงบเช่นกัน

2.2.2 หลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (presumption of innocence)

เมื่อพิจารณาถึงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและการดำเนินคดีอาญา ในระบบกล่าวหาที่ใช้อยู่ในปัจจุบันแล้ว จะพบว่าวัตถุประสงค์ที่สำคัญของการดำเนินคดีอาญา ก็คือการหาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษเพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพขึ้น ซึ่งถือเป็นวัตถุประสงค์ประการแรก เนื่องจากพัฒนาการทางการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพต่างๆ มีมากขึ้น การพิจารณาคดีอาญาก็มีการคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหามากขึ้นเช่นกัน ดังนั้นวัตถุประสงค์ของการพิจารณาคดีอาญาจึงเพิ่มมากขึ้นจากเดิมที่ให้ค้นหาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษอย่างเดียว จึงต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหาในคดีด้วย³⁹ ซึ่งกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ดีจึงต้องพยายามรักษาความสมดุลระหว่างอำนาจรัฐในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษและหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน ตลอดจนการควบคุมการใช้อำนาจต่างๆ ให้เหมาะสมด้วย

จากวัตถุประสงค์เพื่อการคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหาในการดำเนินคดีอาญาระบบกล่าวหาดังกล่าว เมื่อตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยหรือแม้แต่การเป็นผู้ต้องขังในเรือนจำซึ่งคดียังไม่ถึงที่สุดนั้น ย่อมถือเป็นความทุกข์และเดือดร้อนที่ไม่มีประชาชนคนใดประสงค์จะตกอยู่ในฐานะเช่นนั้น โดยในบางกรณีผู้บริสุทธิ์อาจถูกกล่าวหาโดยมิชอบซึ่งเท่ากับถูกให้ร้ายโดยไม่เป็นธรรม ขณะเดียวกันผู้ที่แม้กระทำความผิดจริงก็ยังคงอยู่ในฐานะเป็นมนุษย์อันพึงได้รับการปฏิบัติอย่างคำนึงถึงความเป็นมนุษย์ หรือ บุคคลผู้มีสิทธิในสังคม การปฏิบัติต่อจำเลยในคดีอาญาให้ได้รับความทุกข์และเดือดร้อนจนเกินสมควรกว่าความจำเป็นแก่การดำเนินคดีตามกฎหมายนั้น ย่อมเป็นการปฏิบัติที่เกินกว่าเหตุและไม่ชอบธรรม อีกทั้งยังเป็นการสะท้อนถึงความไร้อารยธรรมของสังคมอันกระทบต่อความเชื่อถือของคนในสังคมนั้นๆ และสังคมอื่นด้วย จึงจำเป็นที่ต้องมีมาตรการที่ชัดเจนและเป็นธรรมสำหรับคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของจำเลยในคดีอาญานั้น และยังเป็นการกำหนดกรอบแนวทางการใช้อำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานให้ได้มาตรฐานที่เป็นระบบและแน่นอน ซึ่งหลักประกันขั้นพื้นฐานของกฎหมายที่สำคัญอย่างยิ่งประการหนึ่ง ที่เกี่ยวข้องกับจำเลย ก็คือ การกำหนดข้อ

³⁹ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล ก เล่มเดิม. หน้า 530.

สันนิษฐานว่า บุคคลทุกคนเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดแสดงว่าผู้นั้นเป็นผู้กระทำความผิด หรือ “หลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์” (presumption of innocence)⁴⁰

หลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ถือเป็นหัวใจประการหนึ่งในการดำเนินคดีอาญาของทุกประเทศที่ให้ความเคารพในสิทธิมนุษยชน อันสืบเนื่องมาจากหลักการดำเนินคดีอาญาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดที่แท้จริงมาลงโทษตามกฎหมายควบคู่กัน ไปด้วยกับการคุ้มครองสิทธิของผู้บริสุทธิ์ โดยจำเลยจะต้องได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์เพื่อแสดงเจตนารมณ์ที่จะรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลซึ่งตกเป็นจำเลยในคดีอาญา ส่งผลให้การตั้งข้อหาหรือการสั่งฟ้องผู้ถูกกล่าวหาไม่ได้เป็นเครื่องพิสูจน์ว่าเขาเป็นผู้กระทำความผิด แต่จะต้องถือว่าเขาเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะได้มีการพิสูจน์ความผิดของเขาในการพิจารณาคดีที่กระทำโดยศาล

ในต่างประเทศ หลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ได้รับการยอมรับอย่างมาก ถือเป็นสิทธิที่บุคคลทุกคนพึงมีและเป็นหลักประกันในการดำเนินคดีอาญา โดยที่ตามกฎหมายอังกฤษถือว่าหลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบุคคลทุกคนเป็นผู้บริสุทธิ์ เป็นหลักการพื้นฐานของสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และถือเป็นมูลฐานของสิทธิเสรีภาพและหลักนิติธรรม⁴¹ ส่วนตามกฎหมายอเมริกันอธิบายว่า ตามหลักนิติธรรมแล้ว หลักประกันสำคัญในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาจะประกอบด้วยหลักการอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (right to presumption of innocence) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยชอบธรรม (right to a fair trial) และสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือทางคดี (right to assistance of counsel)⁴² อีกทั้งกฎหมายของประเทศฝรั่งเศส ในปฏิญญาเกี่ยวกับสิทธิของพลเมืองฝรั่งเศส (The Declaration of the Rights of Man and of the Citizen) ก็ได้บัญญัติหลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ไว้เช่นกัน โดยบัญญัติไว้ใน Article 9 “Every man is supposed innocent until having been declared guilty”⁴³

⁴⁰ ซาดี ซัยเดชสุริยะ. (2549). *มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา*. หน้า 61. และสุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. *แหล่งเดิม*. หน้าเดิม.

⁴¹ Andrew Sanders and Richard Young. (2000). *Criminal Justice*. pp. 245-246.

⁴² Cherif M. Bassiouni. (1993). “Human Rights in the Context of Criminal Justice: Identify Procedural Protections in National Constitutions.” *Duke Journal of Comparative Law*, 3. p. 235.

⁴³ ธรรมฤทธิ์ สีตะปะดล. (2549). *การขังจำเลยไว้ภายหลังที่ศาลชั้นต้นมีคำพิพากษายกฟ้อง*. หน้า 17.

ส่วนประเทศต่างๆ ในภาคพื้นยุโรปได้ยอมรับหลักการนี้โดยแจ้งชัดปรากฏตามอนุสัญญาของสภายุโรปเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน (European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms) ข้อ 6 (2) ซึ่งบัญญัติไว้โดยสรุปความได้ว่า “บุคคลทุกคนที่ถูกดำเนินคดีว่ากระทำความผิดทางอาญา พึงได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะพิสูจน์ตามกฎหมายได้ว่า ผู้นั้นได้กระทำความผิดจริง”⁴⁴

อีกทั้งยังกล่าวได้ว่า หลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ดังกล่าวนี้ ถือเป็นหลักสากลที่ประเทศต่างๆ ได้ยอมรับและนำไปปฏิบัติ ซึ่งพิจารณาได้จากการบัญญัติรับรองไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ ข้อ 11 ซึ่งกำหนดว่า “ทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมาย ในการพิจารณาเปิดเผย ซึ่งตนได้รับหลักประกันบรรดาที่จำเป็นในการต่อสู้คดี” และตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ข้อ 14 ตลอดจนมาตรฐานขององค์การสหประชาชาติฉบับต่างๆ ที่เกี่ยวข้องก็ระบุหลักเกณฑ์นี้ไว้เช่นเดียวกัน เช่น กฎมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษ เป็นต้น ซึ่งเหล่านี้ก็นำไปสู่หลักเกณฑ์ที่สืบเนื่องกันมาก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ ซึ่งตัวอย่างที่เห็นได้ชัดที่สุด ก็คือ การใช้ไซตรอนต่อจำเลยขณะพิจารณาคดีในห้องพิจารณาของศาลนั่นเอง ซึ่งข้อกำหนดในปฏิญญาสากลและมาตรฐานสากล จะได้กล่าวโดยละเอียดต่อไป

ในประเทศไทยนั้น จากการที่ได้มีการวางหลักประกันสิทธิของประชาชนในกระบวนการยุติธรรมไว้มากมายในรัฐธรรมนูญ⁴⁵ ทำให้ต้องมีการปรับปรุงแก้ไขกระบวนการยุติธรรมของไทย เพื่อให้มีความสอดคล้องกับหลักในรัฐธรรมนูญ อันสืบเนื่องมาจากสถานะความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ ส่งผลให้การดำเนินคดีอาญาในปัจจุบันจำเป็นต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลที่เข้ามาอยู่ในกระบวนการยุติธรรม การจำกัดสิทธิของบุคคลจะกระทำต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจเอาไว้ และกฎหมายก็จะต้องให้ความเท่าเทียมแก่ทุกคน และการลงโทษโดยกฎหมายจะมีได้เฉพาะในกรณีที่ยังจำเป็นอยู่และจะไม่เป็นการลงโทษแบบทารุณโหดร้าย การปฏิบัติใดๆ จะต้องให้ความคุ้มครองจำเลยด้วย

⁴⁴ ซาดิ ซัยเดชสุริยะ. เล่มเดิม. หน้า 62.

⁴⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้บัญญัติหลักประกันสิทธิของประชาชนไว้ในหลายมาตรา อาทิ มาตรา 4, 26, 28, 32, 39, 40 เป็นต้น.

ดังนั้น ในทุกขั้นตอนของกระบวนการทางอาญา สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาจะต้องได้รับการคุ้มครองอย่างจริงจัง จำเลยจะต้องได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะได้มีคำพิพากษาของศาลว่าเป็นผู้กระทำความผิด การใช้มาตรการบังคับในการดำเนินคดีอาญาต่อเขา จำเป็นต้องกระทำโดยรัดกุมและอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด นอกจากนี้การออกมาตรการบังคับจะต้องมีพื้นฐานมาจากความจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการดำเนินคดีอาญา จะมีการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยในการพิจารณาในห้องพิจารณาที่มีลักษณะเป็นการลงโทษจำเลยก่อนที่เขาจะต้องคำพิพากษาให้ลงโทษไม่ได้ และถึงแม้ในท้ายที่สุดเขาจะต้องคำพิพากษาของศาลว่าเป็นผู้กระทำความผิดแล้ว การปฏิบัติและการลงโทษต่อผู้ถูกลงโทษก็จะใช้วิธีการอันโหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือหยาบกระด้างความเป็นมนุษย์ของเขามีได้⁴⁶

หลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ในกฎหมายของประเทศไทย หากพิจารณาจากรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2550 ก็มีการบัญญัติรับรองไว้ด้วย ในฐานะเป็นหลักประกันสิทธิของประชาชนและแสดงถึงเจตนารมณ์ที่จะรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคล ซึ่งตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา กล่าวคือ ในมาตรา 39 วรรคสองและวรรคสาม บัญญัติว่า “ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้”

หลักเกณฑ์ดังกล่าวเป็นเรื่องที่ตรงข้ามกันกับระบบไต่สวนของยุโรปในสมัยโบราณ และระบบจารีตนครบาลของไทยในอดีตที่สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องสงสัยได้กระทำความผิดจริงจนกว่าผู้นั้นจะพิสูจน์ตนเองได้ว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ซึ่งนำไปสู่การใช้วิธีกระทำทรมานในแบบต่างๆ เพื่อให้ผู้นั้นรับสารภาพ อย่างไรก็ตาม การควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ในระหว่างสอบสวนหรือขังไว้ระหว่างพิจารณาที่เป็นไปตามกฎหมายและกระทำเพียงเท่าที่จำเป็น ไม่ถือว่าขัดต่อหลักการนี้ หากแต่เป็นมาตรการเพื่อประโยชน์ต่อการดำเนินคดีและพิจารณาคดีตามความจำเป็นโดยสภาพ⁴⁷ ซึ่งกรณีของการกระทำที่จะถือว่าเป็นการขัดต่อหลักการนี้ อาจได้แก่ การใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยในห้องพิจารณาคดีของศาล หรือการนำตัวผู้ต้องหาไปประจานต่อสาธารณชนหรือสื่อมวลชน เป็นต้น

การยอมรับหลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์อันเป็นหลักการคุ้มครองเสรีภาพของบุคคลในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยดังกล่าว ส่งผลต่อรูปแบบในการดำเนินคดีอาญาที่จะต้องตรวจสอบให้ได้ความจริงในคดีอย่างแท้จริงเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้บริสุทธิ์ จำเลยจะต้องได้รับหลักประกันในอันที่จะได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการ

⁴⁶ Presumption of innocence. Retrieved August 11, 2011, from http://en.wikipedia.org/wiki/Presumption_of_innocence

⁴⁷ ชาตี ชัยเดชสุริยะ. เล่มเดิม. หน้า 63.

ยุติธรรม ซึ่งก็รวมไปถึงสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยและเป็นกลางโดยผู้พิพากษาที่มีความสามารถและไม่มีความเอนเอียงนอกจากนั้นยังต้องเปิดโอกาสให้จำเลยสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่โดยให้สิทธิต่างๆ ในการต่อสู้คดีแก่เขาเพื่อให้เกิดความสมดุลขึ้นในกระบวนการยุติธรรม สิทธิที่จำเลยสามารถที่จะต่อสู้คดีที่ตนถูกกล่าวหาได้อย่างเต็มที่และเป็นธรรมนั้น จึงเป็นสิทธิที่ได้รับต่อเนื่องมาจากสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ เพราะจนกว่าที่ศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเขาเป็นผู้กระทำความผิด จำเลยจะได้รับการปฏิบัติเสมือนตนถูกลงโทษแล้วมิได้ จำเลยจะต้องได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมายจากการดำเนินคดีอาญาของรัฐในอันที่จะต้องกระทำเท่าที่จำเป็นเท่านั้นและไม่เป็นการกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของเขาเกินสมควร ซึ่งก็รวมไปถึงการที่จะต้องเปิดโอกาสให้เขาสามารถที่จะกระทำการต่างๆ เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนได้อย่างเต็มที่ ซึ่งหลักการนี้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2550 ก็ได้บัญญัติรับรองไว้เช่นกัน โดยเฉพาะที่กล่าวว่า “ในคดีอาญา จำเลยย่อมมีสิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม”⁴⁸

ซึ่งสิทธิดังกล่าว ได้มีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ เช่นกัน แต่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มีคำว่า “ต่อเนื่อง” ไว้ด้วย สิทธิประการนี้เป็นสิทธิที่มาจากหลักการดำเนินกระบวนการยุติธรรม โดยรวดเร็ว อันเนื่องมาจากในคดีอาญาผู้ถูกกล่าวหาย่อมมีสิทธิที่จะเรียกร้องให้มีการดำเนินคดีที่เขาถูกกล่าวหาให้เสร็จสิ้นภายในเวลาอันสั้น เพราะว่าการทำให้บุคคลใดต้องอยู่ในกระบวนการยุติธรรมนานเกินไป ย่อมถือเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของเขาเกินสมควร เป็นหลักที่คุ้มครองความยุติธรรมในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมให้เสร็จสิ้นไปโดยปราศจากความล่าช้า การให้ความยุติธรรมที่ล่าช้า คือ การปฏิเสธความยุติธรรม โดยการดำเนินคดีอาญานอกจากจะต้องกระทำโดยรวดเร็วและต่อเนื่องแล้ว การดำเนินคดีที่เป็นธรรมก็เป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญรวมกันไป เพราะถ้าเราให้ความสำคัญกับความรวดเร็วมากเกินไปจนลืมมองถึงความเหมาะสมในการดำเนินคดี ผลที่ได้ก็คือเสียความสมดุลในกระบวนการยุติธรรมอันเป็นการกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลเกินสมควร หลักการดังกล่าวจึงเป็นสิ่งยืนยันจุดมุ่งหมายของกระบวนการยุติธรรมปัจจุบันที่ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก็ได้มีการปรับปรุงแก้ไขเพื่อรองรับหลักการดังกล่าวไว้แล้วในมาตรา 8 และ มาตรา 134⁴⁹

⁴⁸ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550, มาตรา 40 (3), (4), (7).

⁴⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 8 “นับแต่เวลาที่ยื่นฟ้องแล้ว จำเลยมีสิทธิดังต่อไปนี้

(1) ได้รับการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม...

(3) ปรีกษาทนายความหรือผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัว...”.

2.2.3 หลักยกประโยชน์แห่งความสงสัย (in dubio pro reo)

การดำเนินคดีอาญาภายใต้หลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ นอกจากจะทำให้รัฐต้องวางหลักประกันต่างๆ แก่จำเลยไว้ในกฎหมายเพื่อเป็นการคุ้มครองเขาแล้ว ยังส่งผลต่อรูปแบบในการพิจารณาเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลยอีกด้วย ทำให้หลักในการดำเนินคดีอาญา โจทก์มีภาระที่จะต้องนำสืบการกระทำของจำเลยให้ครบทุกองค์ประกอบแห่งความผิดตามที่กฎหมายบัญญัติไว้จนเพียงพอโดยปราศจากเหตุอันควรสงสัยว่าจำเลยได้กระทำความผิดตามที่ฟ้องจริงหรือไม่ มิเช่นนั้นศาลก็จะไม่อาจที่จะพิพากษาลงโทษจำเลยได้ โดยในส่วนของจำเลยนั้น ไม่มีหน้าที่หลักที่จะต้องนำพยานหลักฐานมาแสดงเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง และตราบใดที่ยังไม่มีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าเขาได้กระทำความผิดจริงตามที่ฟ้อง เขาจะต้องได้รับความคุ้มครองจากข้อสันนิษฐานนี้ตลอดไป และถ้าฝ่ายโจทก์ไม่สามารถที่จะพิสูจน์ให้เห็นถึงความผิดของจำเลยในจุดที่ปราศจากข้อสงสัย ศาลก็ต้องยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้จำเลย อันเป็นที่มาของ “หลักยกประโยชน์แห่งความสงสัย” (in dubio pro reo)⁵⁰ โดยหมายความว่า ในกรณีใดก็ตามที่ยังมีความสงสัยตามควรในข้อเท็จจริงในคดี กรณีนั้นต้องยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้เป็นผลดีกับผู้กระทำความผิด โดยความสงสัยที่จะต้องยกประโยชน์ให้จำเลยนั้น ต้องเป็นเรื่องความสงสัยในข้อเท็จจริงเท่านั้น ความสงสัยในข้อกฎหมาย จะใช้หลักการนี้ไม่ได้ ซึ่งในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก็ได้บัญญัติรับรองหลักการนี้ไว้ในมาตรา 227 วรรคสอง บัญญัติว่า “เมื่อมีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้จำเลย”

หลักยกประโยชน์แห่งความสงสัยดังกล่าวนี้ เป็นหลักนิติรัฐที่สำคัญและสอดคล้องกับหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ โดยเป็นการแสดงให้เห็นถึงความคิดพื้นฐานของการคุ้มครองสิทธิของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาดูด้วยว่า กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามุ่งถึงการยกฟ้องผู้บริสุทธิ์มากกว่าการลงโทษผู้ผิด หรือที่มักจะกล่าวกันเสมอว่า “ปล่อยคนผิดไปสิบคน ดีกว่าลงโทษคนบริสุทธิ์เพียงคนเดียว”⁵¹

โดยสรุป การถือว่าบุคคลทุกคนเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าบุคคลนั้นกระทำความผิดหรือหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ตลอดจนหลักยกประโยชน์แห่งความสงสัย ดังที่ได้กล่าวมานี้ ถือเป็นหลักการสำคัญที่ให้ความคุ้มครองจำเลยจากมาตรการบังคับทางอาญา และกระบวนการพิจารณาคดี หลักการดังกล่าวจะไม่มีผลความหมายเลย หากจำเลยถูกปฏิบัติอย่างคนที่ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดแล้วว่ากระทำความผิด เพราะจะทำให้การคุ้มครองสิทธิต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้รับผลกระทบอย่างมาก อันเนื่องมาจากผู้ที่เกี่ยวข้องไป

⁵⁰ คณิต ฒ นคร ก เล่มเดิม. หน้า 72-74.

⁵¹ แหล่งเดิม.

ตัดสินล่วงหน้าแล้วว่า จำเลยเป็นผู้กระทำความผิดโดยที่ยังไม่มีการพิสูจน์ อีกทั้งทำให้ผู้นั้นได้รับผลร้ายเสมือนถูกลงโทษไปก่อนแล้ว ทั้งๆ ที่ความเป็นจริงอาจไม่ได้กระทำความผิด สิทธิที่จะได้รับความเป็นธรรมในชั้นพิจารณาคดีที่ย่อมไม่เกิดขึ้น แม้มีความจำเป็นที่รัฐต้องเอาตัวจำเลยไว้ในอำนาจรัฐ แต่การป้องกันผลร้ายโดยการวางข้อสันนิษฐานที่เป็นคุณแก่จำเลยไว้ก่อนถือว่ามีความจำเป็นยิ่งกว่า ซึ่งก็ไม่ได้เป็นการขัดขวางการดำเนินคดีภายใต้กฎหมายที่มีอยู่ แต่ในขณะเดียวกันกฎหมายก็ต้องวางหลักประกันเพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน จากการใช้อำนาจของรัฐเหล่านี้ไว้ได้อย่างเพียงพอด้วย

2.3 มาตรการทางกฎหมายของประเทศไทยเกี่ยวกับการใช้ไซ้ตรวจ

สำหรับในหัวข้อนี้ หลักกฎหมายไทยที่เกี่ยวกับการใช้ไซ้ตรวจซึ่งเป็นเครื่องพันนาการประเภทหนึ่งจะบัญญัติอยู่ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ส่วนในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิของจำเลย มีบัญญัติอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

2.3.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550

ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ไม่ได้บัญญัติเกี่ยวกับเรื่องการใช้ไซ้ตรวจไว้โดยตรง แต่ได้บัญญัติในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทยเอาไว้ และในเมื่อรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศจึงสมควรที่จะต้องยกขึ้นอ้างเพื่อนำมาพิจารณาต่อการใช้ไซ้ตรวจต่อจำเลยในการพิจารณาในห้องพิจารณาคดีด้วย บทบัญญัติสำคัญที่เกี่ยวข้อง มีดังนี้

มาตรา 4 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคล ย่อมได้รับความคุ้มครอง

มาตรา 26 การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา 27 สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยาย หรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย และการตีความกฎหมายทั้งปวง

มาตรา 28 บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อ

ศีลธรรมอันดีของประชาชน บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้

มาตรา 29 การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดให้อำนาจไว้และเท่าที่จำเป็น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้

มาตรา 32 บุคคลย่อมมีสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย การทรมาน ทารุณกรรม หรือ การลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม จะกระทำมิได้ แต่การลงโทษประหารชีวิต ตามที่กฎหมายบัญญัติ ไม่ถือเป็นการลงโทษด้วยวิธีการทารุณโหดร้าย หรือไร้มนุษยธรรม

มาตรา 32 วรรคท้าย ในกรณีที่มีการกระทำซึ่งกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพตามวรรคหนึ่ง ผู้เสียหาย พนักงานอัยการ หรือบุคคลอื่นใดเพื่อประโยชน์ของผู้เสียหาย มีสิทธิร้องต่อศาล เพื่อให้สั่งระงับหรือเพิกถอนการกระทำเช่นว่านั้น รวมทั้งจะกำหนดวิธีการตามสมควรหรือการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นด้วยก็ได้

มาตรา 39 วรรคแรก บุคคลจะไม่ต้องรับโทษทางอาญา เว้นแต่จะได้กระทำการอันกฎหมาย ที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้น จะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมาย ที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้

มาตรา 39 วรรคสองและวรรคท้าย ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้

มาตรา 40 บุคคลย่อมมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ดังต่อไปนี้

(3) บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม

(4) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ จำเลย คู่กรณี ผู้มีส่วนได้เสีย หรือพยานในคดีมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งสิทธิในการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และการไม่ให้ถ้อยคำที่เป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง

(7) ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ และการได้รับการปล่อยชั่วคราว

บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนั้นถือเป็นหลักสำคัญในการรับรองและคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของจำเลยในการดำเนินกระบวนการพิจารณา

คดีอาญา เพราะจำเลยยังได้รับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพอย่างเช่นคนปกติทั่วไป ในฐานะเช่นนั้นเขาอาจเป็นผู้กระทำผิดหรือไม่ก็ได้ ในทางอาญานั้นถือว่าเพียงแต่มีมูลเท่านั้น จำเลยมีโอกาสต่อสู้คดีจนกว่าคดีจะถึงที่สุด โดยการปฏิบัติต่อจำเลยในระหว่างพิจารณาคดีจะต้องคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของจำเลยที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองและคุ้มครองไว้ด้วย กล่าวได้ว่าในขณะนั้น เขายังเป็นผู้บริสุทธิ์อยู่ ซึ่งหลักการนี้เป็นการรับรองหลักการขั้นพื้นฐานของกฎหมายอาญาของนานาประเทศ อันเป็นการรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลซึ่งเป็นผู้ต้องหา หรือจำเลยในคดีอาญาทั่วไป ดังนั้นการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลย ก็ถือเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพ และทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่มีอยู่ในตัวของจำเลย ทั้งที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยให้ความคุ้มครองอยู่

2.3.2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ไม่ได้บัญญัติเกี่ยวกับเรื่องการใช้โซ่ตรวนไว้โดยตรง แต่ได้บัญญัติในเรื่องสิทธิของจำเลยเอาไว้ และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้นเป็นกฎหมายที่ใช้ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาต่อจำเลยโดยตรง จึงสมควรที่จะต้องยกขึ้นอ้างเพื่อนำมาพิจารณาต่อการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยในการพิจารณาในห้องพิจารณาคดีด้วย บทบัญญัติสำคัญที่เกี่ยวข้อง มีดังนี้

มาตรา 8 บัญญัติว่า “นับแต่เวลาที่ยื่นฟ้องแล้ว จำเลยมีสิทธิดังต่อไปนี้

(1) ได้รับการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม...”

มาตรา 172 บัญญัติว่า “การพิจารณาและสืบพยานในศาล ให้ทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย เว้นแต่บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น...”

สิทธิของจำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานี้ เพื่อเป็นการรับรองสิทธิของจำเลย ว่าเป็นประธานในคดีอาญา ทำให้การพิจารณาคดีอาญาต้องกระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย และจำเลยย่อมมีสิทธิได้รับการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม ซึ่งเป็นการรับรองสิทธิให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันที่ได้บัญญัติรับรองไว้ด้วยเช่นกัน

2.3.3 พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความ ในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

ข้อบ่งใช้เครื่องพันธนาการนั้น ปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 14 บัญญัติว่า “ห้ามมิให้ใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขัง เว้นแต่

- (1) เป็นบุคคลที่น่าจะทำอันตรายต่อชีวิต หรือร่างกายของตนเองหรือผู้อื่น
- (2) เป็นบุคคลวิกลจริต หรือจิตไม่สมประกอบ อันอาจเป็นภัยอันตรายต่อผู้อื่น
- (3) เป็นบุคคลที่น่าจะพยายามหลบหนีการควบคุม

(4) เมื่อถูกคุมตัวไปนอกเรือนจำ เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ควบคุมเห็นเป็นการสมควรที่จะต้องใช้เครื่องพันธนาการ

(5) เมื่อรัฐมนตรีสั่งว่าเป็นการจำเป็นจะต้องใช้เครื่องพันธนาการ เนื่องแต่สภาพของเรือนจำ หรือสภาพการณ์ของท้องถิ่น

ภายใต้บังคับอนุมาตรา (4) และ (5) แห่งมาตรานี้ ให้พัสติเป็นเจ้าหน้าที่มีอำนาจที่จะสั่งให้ใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขังและที่จะเพิกถอนคำสั่งนั้น”

และมีการอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับ โซ่ตรวนและข้อบ่งใช้ไว้ในกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์พ.ศ. 2479⁵² หมวด 3 ข้อ 25 ข้อ 26 ข้อ 28 ข้อ 29 และข้อ 30 ดังต่อไปนี้

ข้อ 25 “เครื่องพันธนาการที่จะใช้แก่ผู้ต้องขังนั้น มี 4 ประเภท คือ

- (1) ตรวน
- (2) กุญแจมือ
- (3) กุญแจเท้า
- (4) โซ่ล่าม”

ข้อ 26 “ตรวนมี 3 ขนาด คือ

- (1) ขนาดที่ 1 วัดผ่าศูนย์กลางเหล็กวงแหวน 10 มิลลิเมตร
- (2) ขนาดที่ 2 วัดผ่าศูนย์กลางเหล็กวงแหวน 12 มิลลิเมตร
- (3) ขนาดที่ 3 วัดผ่าศูนย์กลางเหล็กวงแหวน 17 มิลลิเมตร

โซ่ระหว่างวงแหวนของตรวนขนาดที่ 1 และขนาดที่ 3 ให้มีความยาว ไม่น้อยกว่า 50 เซนติเมตร และไม่เกิน 75 เซนติเมตร กับให้มีขนาดของลูกโซ่ซึ่งวัดผ่าศูนย์กลางเหล็ก สำหรับขนาดที่ 1 ไม่เกิน 10 มิลลิเมตร และสำหรับขนาดที่ 3 ไม่เกิน 17 มิลลิเมตร ส่วนโซ่ระหว่างวงแหวนของตรวนขนาดที่ 2 ให้มีความยาวไม่น้อยกว่า 50 เซนติเมตร และไม่เกิน 70 เซนติเมตร กับให้มีขนาดของลูกโซ่ซึ่งวัดผ่าศูนย์กลางเหล็กไม่เกิน 4.75 มิลลิเมตร”

ข้อ 28 “การใช้เครื่องพันธนาการกับผู้ต้องขังนั้น โดยปกติให้ใช้ตรวนขนาดที่ 1 หรือขนาดที่ 2 หรือกุญแจเท้า เว้นแต่เห็นว่ามิเหตุจำเป็นหรือศาลได้มีคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุกผู้ต้องขังนั้นตั้งแต่สามปีขึ้นไป หรือเป็นผู้ต้องขังในคดีอุกฉกรรจ์ จะใช้ตรวนขนาดที่ 3 ก็ได้ เมื่อมีเหตุที่น่าเชื่อว่าผู้ต้องขังจะทำอันตรายต่อชีวิตหรือร่างกายผู้อื่น และเห็นว่าไม่มีทางอื่นที่จะป้องกันได้ดีกว่า ให้ใช้กุญแจมือหรือโซ่ล่ามเพิ่มขึ้นนอกจากตรวน หรือกุญแจเท้าได้

⁵² แก้ไขเพิ่มเติมโดย กฎกระทรวง ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2541) ออกตามความในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479.

ในกรณีที่ต้องนำตัวคนต้องขังหรือคนฝากไปนอกเรือนจำ ถ้าจะใช้เครื่องพันธนาการให้ใช้กุญแจมือ เว้นแต่คนต้องขังในคดีอุกฉกรรจ์จะใช้ตรวนหรือกุญแจเท้าก็ได้”

ข้อ 29 “เครื่องพันธนาการซึ่งกำหนดไว้ในกฎนี้ มิให้ใช้แก่ผู้ต้องขังอายุเกิน 60 ปี หรือผู้ต้องขังหญิง เว้นแต่เป็นคนคร่ำคร่าหรือเสียวจริต ซึ่งจำเป็นต้องป้องกันมิให้ก่อภัยอันตราย หรือ เป็นผู้ต้องขังชายซึ่งดำเนินตามความในข้อก่อน”

ข้อ 30 “ห้ามมิให้ใช้เครื่องพันธนาการอย่างอื่น นอกจากที่กำหนดไว้ในกฎนี้ เว้นแต่ในกรณีที่ทำเป็นผู้บัญชาการเรือนจำจะอนุญาตให้ใช้เครื่องพันธนาการอย่างอื่น ซึ่งเห็นว่าเบากว่าที่กำหนดไว้ในกฎนี้ก็ได้”

จากหลักกฎหมายดังกล่าวทั้งในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์และกฎกระทรวงฯ จะเห็นว่ากรณีของการใช้โซ่ตรวนซึ่งตามกฎหมายกระทรวงข้อที่ 25 กำหนดว่าเป็นเครื่องพันธนาการประเภทหนึ่งนั้น กฎหมายบัญญัติไว้ชัดเจนเป็นหลักไว้เลยว่า ห้ามใช้ นอกจากจะเข้าข้อยกเว้น สำหรับกรณีของจำเลยซึ่งเป็นผู้สูงอายุและจำเลยหญิงคงไม่มีปัญหาในทางปฏิบัติมากนักเพราะกฎกระทรวงฯ บัญญัติห้ามมิให้ใช้ แต่ที่มีปัญหา คือ จำเลยชายที่เป็นผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาคดี เพราะในกฎกระทรวงฯ บัญญัติให้ใช้โซ่ตรวนต่อเขาเฉพาะในกรณีที่ต้องนำตัวออกไปนอกเรือนจำเท่านั้น

2.3.4 ลักษณะการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลย

การใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยในอดีต ไม่ว่าจะจะเป็นประเทศใดก็ตาม จะมีวัตถุประสงค์ในการกระทำให้ทรมานและลงโทษให้สาสมกับความผิด แต่เนื่องจากในปัจจุบันประเทศต่างๆ ได้เล็งเห็นถึงการกระทำที่เป็นการทรมาน ทารุณโหดร้าย ว่าเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หลายประเทศจึงได้ลงนามในปฏิญญาฉบับต่างๆ ของสหประชาชาติเพื่อต่อต้านการกระทำทรมาน ทารุณโหดร้าย ไร้มนุษยธรรม และไม่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งประเทศไทยก็เป็นประเทศหนึ่งที่เล็งเห็นความสำคัญดังกล่าว

ดังนั้น จึงสมควรที่จะลงรายละเอียดของลักษณะและการใช้เครื่องพันธนาการในประเทศไทย เพื่อพิจารณาว่า กฎหมายและทางปฏิบัติในเรื่องดังกล่าว เป็นการกระทำทรมานต่อจำเลยหรือไม่ และสมควรบัญญัติให้ใช้เครื่องพันธนาการที่มีลักษณะเป็นการทรมานทารุณจำเลยหรือไม่ ดังจะได้กล่าวต่อไปนี้

ลักษณะของการใช้เครื่องพันธนาการในปัจจุบันมีการคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนของจำเลยมากขึ้น แต่เครื่องพันธนาการก็ยังมีกรนำมาใช้โดยปรับเปลี่ยนลักษณะและพัฒนารูปแบบการใช้งานไปในลักษณะสากล และมีการบัญญัติกฎหมายเป็นรูปธรรมชัดเจนมากขึ้นกว่าในอดีต สำหรับประเทศไทยระบบเรือนจำเริ่มมีการพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ และมีการนำระบบต่างๆ มาทดลองใช้โดย

ตลอด แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นการใช้เครื่องพันธนาการ โดยเฉพาะ โซ่ตรวนและกุญแจมือก็ยังคงมีความจำเป็นอยู่

จากการที่นานาอารยประเทศได้พัฒนารูปแบบของเครื่องพันธนาการให้มีประสิทธิภาพในการใช้งานสูงกว่าเดิม โดยไม่เป็นการไปทรมานต่อจำเลยหรือละเมิดสิทธิจำเลย อีกทั้งมีการประเมินผลทางด้านการใช้งานในหลายด้าน เช่น ทางด้านการแพทย์ต่อเนื้อตัวร่างกายหรือทางด้านจิตใจจำเลย เป็นต้น ประเทศไทยก็ได้เห็นถึงความสำคัญดังกล่าว จึงได้กำหนดลักษณะของเครื่องพันธนาการที่จะใช้กับจำเลยไว้ในกฎหมาย และได้ยกเลิกการใช้เครื่องพันธนาการที่มีลักษณะเป็นการทรมานและทารุณเหมือนเช่นในอดีตไปเกือบจะทั้งหมด คงเหลือไว้แต่ที่มีลักษณะจำเป็นต่อการควบคุมตัวจำเลยเท่านั้น

ปัจจุบันเครื่องพันธนาการที่มักจะนิยมใช้ในการควบคุมตัวจำเลยเพื่อนำตัวมาพิจารณาคดีที่ศาล ตามกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษของไทย คือ ตรวน หรือกุญแจมือ⁵³ โดยกฎหมายของไทยได้มีการกำหนดประเภทของเครื่องพันธนาการชนิดต่างๆ ไว้ รวมทั้งกำหนดลักษณะ ขนาด และวิธีการใช้ เพื่อให้เจ้าพนักงานสามารถเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของจำเลย ซึ่งจะได้กล่าวดังต่อไปนี้

ตรวน เป็นเครื่องพันธนาการชนิดหนึ่งทำด้วยโลหะเหล็ก ซึ่งในปัจจุบันจะใช้ในเรือนจำหรือทัณฑสถานโดยส่วนใหญ่ เป็นแบบเหล็กไร้สนิม สามัญชนทั่วไปมักเรียกว่า “โซ่” โดยที่ปลายตรวนทั้งสองข้างจะมีวงแหวนติดอยู่ เพื่อให้สวมข้อเท้าของผู้ต้องขัง ระยะห่างจากวงแหวนข้างหนึ่งถึงวงแหวนอีกข้างหนึ่งยาวที่สุด 75 เซนติเมตร (ซม.) ส่วนเส้นผ่าศูนย์กลางของตรวนและลูกโซ่ ระหว่างวงแหวนมีแตกต่างกันหลายขนาด

ในปัจจุบันกฎหมายกำหนดให้ตรวนมี 3 ขนาด คือ

ขนาดที่ 1 วัดผ่าศูนย์กลาง เหล็กวงแหวน 10 มิลลิเมตร

ขนาดที่ 2 วัดผ่าศูนย์กลางเหล็กวงแหวน 12 มิลลิเมตร และ

ขนาดที่ 3 วัดผ่าศูนย์กลางเหล็กวงแหวน 17 มิลลิเมตร

โดยที่โซ่ระหว่างวงแหวนของตรวนขนาดที่ 1 และ ขนาดที่ 3 ให้มีความยาวไม่น้อยกว่า 50 เซนติเมตรและไม่เกิน 75 เซนติเมตรกับให้มีขนาดของลูกโซ่ ซึ่งวัดผ่าศูนย์กลางเหล็กสำหรับขนาดที่ 1 ไม่เกิน 10 มิลลิเมตร และสำหรับขนาดที่ 3 ไม่เกิน 17 มิลลิเมตร ส่วนโซ่ระหว่างวงแหวนของตรวนขนาดที่ 2 ให้มีความยาวไม่น้อยกว่า 50 เซนติเมตร และไม่เกิน 70 เซนติเมตร กับให้มีขนาดของลูกโซ่ซึ่งวัดผ่าศูนย์กลางเหล็กไม่เกิน 4.75 มิลลิเมตร สำหรับขนาดของตรวนนั้นจะใช้

⁵³ กฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2541) ข้อ 25.

ขนาดที่ 1 และขนาดที่ 2 เว้นแต่ผู้ต้องขังนั้นถูกศาลพิพากษาให้ลงโทษ จำคุกตั้งแต่สามปีขึ้นไป หรือเป็นผู้ต้องขังคดีอุกฉกรรจ์ อาจใช้ขนาดที่ 3 ก็ได้⁵⁴

โดยส่วนใหญ่การใช้ตรวนจะใช้เพื่อจำกัดการเคลื่อนไหวของขาทั้งสองข้าง ป้องกันมิให้จำเลยหลบหนีขณะนำตัวจำเลยเดินทางไปพิจารณาคดีที่ศาล แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของผู้มีอำนาจสั่งให้ใช้ว่าจะใช้หรือไม่ใช้ก็ได้ เพราะหลักกฎหมายห้ามมิให้ใช้ อีกทั้งถ้าหากจะใช้ก็ใช้ได้เพียงในระยะเวลาที่จำกัดและเท่าที่จำเป็นอย่างยิ่งเท่านั้น⁵⁵ สำหรับกรณีจำเลยคดีอุกฉกรรจ์ เมื่อนำตัวออกไปนอกเรือนจำ จะใช้ตรวนกับจำเลยดังกล่าวก็ได้⁵⁶

กุญแจมือ เป็นเครื่องพันธนาการที่มีลักษณะเป็นโลหะคล้ายวงแหวน เปิดออกได้ โดยมีกลไกในลักษณะล็อกข้อมือ และเปิดออกโดยใช้กุญแจไข ระหว่างวงแหวนที่ใช้ล็อกข้อมือ อาจจะมีโซ่หรือเป็นกลองค่านิรภัยยึดติดวงแหวนเข้าด้วยกัน ทั้งนี้แบบและขนาดขึ้นอยู่กับกรมราชทัณฑ์กำหนด⁵⁷ กุญแจมือในปัจจุบันใช้สำหรับจำกัดการเคลื่อนไหวของมือและแขนของจำเลย ข้อดีก็คือสะดวกในการใช้ควบคุมจำเลย ในสมัยโบราณก็มีการใช้กุญแจมือ แต่มีลักษณะไม่เหมือนในปัจจุบัน เพราะใช้ได้ทั้งมือและเท้า โดยสามารถใช้แทนตรวนได้ซึ่งเรียกกันในสมัยก่อนว่า “ตรวนแบบฝรั่ง”⁵⁸

การใช้กุญแจมือในปัจจุบัน อาจใช้เพิ่มขึ้นจากที่ใช้ตรวนกับจำเลยอยู่แล้วก็ได้ หากมีเหตุน่าเชื่อว่าจำเลยจะทำอันตรายต่อชีวิตหรือร่างกายของผู้อื่น และเห็นว่าไม่มีทางอื่นจะป้องกันได้ดีกว่า⁵⁹ ตรงนี้อยู่ที่ดุลพินิจของผู้มีอำนาจสั่งให้ใช้ด้วย

สำหรับจำเลยซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องนำตัวไปพิจารณาคดีที่ศาล หรือนำตัวออกไปนอกเรือนจำในกรณีอื่น ก็ให้ใช้กุญแจมือ เว้นแต่คนต้องขังในคดีอุกฉกรรจ์จะใช้ตรวน หรือ กุญแจเท้าที่จะได้กล่าวต่อไปก็ได้⁶⁰

⁵⁴ กฎกระทรวงมหาดไทยฯ ข้อ 26 และข้อ 28 วรรคแรก.

⁵⁵ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์พ.ศ. 2479, มาตรา 14. และกฎมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษ ข้อ 33,34.

⁵⁶ กฎกระทรวงมหาดไทยฯ ข้อ 28 วรรคท้าย.

⁵⁷ กฎกระทรวงมหาดไทยฯ ข้อ 28 วรรคท้าย.

⁵⁸ อุดล พิริบวิทย์. (2514, พฤษภาคม-มิถุนายน). “เครื่องพันธนาการลงทัณฑ์และทรมานในสมัยโบราณ.” วารสารราชทัณฑ์, 19, 3. หน้า 72. และกฎกระทรวงมหาดไทยฯ ข้อ 28 วรรคท้าย. กรมราชทัณฑ์. (2536, 2 กันยายน). “ข่าวราชทัณฑ์.” วารสารราชทัณฑ์, 41, 1. หน้า 4.

⁵⁹ กฎกระทรวงมหาดไทยฯ ข้อ 28 วรรค 2.

⁶⁰ กฎกระทรวงมหาดไทยฯ ข้อ 28 วรรคท้าย.

กุญแจเท้า เป็นเครื่องพันธนาการที่มีน้ำหนักเบา ใส่และถอดได้สะดวกกว่าตรวนมาก ใช้จำกัดความเคลื่อนไหวของขาทั้งสองข้างเช่นเดียวกับตรวน ลักษณะของกุญแจเท้า ใกล้เคียงกับกุญแจมือ โดยจะเป็นโลหะลักษณะวงแหวนสองอัน มีโซ่ที่ยาวพอให้ก้าวเท้าเดินได้ ยึดติดระหว่างวงแหวนทั้งสองข้าง เปิดออกได้โดยใช้กุญแจไข ขนาดของโซ่ระหว่างวงแหวนหรือ กุญแจเท้าทั้งสองข้างนั้น กฎหมายกำหนดให้ต้องมีความยาวไม่น้อยกว่า 38 เซนติเมตร และไม่เกิน 50 เซนติเมตร กัณฑ์ให้มีขนาดของลูกโซ่ซึ่งวัดผ่านศูนย์กลางเหล็กไม่เกิน 4.75 มิลลิเมตร ทั้งนี้ ทางกรมราชทัณฑ์ของไทย ได้เริ่มนำมาใช้ เมื่อปี พ.ศ. 2541 พร้อมกับการแก้ไขกฎกระทรวง ให้เพิ่มเติมกุญแจเท้าขึ้นมาอีกประเภทหนึ่ง เป็นไปตามแบบอย่างของบางประเทศ โดยเฉพาะในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งแสดงถึงความเป็นอารยะและทันสมัยกับสถานการณ์ปัจจุบันมากขึ้น⁶¹

กุญแจเท้า นั้น โดยปกติในทางปฏิบัติผู้มีอำนาจสั่งให้ใช้ อาจสั่งให้ใช้แทนตรวนได้ ถ้าเป็นกรณีที่ไม่ใช่ผู้ต้องขังในคดีอุกฉกรรจ์ และอาจใช้ร่วมกับกุญแจมือก็ได้ ซึ่งจะเป็นกรณีที่น่าตัวผู้ต้องขังไปพิจารณาคดีที่ศาลเป็นหลักเพื่อป้องกันการหลบหนีหรือเมื่อมีเหตุที่น่าเชื่อว่าผู้ต้องขังจะทำอันตรายต่อชีวิตหรือร่างกายของผู้อื่นและเห็นว่าไม่มีทางอื่นจะป้องกันได้ดีกว่า ทั้งนี้ก็อยู่ที่ดุลพินิจของผู้มีอำนาจสั่งให้ใช้ด้วย⁶²

โดยภาพรวม การใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยไม่ว่าจะเป็นเครื่องพันธนาการประเภทใด ต่างก็มีข้อบ่งชี้ที่เหมือนกันตามกฎหมาย กล่าวคือ ในชั้นแรก ถ้าเป็นจำเลยโดยทั่วไปต้องห้ามมิให้ใช้เครื่องพันธนาการไว้ก่อน แต่ถ้าเป็นจำเลยที่จะกล่าวต่อไปนี้ก็อาจให้ใช้เครื่องพันธนาการได้⁶³

- (1) จำเลยที่น่าจะทำอันตรายต่อชีวิต หรือร่างกายของตนเองหรือผู้อื่น
- (2) จำเลยที่วิกลจริตหรือจิตไม่สมประกอบ อันอาจเป็นภัยอันตรายต่อผู้อื่น
- (3) จำเลยที่น่าจะพยายามหลบหนีการควบคุม ซึ่งกรณีนี้จะสั่งให้ใช้เครื่องพันธนาการหรือไม่ อยู่ที่ดุลพินิจและการพิจารณาความเป็นไปได้ในการจะหลบหนีของจำเลยนั้น
- (4) จำเลยที่ถูกคุมตัวไปนอกเรือนจำ เช่น นำตัวไปขึ้นศาล หรือมีการย้ายตัวไปคุมขังที่เรือนจำอื่น เป็นต้น ซึ่งจำเลยในลักษณะนี้ จะไปเข้าในลักษณะที่ (3) หากไม่ใส่เครื่องพันธนาการไว้ ก็จะเป็นการง่ายต่อการหลบหนี เพราะกำลังเจ้าหน้าที่ควบคุมมีน้อยกว่าจำนวนจำเลย จึงมีความจำเป็นต้องใส่เครื่องพันธนาการเพื่อป้องกันการหลบหนี ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะใช้โซ่ตรวน

⁶¹ กฎกระทรวงมหาดไทยฯ ข้อ 27 วรรค 2.

⁶² กฎกระทรวงมหาดไทยฯ ข้อ 28 วรรค 2. และอรรถสิทธิ ทองแสง. หัวหน้าฝ่ายมาตรการควบคุมผู้ต้องขัง 2 สำนักทัณฑ์วิทยา กรมราชทัณฑ์. สัมภาษณ์ 13 กุมภาพันธ์ 2555.

⁶³ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479, มาตรา 14.

สำหรับจำนวนที่อายุเกิน 60 ปี หรือจำนวนผู้หญิง หรือจำนวนที่สุขภาพไม่แข็งแรง หากไม่เป็นคนร้ายหรือวิกลจริตหรือไม่ใช้จำนวนในคดีอุกฉกรรจ์ก็จะได้รับการยกเว้นไม่ต้องใส่เครื่องพันธนาการ ทั้งนี้ในทางปฏิบัติก็ต้องพิจารณาถึงสภาพการณ์ของตัวจำเลยรายนั้นๆ ด้วย⁶⁴

อย่างไรก็ตาม ในการนำตัวจำเลยออกนอกเรือนจำเพื่อเดินทางไปพิจารณาคดีที่ศาลนั้น การที่จะสั่งให้ใส่เครื่องพันธนาการกับจำเลยรายใด ชนิดใด แม้กฎหมายจะบัญญัติเอาไว้ แต่ในทางปฏิบัติ จะอยู่ที่ดุลพินิจและการพิจารณาของผู้มีอำนาจสั่งให้ใช้เป็นสำคัญ เพราะต้องพิจารณาถึงข้อจำกัดทางกายภาพที่แตกต่างกันของจำเลย ทั้งนี้แม้มีข้อยกเว้น ให้ใช้เครื่องพันธนาการในบางกรณีได้ก็จริง แต่หากสามารถใช้ชีวิตอื่นได้ ก็น่าจะมีการนำมาใช้ และหากมีการใช้เครื่องพันธนาการก็ควรใช้ในระยะเวลาที่จำกัดและเท่าที่จำเป็นอย่างยิ่งเท่านั้น⁶⁵

จากลักษณะและการใช้เครื่องพันธนาการตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ และกฎกระทรวงฯ ของไทยดังกล่าว เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของ โข้ตรวนแล้ว อาจเป็นกรณีเข้าข่ายการกระทำทารุณ และละเมิดสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อจำเลยได้ แม้กฎหมายจะบัญญัติอนุญาตให้ใช้ในกรณีเข้าข้อยกเว้นก็ตาม เพราะเมื่อใช้แล้ว ก่อให้เกิดความเจ็บปวดหรือทุกข์ทรมานอย่างยิ่งไม่ว่าในด้านร่างกายหรือจิตใจ และหากพิจารณาในอารยประเทศและในมาตรฐานสากล ก็บัญญัติไว้โดยเฉพาะว่าห้ามใช้ตรวนและเครื่องพันธนาการที่เป็นการทารุณผู้ต้องขัง⁶⁶

2.4 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิมนุษยชนของจำเลย

แนวความคิดเรื่องการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยรัฐนั้นเป็นแนวความคิดที่คลาสสิกนับแต่อารยประเทศทั้งหลายตระหนักถึงการที่ต้องมีกฎหมายแม่บทสูงสุดที่ใช้ในการปกครองและบริหารประเทศ จะเห็นได้จากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญของแต่ละประเทศ ดังเช่นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ที่มีบทบัญญัติว่าด้วยเรื่องดังกล่าวปรากฏอยู่ในหมวด 3 การที่ทุกๆ ประเทศได้กล่าวถึงการรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรนั้น เป็นการกระทำตามกันเพื่อแสดงถึงความเป็นอารยประเทศของตน หรือเป็นการที่แต่ละประเทศตระหนักถึงในเรื่องดังกล่าวว่าเป็นเรื่องสำคัญ ในสภาพความเป็นจริงแล้วสิทธิเสรีภาพของประชาชนก็ยังถูกแทรกแซงโดยฝ่ายปกครองทั้งสิ้นไม่มากก็น้อยตามสถานะและ

⁶⁴ กฎกระทรวงมหาดไทยฯ, ข้อ 29.

⁶⁵ กฎมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษ ข้อ 34.

⁶⁶ คู่มือละเอียดในกฎมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษ หัวข้อ 2.5.2.

สถานการณ์ของแต่ละสังคม⁶⁷ ซึ่งหลักการพื้นฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนให้ปลอดพ้นจากการใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรมของรัฐหรือผู้อื่น และการคุ้มครองความเสมอภาคทางกฎหมายของบุคคล⁶⁸

ในประเทศหรือรัฐเสรีประชาธิปไตย ต่างก็ยึดมั่นในลัทธิปัจเจกชนนิยมหรือเฉพาะบุคคลทั้งสิ้น ซึ่งลัทธิปัจเจกชนนิยมนี้กล่าวไว้ว่า มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาย่อมมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) อันมีลักษณะเป็นนามธรรมโดยจะปรากฏให้เห็นในรูปของความสามารถในการที่จะกำหนดชะตากรรมของตนเองได้ ซึ่งการที่มนุษย์แต่ละคนจะสามารถกำหนดชะตากรรมได้ก็ต่อเมื่อแต่ละคนมี “แดนแห่งเสรีภาพ” และภายในแดนแห่งเสรีภาพนี้ บุคคลแต่ละคนสามารถที่จะกระทำการใดๆ ได้อย่างอิสระตามอำเภอใจ ปราศจากการแทรกแซงของบุคคลอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ใช้อำนาจปกครอง ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวถือเป็นที่มาในการให้การรับรองสิทธิเสรีภาพของบุคคล ในการที่บุคคลจะสามารถใช้สิทธิเสรีภาพที่ตนมีอยู่นั้น ไปพัฒนาบุคลิกภาพของตนไม่ว่าทางร่างกายหรือจิตใจ หรือที่เรียกโดยทั่วไปว่า เสรีภาพในขั้นพื้นฐาน⁶⁹

สืบเนื่องจากการพัฒนาแนวความคิดในเรื่องสิทธิมนุษยชนซึ่งเป็นสิทธิที่มีมาตั้งแต่สมัยกรีกและโรมันในรูปของสิทธิธรรมชาติ (Natural Right) โดยมีแนวความคิดว่า มนุษย์เกิดมาเท่าเทียมกัน และพระเจ้าเป็นผู้สร้างมนุษย์ขึ้นมาและได้ให้สิทธิบางอย่างแก่มนุษย์ สิทธิเหล่านี้จึงไม่อาจโอนกันได้ และไม่มีใครล่วงละเมิดได้ และรัฐทั้งหลายจะต้องทำทุกอย่างเพื่อให้มนุษย์มีสิทธิอย่างเต็มที่ สิทธิธรรมชาติดังกล่าวที่บุคคลทุกคนพึงมี ก็คือ สิทธิพื้นฐานของพลเมือง ซึ่งต่อมาเรียกสิทธิประเภทนี้ว่า “สิทธิมนุษยชน” (Human Right) อันครอบคลุมถึงสิทธิของผู้ต้องขัง⁷⁰

ดังนั้น การจะกล่าวถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จึงต้องพิจารณาถึงสิทธิมนุษยชนไปควบคู่กัน เพราะสิทธิมนุษยชนเป็นคุณลักษณะประจำตัวของมนุษย์ทุกคนในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และเป็นสิ่งจำเป็นมิใช่เพียงเพื่อการมีชีวิตอยู่ แต่เพื่อการดำรงชีวิตที่มีศักดิ์ศรี กล่าวคือ เพื่อชีวิตที่มีคุณค่าสมกับความเป็นมนุษย์ อีกทั้งยังเป็นรากฐานของความยุติธรรมที่จะเกิดขึ้นในสังคมอีกด้วย

โดยที่รัฐเสรีประชาธิปไตยจะให้การรับรองถึงสิทธิและเสรีภาพของราษฎรไว้ในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ แต่จะมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับพื้นฐานในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณีและความก้าวหน้าในทางวิชาการหรือเทคโนโลยีของแต่ละประเทศ อย่างกรณี

⁶⁷ เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. (2547). หลักกฎหมายว่าด้วยสิทธิเสรีภาพ. หน้า 11.

⁶⁸ มานิตย์ จุมปา. (2547). คำอธิบายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. 2540). หน้า 47.

⁶⁹ บรรเจิด สิงคะเนติ ก (2547). หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตามรัฐธรรมนูญ. หน้า 113.

⁷⁰ ฉัฐยา จรรยาชัยเลิศ. (2548). หลักประกันสิทธิผู้ต้องขัง : กรณีศึกษาสิทธิในการดำรงชีวิต. หน้า 14.

ของประเทศไทยนั้น สิทธิเสรีภาพของบุคคลได้มีการนำมากำหนดไว้ในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ อันเป็นการให้การรับรอง สิทธิเสรีภาพของบุคคล และนับได้ว่าเป็นหลักเกณฑ์ที่สำคัญยิ่งของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งได้มีการพัฒนาตลอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ผู้ปกครองจะมีอำนาจในการกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ แต่ก็เชื่อว่า จะสามารถใช้อำนาจที่มิเช่นนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะมนุษย์ทุกคนที่เกิดมานั้น ไม่ว่าจะเป็ฯหญิงหรือชายย่อมมีสิทธิประเภทหนึ่งอันเป็นสิทธิประจำตัวอันไม่อาจโอนให้แก่กันได้ และไม่อาจถูกทำลายได้โดยอำนาจใดๆ เป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน (Fundamental Rights) ของความเป็นมนุษย์อันเท่าเทียมกัน และไม่อาจแบ่งแยกกันได้ ซึ่งการกระทำอย่างใดๆ ของผู้ปกครอง จะต้องคำนึงถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ การใช้อำนาจจะล่วงละเมิดสิทธิเช่นว่านี้ได้ รัฐบาลที่จัดตั้งโดยประชาชนมีหน้าที่ต้องปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพ มิให้ถูกทำลาย แต่อย่างไรก็ตามสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนนั้น ครอบคลุมที่ไม่มีความหมายภายในของรัฐธรรมนูญรับรองไว้ให้ชัดเจน ก็จะมีผลเพียงแสดงว่าประชาชนควรจะมีอิสระ เป็นเพียงข้อเรียกร้องต่อรัฐในการกระทำการใดๆ ที่จะต้องคำนึงถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการออกกฎหมายภายในหรือนำมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ตามทฤษฎีอำนาจอธิปไตยของรัฐ อันจะทำให้มีผลบังคับใช้อย่างแท้จริง เพราะสิทธิเหล่านี้ได้ถูกรับรอง และถือเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

กล่าวได้ว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) เป็นมูลฐานหนึ่งของสิทธิมนุษยชน ดังมีนัยสำคัญ 2 ประการ⁷¹ ดังนี้

ประการแรก คือ “ธรรมชาติของมนุษย์” กล่าวคือ ลักษณะที่แท้จริงของมนุษย์ที่เกี่ยวกับสภาพจิตใจและความต้องการจำเป็นที่มุ่งใจให้มนุษย์ทำการใดๆ ในทางทฤษฎี มนุษย์น่าจะเป็นอย่างเดียวกัน ไม่ว่าจะอยู่ ณ ที่ใด แต่ในทางปฏิบัติ พฤติกรรมของมนุษย์ย่อมอยู่ภายใต้อิทธิพลของสังคมและวัฒนธรรมด้วย

ประการที่สอง “ศีลธรรม” กล่าวคือ เป็นหลักที่ว่าด้วยความรับผิดชอบชั่วดีที่สังคมหนึ่งๆ กำหนดให้สมาชิกยึดถือปฏิบัติโดยไม่มีศีลธรรมสากลให้ยึดถือนอกจากอนุমানเอาจากส่วนที่กำหนดไว้เหมือนกันในความประพฤติดังเรื่อง

ในปัจจุบันยังไม่มีนิยามของคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ใด ที่จะได้รับการยอมรับเป็นการทั่วไป แม้จะเป็นเรื่องสำคัญต่อตัวจำเลยก็ตาม อีกทั้งในปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนก็ยังมีมุ่งคุ้มครองในเรื่องนี้ โดยอ้างถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในฐานะที่เป็นวัตถุประสงค์หนึ่งในการ

⁷¹ อุดม รัฐอมฤต นพนิตี สุริยะ และบรรเจิด สิงคนัด. (2544). การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามมาตรา 28 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540. หน้า 9-10.

คุ้มครองสิทธิของมนุษย์และเสรีภาพขั้นพื้นฐาน แต่มีความพยายามของนักนิติศาสตร์ และคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐเยอรมันที่ให้ความหมายของคำว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ ซึ่งหมายถึงคุณค่าที่มีลักษณะเฉพาะและเป็นคุณค่าที่มีความผูกพันอยู่กับความเป็นมนุษย์ทุกคน โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงเพศ เชื้อชาติ ศาสนา วัย หรือคุณสมบัติอื่นๆ ของบุคคลนั้น โดยคุณค่าของความเป็นมนุษย์ดังกล่าว มีความมุ่งหมายเพื่อให้มนุษย์มีอิสระในการพัฒนาบุคลิกภาพส่วนตัวของบุคคลนั้นๆ ภายใต้ความรับผิดชอบของตนเอง โดยถือว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นคุณค่าที่ไม่อาจล่วงละเมิดได้⁷²

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงเป็นคุณค่าทั่วไปที่อยู่เหนือความเป็นส่วนตัวของบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเฉพาะ โดยเป็นส่วนประกอบพิเศษที่มีอยู่ในตัวมนุษย์โดยธรรมชาติและมีความสำคัญต่อตัวบุคคล เนื่องจากมนุษย์โดยธรรมชาติแล้วมีความแตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือความเป็นคนจึงมีอยู่เฉพาะตัวมนุษย์เท่านั้น ดังนั้นรัฐธรรมนูญของรัฐเสรีประชาธิปไตยทุกรัฐจึงบัญญัติขึ้นเพื่อรับรองและคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของปัจเจกบุคคลไว้ชัดแจ้งหรือโดยปริยาย และให้การรับรองคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพด้านต่างๆ ที่มนุษย์พึงมี ซึ่งในประเทศไทยหากพิจารณาจากรัฐธรรมนูญ ฉบับปัจจุบัน พ.ศ. 2550 ก็ ได้บัญญัติรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้เช่นกัน ทั้งนี้ จึงถือว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นคุณค่าหรือวัตถุประสงค์ในทางกฎหมายอย่างหนึ่งที่ได้รับการคุ้มครองแยกต่างหากจากสิทธิและเสรีภาพ และยังถือว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นรากฐานของสิทธิเสรีภาพทั้งปวงด้วย เพราะโดยสภาพพื้นฐานแล้วสิทธิและเสรีภาพต่างๆ เป็นเพียงผลของการรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

จากหลักการดังกล่าว ประเทศไทยซึ่งเป็นรัฐเสรีประชาธิปไตยประเทศหนึ่ง ก็มีการรับรองในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เช่นกัน เมื่อพิจารณาได้จากเนื้อหาของรัฐธรรมนูญ ฉบับเดิม พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นฉบับที่ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนมากที่สุด โดยมีบทบัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนมากกว่ารัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ รวมถึงการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ได้บัญญัติไว้เป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญ ซึ่งต่อมา รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 ก็ได้นำหลักการดังกล่าวมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ซึ่งเป็นไปตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948 (The Universal Declaration of Human Rights 1948) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ.1966 (International Covenant on Civil and Political Rights 1966) แต่ถึงแม้จะมีการบัญญัติเอาไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่คำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ก็มิได้มีการให้คำนิยามเกี่ยวกับคำนี้เอาไว้ เหมือนกับในหลายๆ

⁷² บรรเจิด สิงคะเนติ ข (2552). หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์. หน้า 88.

ประเทศ เนื่องจากเป็นเรื่องใหม่ที่ไม่เคยมีบัญญัติมาก่อน การหาคำจำกัดความหรือขอบเขตของ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น อาจจะยังหาข้อยุติมิได้ แต่ก็อาจสรุปได้ตามแนวทางของนักนิติศาสตร์ เยอรมันดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งถือว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นคุณค่าที่มีอาจจะล่วงละเมิดได้⁷³ โดยเจตนารมณ์สำคัญในการบัญญัติเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ลงในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ก็คือ แนวความคิดที่ต้องการให้ “มนุษย์ตระหนักว่าในความสัมพันธ์ระหว่างกันนั้น จะปฏิบัติต่อผู้อื่น เยี่ยงสัตว์ คือ ในลักษณะที่ต่ำกว่ามนุษย์ไม่ได้”⁷⁴

สำหรับประเด็นเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิมนุษยชน รวมไปถึงสิทธิและเสรีภาพต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น คงต้องยอมรับความจริงกันว่าเป็นประเด็นใหม่สำหรับประเทศไทยและประเทศอื่นๆ ที่มีได้มีวิวัฒนาการของเรื่องเหล่านี้มาด้วยตัวเอง หากแต่ทำการนำเข้ามา แนวความคิดเหล่านี้มาจากต่างประเทศ ตัวอย่างเช่น ในประเทศจีน อาจเป็นอุทาหรณ์ที่ดีว่า ในการเปิดประตูประเทศเพื่อรับแนวความคิดแบบตะวันตกนั้น มีปัญหาอย่างมาก ซึ่งในขั้นตอนของการยกร่างกฎหมายแพ่งของประเทศจีนนั้น นักวิชาการก็ยังไม่สามารถจะหาคำที่มีความหมาย ตรงกับคำว่า “สิทธิ” มาใช้ได้ โดยคำที่ท้ายสุดได้รับการยอมรับให้นำมาใช้แทนคำว่า “สิทธิ” นี้ ก็ปรากฏว่า ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะไม่อาจสื่อความหมายตามที่ต้องการ ได้ท้ายที่สุดเมื่อประเทศญี่ปุ่นได้ พัฒนากฎหมายแพ่งขึ้นมาและเทียบเคียงหาคำที่ต้องการได้ ประเทศจีนจึงได้ยืมคำดังกล่าวมาใช้บ้าง ดังที่ประเทศไทยเองก็ได้รับอิทธิพลจากประมวลกฎหมายแพ่งของญี่ปุ่นมาไม่น้อย ซึ่งที่กล่าวมานี้ ไม่ใช่เป็นการหยิบยกปัญหาขึ้นมาเพื่อบอกถึงความยุ่งยากในการร่างกฎหมายของประเทศใด ประเทศหนึ่ง แต่เป็นประเด็นสำคัญที่จะสะท้อนให้เห็นจากปัญหาดังกล่าว ว่า ปัญหาพื้นฐานของการรับแนวความคิดมาจากต่างประเทศนั้นจะประสบปัญหาเป็นอย่างมาก โดยเริ่มตั้งแต่การที่จะหาคำศัพท์ที่เหมาะสมที่สามารถจะสื่อความหมายจากค้นแบบได้ตรงตามความต้องการของภายในประเทศนั้นๆ ได้หรือไม่⁷⁵

แนวความคิดเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งนับได้ว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างหนึ่ง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น คำว่า “สิทธิ” ถ้าพิจารณาในแง่ของเจ้าของสิทธิ หมายถึง ประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครองและป้องกันให้ แต่ถ้าพิจารณาในแง่ของผู้มีหน้าที่ ก็หมายถึง อำนาจที่กฎหมายให้ไว้แก่เจ้าของสิทธิ ทำให้บุคคลอื่นมีหน้าที่ไม่รบกวนขัดขวางการถือสิทธิและใช้สิทธิของเขา และคำว่า “เสรีภาพ” หมายถึง อิสระที่จะกระทำหรืองดเว้น ไม่กระทำตามที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งถือเป็น

⁷³ บรรเจิด สิงคะเนติ ก เล่มเดิม. หน้า 107.

⁷⁴ อุดม รัฐอมฤต นพนิติ สุริยะ และบรรเจิด สิงคะเนติ. เล่มเดิม. หน้า 9-10.

⁷⁵ บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ. (2549). หลักการใช้อำนาจขององค์กรที่ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ (รายงานการวิจัย). หน้า 169-170.

ประเด็น ที่ได้รับการกล่าวอ้าง ถกเถียง วิพากษ์วิจารณ์ มาเป็นระยะเวลาานพอสมควรแล้วในประเทศไทย ก่อนที่จะอ้างอิงถึงวิถีเอเชียดังที่กล่าวขานกันในประเทศเพื่อนบ้านของเราในช่วงระยะเวลาไม่กี่ปีมานี้⁷⁶

สำหรับในประเทศไทยเรานั้น ในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน พ.ศ. 2550 ซึ่งมีการยอมรับกันว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่รับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอย่างมากฉบับหนึ่ง ซึ่งนอกจากรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวจะบัญญัติไว้ในมาตรา 4 กำหนดให้รัฐให้ความคุ้มครองแก่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แล้ว ในหมวดที่ 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ซึ่งบัญญัติในมาตรา 26 ก็ให้การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ นอกจากนี้ในมาตรา 28 รัฐธรรมนูญดังกล่าวก็ยังให้สิทธิแก่ชนชาวไทยให้สามารถอ้างศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ได้ ซึ่งรวมไปถึงความสามารถที่จะยกเอาศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เพื่อการใช้สิทธิทางศาล หรือเพื่อการต่อสู้คดีในศาลได้ แต่แม้การบัญญัติดังกล่าวจะถือให้เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน แต่ก็ยังทำให้เกิดปัญหาต่อไปว่า เรื่องที่เกี่ยวกับศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์นั้น เป็นเรื่องที่ฝ่ายนิติบัญญัติสามารถออกกฎหมายมาจำกัดสิทธิของประชาชนได้ด้วยหรือไม่

จากประเด็นดังกล่าว อาจมีข้อพิจารณาที่จะทำให้ตอบง่ายขึ้น ก็คือ ในมาตรา 29 รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว กำหนดให้การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้จะกระทำไม่ได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้ ซึ่งหากเป็นเรื่องในส่วนที่เกี่ยวกับจำเลย ก็คือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้นเอง แต่เนื่องจากรัฐธรรมนูญมิได้กำหนดให้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ต้องอยู่ภายใต้กรอบแห่งกฎหมาย หากแต่รัฐธรรมนูญกำหนดกรอบของการใช้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในรัฐธรรมนูญเองว่า บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน⁷⁷

ซึ่งจากบทบัญญัติดังกล่าว ทำให้พอสรุปได้ว่า หากเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แล้ว ก็จะเป็นเรื่องที่ฝ่ายนิติบัญญัติไม่สามารถออกกฎหมายมาจำกัดสิทธิได้ และหากพิจารณาว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นี้เป็นพื้นฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแล้ว ประเด็นเรื่อง ของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ก็จะเป็นประเด็นที่ไม่อาจแก้ไขเปลี่ยนแปลงตามกระบวนการแก้ไขเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญได้ทำนองเดียวกับแนวความคิดตามกฎหมายพื้นฐานของเยอรมันเช่นเดียวกัน⁷⁸

⁷⁶ แหล่งเดิม.

⁷⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550, มาตรา 6, 26, 28 และ 29.

⁷⁸ บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ. เล่มเดิม. หน้า 176-177.

การใช้อำนาจในทางตุลาการที่จะต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น มีข้อพิจารณา 2 ประการคือ⁷⁹

ข้อพิจารณาในแง่ของกระบวนการพิจารณา กระบวนการพิจารณาที่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นจะต้องเป็นกระบวนการที่ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณามีใช่เป็นเพียงวัตถุของกระบวนการพิจารณา ซึ่งผู้มีส่วนร่วมในการพิจารณาคดีจะต้องมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นโต้แย้งคัดค้าน พร้อมทั้งมีสิทธิที่จะแสดงความเห็นหรือพยานหลักฐานเพื่อสนับสนุนข้อกล่าวอ้างของตน หรือที่เรียกว่าหลักการรับฟังคู่ความ กระบวนการพิจารณาคดีในชั้นศาลที่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น ศาลจะนำหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มาพิจารณาประกอบกับหลักการรับฟังคู่ความในการพิจารณาความในชั้นศาล ศาลรัฐธรรมนูญสหพันธ์ของเยอรมัน ได้ให้ความสำคัญแก่หลักการรับฟังคู่ความ โดยเห็นว่าหลักการดังกล่าวมีความหมาย 2 ประการ⁸⁰ ความมุ่งหมายประการแรก คือ คลี่คลายข้อเท็จจริงอันเป็นพื้นฐานของการวินิจฉัยสั่งการ และความมุ่งหมายที่สอง คือ การให้ความเคารพและความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ นอกจากนี้ศาลยังได้ย้ำว่า หลักการรับฟังคู่ความนี้มีความสัมพันธ์กับหลักนิติรัฐและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การปฏิเสธที่จะรับฟังคู่ความแล้ววินิจฉัยให้กระทบสิทธิของเขาเป็นการดูแคลน และเป็นการปฏิบัติต่อผู้นั้นในลักษณะที่เป็นวัตถุของกระบวนการพิจารณา และเพราะเหตุที่การรับฟังคู่ความหรือผู้มีส่วนได้เสียเกี่ยวโยงไปถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หลักการรับฟังความจริงจึงต้องนำไปใช้กับการพิจารณาสหสิทธิทุกประเภท⁸¹

ความเสมอภาคของประชาชนต่อหน้าศาลนั้น หมายถึง การทำให้ประชาชนมีความเท่าเทียมกันในกระบวนการพิจารณาต่อหน้าศาล หลักสำคัญสำหรับความเสมอภาคในกระบวนการพิจารณา คือ สิทธิขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับการรับฟังคู่ความ (das rechtliche Gehör)

ความเสมอภาคต่อหน้าศาลในรูปแบบของการรับฟังคู่ความนั้น เป็นการเชื่อมโยงระหว่างเสรีภาพกับความเสมอภาค คุณสมบัติของศาลที่เป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญนั้น จะต้องเป็นผู้ที่รับฟังคู่ความอย่างเท่าเทียมกัน จะต้องให้โอกาสคู่ความได้แสดงความคิดเห็นหรือพยานหลักฐานเพื่อสนับสนุนข้ออ้างหรือข้อโต้แย้งของตนอย่างเท่าเทียมกัน หลักประการสำคัญสำหรับการรับฟังคู่ความ คือ จะต้องถือว่าคู่ความในคดีนั้นเป็นประธานแห่งคดี หากการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีใด บุคคลผู้เป็นคู่ความมิฐานะเป็นเพียงวัตถุแห่งกระบวนการพิจารณาแล้ว

⁷⁹ บรรเจิด สิงคะเนติ ข เล่มเดิม, หน้า 100.

⁸⁰ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญสหพันธ์ของเยอรมัน คำพิพากษานับลงวันที่ 6 กรกฎาคม ค.ศ. 1980.

⁸¹ กมลชัย รัตนสกาววงศ์. (2544). หลักกฎหมายปกครองเยอรมัน. หน้า 112.

กระบวนการพิจารณานั้นนอกจากจะขัดกับหลักการรับฟังคู่ความแล้วกระบวนการพิจารณานั้นย่อมขัดกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วย⁸²

ข้อพิจารณาในแง่ของเนื้อหาของการพิจารณา นอกเหนือจากการคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ในแง่ของกระบวนการพิจารณาของศาลแล้ว ในแง่ของการพิจารณาบรรทัดคดีของศาลเองก็ยังคงคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้เพราะในมาตรา 26 ของรัฐธรรมนูญไทยได้บัญญัติว่า “การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์...” โดยที่การใช้อำนาจในการพิพากษาบรรทัดคดีเป็นการใช้อำนาจมหาชนประเภทหนึ่ง ดังนั้นการใช้อำนาจศาลจะต้องถูกผูกพันที่จะต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในการพิพากษาบรรทัดคดี ถึงแม้การใช้อำนาจของศาลในการพิพากษาบรรทัดคดีจะเป็นเพียงมาตรการในเชิงแก้ไขก็ตาม แต่การใช้อำนาจของศาลย่อมมีบทบาทสำคัญในการปกป้องคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีที่มีการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ศาลต้องคำนึงเสมอว่า การละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนดังกล่าวไปกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือไม่ นอกเหนือจากการพิจารณาถึงสิทธิและเสรีภาพนั้นๆ เป็นการเฉพาะตัวแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเป็นกรณีที่ถูกกฎหมายที่จำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ศาลจะต้องพิจารณาเสมอว่า การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนดังกล่าวนั้นไปกระทบต่อสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นหรือไม่ อีกนัยหนึ่งกล่าวคือไปกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือไม่ หากกฎหมายฉบับใดฉบับหนึ่งมีผลกระทบต่อสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพ กฎหมายฉบับนั้นย่อมไม่ชอบด้วยกฎหมายรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ยังมีส่วนสำคัญในการพิจารณาวินิจฉัยคดีของศาล เช่น มีการกระทำอันใดอันหนึ่งซึ่งไม่เป็นการละเมิดสิทธิของบุคคลตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งศาลไม่สามารถจะคุ้มครองบุคคลนั้นตามสิทธิใดสิทธิหนึ่งได้ในกรณีนี้ ศาลอาจนำเรื่อง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” มาพิจารณาประกอบเพื่อคุ้มครองบุคคลดังกล่าวได้

การอธิบายถึงการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในทางปฏิบัติวิธีที่ดีที่สุดคือการอธิบายเรื่องดังกล่าวในเชิงปฏิเสธ นอกจากนี้ ศาลรัฐธรรมนูญสหพันธ์ของเยอรมันได้เคยวินิจฉัยเกี่ยวกับการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยการอธิบายถ้อยคำต่างๆ เช่น การทำให้ได้รับความอับอาย (Erniedrigung) การติดตามไล่ล่า (Verfolgung) การเนรเทศ (Aechtung) และการลงโทษที่มีลักษณะทารุณโหดร้าย หรือการกระทำที่เป็นการบังคับให้ทำงาน การใช้คนเป็นทาส การก่อการร้าย การทำลายล้างชาติพันธุ์ หรือการนำมนุษย์ไปใช้ในการทดลอง การกระทำเหล่านี้ล้วนแต่เป็นการกระทำที่ละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทั้งสิ้น และต่อมาศาลรัฐธรรมนูญสหพันธ์ของเยอรมันได้พัฒนาแนวคิดในเรื่องของการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ออกมาในรูปแบบที่เป็นภาวะวิสัย

⁸² บรรเจิด สิงคะเนติ ข เล่มเดิม. หน้า 151.

(Objektformel) ซึ่งหมายความว่า สักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้รับความกระทบกระเทือน หากมนุษย์ได้ถูกลดคุณค่ามาเป็นเพียงวัตถุของการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง กรณีนี้ย่อมถือได้ว่ามีการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แล้ว นอกจากนี้ ได้มีความพยายามในการจำแนกการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยพิจารณาจากความเกี่ยวพันระหว่างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์กับ สิทธิใน ความเสมอภาคและสิทธิในเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์กับความเกี่ยวพันต่อหลักนิติรัฐ⁸³ (Rechtssaathprinzip) ซึ่งอาจจำแนกการแทรกแซงในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ออกดังนี้⁸⁴

(1) การคุ้มครองลักษณะเฉพาะตัวและบูรณภาพของบุคคล (Integrität) ในกรณีนี้ ประการแรกเกี่ยวกับบูรณภาพของบุคคลในทางกายภาพ สักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลถูกล่วงละเมิดในกรณีที่บุคคลนั้นได้รับการทรมาน ได้รับการปฏิบัติอย่างทารุณโหดร้ายรวมทั้งการลงโทษที่กระทำต่อเนื้อตัวร่างกาย ส่วนอีกประการหนึ่งเป็นการเคารพต่อลักษณะเฉพาะตัวและบูรณภาพของบุคคลในทางจิตใจ การใช้วิธีสะกดจิต รวมทั้งการใช้วิธีการข่มขู่ย่อมมีผลกระทบต่อบูรณภาพของบุคคลในทางจิตใจได้ ปัญหาที่เกี่ยวกับบูรณภาพทางกายและจิตคือ การใส่โซ่ตรวนต่อจำเลยในการควบคุมตัวจำเลยมาที่ศาลเพื่อพิจารณาคดี ตั้งแต่เมื่อออกจากเรือนจำมาจนถึงที่ศาล และเข้าไปที่ห้องควบคุมตัวจำเลยในศาล ขณะเดินผ่านช่องทางเดินเฉพาะของจำเลยเพื่อเข้าสู่ห้องพิจารณาคดี และเวลาปรากฏตัวต่อหน้าศาล ตลอดระยะเวลาที่ทำการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีของศาล จนนำตัวจำเลยกลับไปยังเรือนจำนั้น เป็นการสอดคล้องกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือไม่

(2) การคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เกี่ยวกับการลงโทษทางอาญา เป็นไปตามหลักทั่วไปว่า การลงโทษในทางอาญานั้นจะกระทำเฉพาะความผิดตามกฎหมายอาญาที่บุคคลได้กระทำความผิด การลงโทษบุคคลในทางอาญานั้นจะต้องให้สัมพันธ์กับความร้ายแรงของการกระทำผิดในทางอาญาที่บุคคลนั้นได้กระทำความผิด ส่วนกระบวนการสืบสวนเพื่อหาความจริงในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยการบังคับทางกายภาพก็ดี หรือโดยบังคับทางจิตใจก็ดี ย่อมมีผลทำให้บุคคลเหล่านั้นได้รับการปฏิบัติเป็นเพียงวัตถุของกระบวนการค้นหาความจริงของรัฐเท่านั้น

(3) สักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นถือว่าเป็นรากฐานในทางความคิดของการให้หลักประกันในกระบวนการพิจารณาในศาลตามหลักนิติรัฐ จากหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ก่อให้เกิดหลักการที่สำคัญในทางกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าผู้ถูกกล่าวหาในคดีนั้นได้รับสิทธิที่จะได้แย้งข้อกล่าวหาของตน รวมทั้งมีสิทธิที่จะพิสูจน์เพื่อโต้แย้งข้ออ้างหรือข้อกล่าวหาตน

⁸³ บรรเจิด สิงคะเนติ ข เล่มเดิม. หน้า 101.

⁸⁴ Pieroth/Schlink, Grundrechte – Staatsrecht II, 9. Aufl., S. 89.

ได้จากการเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ดังกล่าวนี้เอง ได้ก่อให้เกิดหลักในทางกฎหมายอาญาว่า บุคคลไม่อาจที่จะถูกบังคับเพื่อกล่าวโทษแก่ตนได้⁸⁵

การวินิจฉัยว่าพฤติกรรมใดเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในหรือไม่นั้น เบื้องต้น อาจแยกพิจารณาในสามประเด็นเบื้องต้น ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ประเด็นแรก ได้แก่ สิ่งนั้นๆ มนุษย์ควรปฏิบัติต่อกันหรือไม่

ประเด็นที่สอง ได้แก่ ความรู้สึกทางด้านจิตใจของคนในสังคมขณะนั้น สนับสนุนหรือโต้แย้งอย่างไร และ

ประเด็นที่สาม ได้แก่ แนวทางที่สังคมอื่นที่มีประสบการณ์มาก่อนเป็นข้อพิจารณาประกอบ⁸⁶

จึงกล่าวได้ว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่ใช่ภาพตายตัว แต่มีลักษณะพลวัต ดังนั้น ในการวินิจฉัยแต่ละครั้งแต่ละเรื่องจึงต้องมีคำอธิบายที่ชัดเจนต่อสังคม

สำหรับจำเลยซึ่งถือเป็นมนุษย์และพลเมืองของประเทศผู้หนึ่ง จึงควรได้รับสิทธิต่างๆ เช่นเดียวกับประชาชนทุกคนตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ เนื่องจากสถานะแห่งความมีศักดิ์ศรีของมนุษย์เช่นนี้ ย่อมถือว่าดำรงอยู่ในมนุษย์ทุกคน และไม่อาจถูกกลืนหรือทำลายลงได้ ไม่ว่าจะโดยรัฐหรือโดยตัวของเขาเอง หมายความว่า แม้มนุษย์จะมีพฤติกรรมที่ดูแล้วไร้ศักดิ์ศรีหรือไร้คุณค่า แต่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเขาก็ยังคงอยู่มิได้ถูกกลืนไปด้วย ดังนั้นจึงต้องเคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิมนุษยชนของบุคคลที่เป็นจำเลยในคดีอาญาด้วยเช่นเดียวกัน⁸⁷ การปฏิบัติต่อจำเลยในคดีอาญาด้วยการคงไว้ซึ่ง โชครวนหรือเครื่องพันธนาการอื่นในระหว่างพิจารณาคดีในห้วงพิจารณา จำเลยอาจยกข้อต่อสู้ได้ว่าการกระทำนั้นเป็นการปฏิบัติต่อมนุษย์เยี่ยงสัตว์ เป็นการปฏิบัติที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ คือ ละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ดังนั้นในฐานะที่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องสำคัญที่ส่งผลต่อจำเลยในคดีอาญาด้วยแล้ว ดังนั้นนอกจากการปฏิบัติต่อจำเลยต้องให้เป็นไปตามกฎหมายที่มีไว้เฉพาะตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติรับรองไว้ดังกล่าวแล้ว หน่วยงานของรัฐซึ่งมีหน้าที่ในการใช้อำนาจตามกฎหมายในการปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดี ซึ่งก็คือ ศาลยุติธรรม ก็ต้องเป็นองค์กรที่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญด้วย ซึ่งถือว่าเป็นคุณค่าสูงสุดซึ่งองค์กรต่างๆ ของรัฐทุกองค์กร ไม่ว่าจะเป็นองค์กรผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติ บริหาร หรือตุลาการก็ตาม

⁸⁵ BVerfGE 55, 144 (150), 56 (43).

⁸⁶ อุดม รัฐอมฤต นพนิธิ สุริยะ และบรรเจิด สิงคะเนติ. เล่มเดิม. หน้า 9-10.

⁸⁷ จริฎ โฆษณานันท์ ก (2544). รัฐธรรมนูญ 2540 จากศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ สู่อำนาจนิติบัญญัติ บริหาร หรือตุลาการก็ตาม มนุษยชน. หน้า 65.

จะต้องเคารพและให้ความคุ้มครองบรรดาบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ที่รับรองสิทธิและเสรีภาพทั้งหลายเหล่านี้ จึงมิได้มีฐานะเป็นแต่เพียง “คำประกาศ” อุดมการณ์ของรัฐเท่านั้น หากแต่มีฐานะเป็นบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีผลใช้บังคับโดยตรงแก่องค์กรของรัฐเหล่านั้นเลยทีเดียว จะมีบทบัญญัติใดของกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับ ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญมิได้ ซึ่งก็เนื่องมาจากสภาพความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญนั่นเอง และต้องได้รับการเคารพ และปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด มิได้เป็นเพียงสิ่งที่เขียนขึ้นแล้วมิได้มีการนำมาใช้

2.5 มาตรฐานสากลขององค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อจำเลย

การให้หลักประกันคุ้มครองสิทธิจำเลยระหว่างพิจารณาคดีนั้น ถือว่าเป็นการให้การรับรองถึงสิทธิมนุษยชนแก่จำเลย ซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่พึงมีโดยเสมอภาคกัน สิทธิขั้นพื้นฐานในความเป็นมนุษย์ สิทธิที่ทุกคนมีอยู่ในฐานะเป็นมนุษย์ อันเป็นสิทธิที่เกิดจากมาตรฐานเพื่อความถูกต้อง ความเป็นธรรม หรือความยุติธรรม เพื่อการดำรงชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรี มีโอกาสเท่าเทียมกันในการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนอย่างเต็มที่และสร้างสรรค์ ดังนั้นจึงเป็นสิทธิที่ได้มาพร้อมกับการเกิด และเป็นสิทธิติดตัวบุคคลนั้นตลอดไปไม่ว่าจะอยู่ในเขตปกครองใด หรือเชื้อชาติศาสนาใด “จำเลย” นั้นถือว่าเป็นมนุษย์คนหนึ่งเช่นกัน ย่อมมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีสิทธิเสรีภาพ มีสิทธิขั้นพื้นฐานที่ทุกคนมีเหมือนกันและเท่าๆ กัน ย่อมต้องเคารพและให้เกียรติในความเป็น “บุคคล” เป็น “มนุษย์” นั้น ดังนั้นมนุษย์ทุกคนเกิดมาแล้วย่อมมีสิทธิในตนเอง สามารถปกป้องตนเองอย่างมีศักดิ์ศรี ไม่สมควรที่บุคคลอื่นจะถือสิทธิ ครอบครอง ใช้อำนาจ กดขี่ ทรมาณ หรือได้รับการปฏิบัติหรือลงโทษด้วยวิธีการที่โหดร้าย

การยอมรับสิทธิของจำเลยว่าเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งได้นำมาสู่การรับรองสิทธิต่างๆ ที่จำเลยพึงมีไว้ในข้อตกลงรับรองสิทธิระหว่างประเทศหลายฉบับ โดยถือว่าสิทธิมนุษยชนเป็นระบบคุณค่าประการหนึ่งที่สังคมมนุษย์พยายามรังสรรค์ขึ้นมาในสภาพที่สังคมกำลังเผชิญกับสภาพการณ์ของการลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่เป็นไปอย่างค่อนข้างรุนแรง ทั้งนี้เพื่อนำเอาระบบคุณค่าดังกล่าวมาจัดระเบียบทางสังคม โดยเฉพาะทั้งด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ด้วยกันและความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนและรัฐ โดยคำนึงถึงคุณประโยชน์ในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุขแม้จะเป็นจำเลยก็ตาม

ทิศทางในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในประเทศที่มีการยอมรับแนวความคิดในเรื่องนี้แล้วหลายประเทศจึงได้พัฒนาไปในแนวเดียวกัน ทั้งนี้สังคมมนุษย์ในปัจจุบันได้มีการปรับเข้าสู่คุณภาพมากขึ้นไม่ว่าในแง่ของความเสมอภาคในสังคม ในแง่การเรียกร้องสิทธิหรือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันโดยมีความคิดที่จะเชื่อมต่อเรื่องหลักนิติธรรมเข้ากับเรื่องสิทธิมนุษยชน

โดยได้เพียรพยายามที่จะกำหนดให้สิทธิมนุษยชนเป็นมาตรฐานร่วมกันที่จะประกันให้ประชาชนทุกคนได้รับการปกป้องและคุ้มครองโดยถ้วนหน้ากัน และถือเป็นปณิธานอันสูงสุดที่ประชาชนในโลกปรารถนาให้บังเกิดขึ้น ทั้งในระดับประเทศและระดับระหว่างประเทศ

ดังนั้น ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 คณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากล⁸⁸ จึงได้บุกเบิก และแสดงแนวความคิดในเรื่องหลักนิติธรรมและสิทธิมนุษยชนดังกล่าวให้ปรากฏ เพื่อเป้าหมายที่จะมีสังคมแห่งเสรีภาพ เป็นสังคมที่มวลสมาชิกสามารถสำแดงจิตวิญญาณเสรีของตนได้อย่างเต็มเปี่ยม หรือสังคมที่ยอมรับในคุณค่าสูงสุดในตัวมนุษย์ด้วยการพิจารณาถึงสถาบันทางสังคมทั้งหมด โดยเฉพาะรัฐว่าเป็นเสมือนผู้รับใช้มิใช่เจ้านายของปัจเจกบุคคล⁸⁹ โดยถือเป็นหลักการที่สำคัญต่อการปกป้องปัจเจกบุคคลจากรัฐบาลที่ใช้อำนาจตามอำเภอใจ และทำให้ปัจเจกบุคคลสามารถชื่นชมในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ได้

หลักประกันการคุ้มครองสิทธิของจำเลยระหว่างพิจารณาคดีนั้น องค์การสหประชาชาติในฐานะองค์การระหว่างประเทศได้กำหนดเป็นข้อตกลงระหว่างประเทศรวมทั้งมาตรฐานสากลในด้านต่างๆ ในแนวทางการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนต่อจำเลยขึ้นหลายฉบับ โดยจะได้นำมาเป็นหลักในการเปรียบเทียบ เพราะกฎเกณฑ์ดังกล่าวได้กำหนดเป็นมาตรฐานขั้นต่ำ ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นบรรทัดฐานในการกำหนดสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ที่ต้องถูกควบคุมตัวโดยเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม เพื่อวัตถุประสงค์ในการเคารพสิทธิมนุษยชนมากที่สุด โดยในเรื่องของการปฏิบัติต่อจำเลยโดยใช้โซ่ตรวนนั้น จะต้องพิจารณาในส่วนที่เกี่ยวกับการใช้เครื่องพันธนาการต่อผู้ต้องขังก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด อาจแยกการพิจารณาจากมาตรฐานทางการปฏิบัติต่อจำเลย ดังนี้

2.5.1 มาตรฐานทางด้านสิทธิของจำเลย

2.5.1.1 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights, 1948: UDHR)

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนี้ ถือเป็นเครื่องหมายอันยิ่งใหญ่แห่งประวัติศาสตร์การคุ้มครองสิทธิมนุษยชน เพราะแสดงถึงเจตนารมณ์ร่วมกันของประเทศต่างๆ หลายสิบประเทศ

⁸⁸ เป็นองค์การระหว่างประเทศที่มีศักดิ์เป็นที่ปรึกษาขององค์การสหประชาชาติ ก่อตั้งเมื่อปี ค.ศ. 1952 จุดก่อตั้งขององค์กรทางกฎหมายนี้เป็นผลมาจากการประชุมของนักนิติศาสตร์ ซึ่งจัดให้มีขึ้นที่กรุงเบอร์ลิน ประเทศเยอรมันตะวันตกในขณะนั้น โดยสรุปเน้นความสำคัญของสังคมแห่งเสรีภาพในฐานะเป็นเป้าหมายอันพึงบรรลุของหลักนิติธรรม ซึ่งในปี ค.ศ. 1983 ศาสตราจารย์จิตติ ดิงศักดิ์ย์ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการ โดยถือเป็นนักกฎหมายไทยคนแรกที่ได้รับเกียรติสูงสุดดังกล่าว อ้างถึงใน ศิริพร ดังคนานุกุลชัย. (2549). การใช้กำลังรุนแรงถึงตายของเจ้าพนักงานในการปฏิบัติกรตามหน้าที่ : การตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมาย. หน้า 9.

⁸⁹ จรัญ โฆษณานันท์ ข (2541). นิติปรัชญา. หน้า 131 และ 358.

ในการกำหนดเป็นหลักฐานว่า สิทธิมนุษยชนที่สำคัญๆ และควรให้ความคุ้มครองนั้นมีอะไรบ้าง ทั้งนี้เป็นนิมิตอันดีว่า การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในประเทศต่างๆ ย่อมจะดีขึ้นเป็นลำดับ และปฏิญญานี้เป็นพื้นฐาน หรือหลักการสำคัญอย่างยิ่งในคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยสหประชาชาติ โดยปฏิญญานี้ได้รับอิทธิพลมาจากกฎหมายธรรมชาติและเป็นผลงานชิ้นแรกๆ ที่เป็นการนำแนวคิดในทางปรัชญาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่มีผู้คิดค้นมานานนับปีนำมาบัญญัติไว้ ซึ่งรับรองโดยที่ประชุมสมัชชาองค์การสหประชาชาติเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 (พ.ศ. 2491)⁹⁰ อันมีข้อความที่เป็นการรับรองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไว้หลายประการ ซึ่งอ้างอิงไปใช้กับจำเลยด้วย เพราะถือว่าจำเลยก็เป็นประชาชนพลเมืองคนหนึ่งที่ย่อมได้รับสิทธิอันพึงมีด้วย

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ไม่ใช่หลักเกณฑ์ที่มีสภาพบังคับเหมือนกฎหมายระหว่างประเทศทั่วไปและไม่ใช่นิติบัญญัติระหว่างประเทศ ดังนั้น โดยทั่วไป จึงไม่เกิดพันธกรณีให้ต้องปฏิบัติตาม เพียงแต่เป็นเรื่องที่ควรปฏิบัติเพราะจะเกิดผลดีในทางส่งเสริมมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของประเทศนั้นเองให้เป็นที่ยอมรับของประชาคมโลก และ ประเทศที่ให้การยอมรับหลักการของปฏิญญาสากล ส่วนใหญ่ก็ได้นำมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ อันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศตนเองด้วย ซึ่งจะเห็นได้จากประเทศที่ปกครองระบอบประชาธิปไตยในหลายๆ ประเทศ

ทั้งนี้ปฏิญญาฯ ดังกล่าว ได้จำแนกสิทธิเสรีภาพของบุคคลทั่วไป ออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ⁹¹ คือ

1) สิทธิทางการเมืองและสิทธิพลเมือง (Political or Civil Right)

สิทธิประเภทนี้ส่วนใหญ่เป็นสิทธิตามธรรมชาติที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิม คือ สิทธิในการดำรงชีวิต เสรีภาพ ทรัพย์สิน ความเสมอภาค ความยุติธรรม และการแสวงหาความสุข (The rights to, property, equality, justice and the pursuit of happiness) สิทธิประเภทนี้เป็นสิทธิในทางลบ เป็นการจำกัดอำนาจรัฐไม่ให้กระทำการใดตามอำเภอใจและรัฐจะล่วงละเมิดสิทธิดังกล่าวมิได้

2) สิทธิทางเศรษฐกิจและสังคม (Economic and Social Right)

สิทธิประเภทนี้ถือว่าเป็นสิทธิในทางบวก เป็นที่รู้จักกันว่าเป็นชัยชนะของกลุ่มประเทศสังคมนิยมที่ทำให้มีการระบุสิทธิเหล่านี้ลงในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้ โดยสิทธิดังกล่าวบัญญัติขึ้นเพื่อให้รัฐต้องจัดบริการต่างๆ แก่พลเมือง เช่น สิทธิที่จะจัดตั้งสหพันธ์ กรรมการสิทธิในมาตรฐานการครองชีพอันเพียงพอสำหรับสุขภาพและความเป็นอยู่ของตนเอง และ

⁹⁰ ชาติ ชัยเดชสุริยะ. เล่มเดิม. หน้า 14-15.

⁹¹ สิริพร ตังคณานุกุลชัย. (2549). เล่มเดิม. หน้า 10.

ครอบครัว สิทธิในการพักผ่อนและเวลาว่าง รวมทั้งการจำกัดเวลาการทำงานตามสมควรและมีวันหยุดงานเป็นครั้งคราวโดยได้รับเงินจ้าง ตลอดจนถึงสิทธิในการศึกษา เป็นต้น

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในส่วนที่เป็นการคุ้มครองสิทธิของจำเลยระหว่างพิจารณาคดี ได้แก่⁹²

ข้อ 1. “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมามีอิสระและเสมอภาคกันในเกียรติศักดิ์และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งภราดรภาพ”

ข้อ 7. “ทุกคนต่างเสมอภาคในกฎหมายและมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมายเท่าเทียมกันโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใดๆ ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองอย่างเท่าเทียมกันจากการเลือกปฏิบัติใดๆ อันเป็นการล่วงละเมิดปฏิญญานี้ และจากการยุยงให้เกิดการเลือกปฏิบัติดังกล่าว”

ข้อ 10. “ทุกคนมีสิทธิโดยเสมอภาคอย่างเต็มที่ในอันที่จะได้รับการพิจารณาที่เป็นธรรมและเปิดเผยจากศาลที่เป็นอิสระและเที่ยงธรรมในการวินิจฉัยชี้ขาดสิทธิและหน้าที่ของตน และการกระทำผิดอาญาใดๆ ที่ตนถูกกล่าวหา”

และในเรื่องที่ถือว่าเป็นหลักการสำคัญในการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในคดีอาญา ซึ่งเป็นหลักการที่เรียกว่า หลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (presumption of innocence)⁹³ ซึ่งได้บัญญัติไว้ในปฏิญญาฯ นี้เช่นกัน กล่าวคือ

ข้อ 11 (1). “ทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมาย ในการพิจารณาเปิดเผย ซึ่งตนได้รับหลักประกันบรรดาที่จำเป็นในการต่อสู้คดี”

ซึ่งจากหลักปฏิญญาฯ ข้อ 11 (1). ดังกล่าว ทำให้มีการกระตุ้นเตือนต่อหน่วยงานต่างๆ ในการคุ้มครองสิทธิจำเลยมากขึ้นต่อประเทศภาคีสมาชิกของสหประชาชาติ เพราะข้อสันนิษฐานดังกล่าวมีผลโดยตรงต่อจำเลย ทั้งในเรื่องสิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นทางการ สิทธิในการพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัว สิทธิที่จะได้รับการประกันตัว เป็นต้น

2.5.1.2 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights, 1966: ICCPR)

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองดังกล่าว มีการรับรองโดยที่ประชุมสมัชชาองค์การสหประชาชาติเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม ค.ศ. 1966 (พ.ศ. 2509) และมีผล

⁹² คณะกรรมการประสานงานองค์การสิทธิมนุษยชน. (ผู้แปล). เล่มเดิม. หน้า 11.

⁹³ ดูรายละเอียดในหัวข้อ 2.2.2.

ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 23 มีนาคม ค.ศ. 1976 (พ.ศ. 2519)⁹⁴ มีผลผูกพันทางกฎหมายระหว่างประเทศแก่ประเทศภาคีสมาชิก ทั้งนี้โดยนำหลักการที่รับรองไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนซึ่งไม่มีผลผูกพันทางกฎหมายระหว่างประเทศ มาทำให้เป็นสิทธิตามกฎหมายระหว่างประเทศ โดยมีระบบการตรวจสอบ โดยองค์การสหประชาชาติว่า ได้มีการปฏิบัติตามกติกาหรือไม่และมีการละเมิดกติกาหรือไม่ รวมทั้งวิธีการดำเนินการเมื่อมีการกล่าวหาว่ารัฐภาคีที่ละเมิดสิทธิเสรีภาพที่ได้มีการรับรองหรือคุ้มครองไว้ในกติกาฯ ดังกล่าว

สำหรับประเทศไทย ได้เข้าเป็นภาคีของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง โดยการภาคยานุวัติเมื่อวันที่ 29 ตุลาคม ค.ศ. 1996 (พ.ศ. 2539) และมีผลใช้บังคับกับประเทศไทยเมื่อวันที่ 30 มกราคม ค.ศ. 1997 (พ.ศ. 2540) โดยคณะรัฐมนตรีมีมติมอบหมายให้กระทรวงยุติธรรมและสำนักงานอัยการสูงสุดรายงานผลการปฏิบัติตามพันธกรณีแห่งกติกาฯ ไปยังสหประชาชาติ และเกิดเป็นพันธกรณีที่ประเทศไทยจะต้องปฏิบัติตามกติกาฯดังกล่าว⁹⁵

สาระสำคัญของกติกาฯ ดังกล่าว ประกอบด้วย วรรคอารัมภบท และบทบัญญัติ 53 ข้อ แบ่งเป็น 6 ส่วน เป็นบทบัญญัติที่รับรองสิทธิเสรีภาพที่รับรองไว้ในข้อ 28-53 โดยมีข้อความที่เป็นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาหลายประการ

ในส่วนที่เป็นการคุ้มครองสิทธิของจำเลยระหว่างพิจารณาคดี ได้แก่⁹⁶ ในภาค 3 เรื่องสิทธิในกระบวนการยุติธรรม

ข้อ 10. บัญญัติไว้ดังนี้

1) “บุคคลทั้งหลายที่ถูกลิดรอนเสรีภาพ ต้องได้รับการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรมและได้รับการเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ข้อ 14. ได้บัญญัติไว้ในส่วนที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1) “บุคคลทุกคนย่อมเสมอภาคในการพิจารณาของศาลและตุลาการในการพิจารณาคดีอาญาอันบุคคลต้องหาว่ากระทำ...ทุกคนย่อมมีสิทธิได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรมและเปิดเผยในศาลที่มีอำนาจมีอิสระและเป็นกลาง...”⁹⁷

2) “บุคคลทุกคนผู้ถูกหาว่ากระทำผิดอาญา ย่อมมีสิทธิได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ากระทำผิดกฎหมาย”⁹⁸

⁹⁴ ซาดิ ซัยเดชสุริยะ. เล่มเดิม. หน้า 14-15.

⁹⁵ แหล่งเดิม. หน้า 33.

⁹⁶ คณะกรรมการประสานงานองค์กรสิทธิมนุษยชน. (ผู้แปล). เล่มเดิม. หน้า 58.

⁹⁷ ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 241. และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 8 (1) และ 173/1.

3) “ในการพิจารณาคดีอาญาซึ่งบุคคลถูกหาว่ากระทำความผิด บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิที่จะได้รับหลักประกันขั้นต่ำอย่างเสมอภาคเต็มที่ดังต่อไปนี้...” ได้แก่ สิทธิที่จะได้รับแจ้งข้อหาความผิด สิทธิในการต่อสู้คดีปรีกษาทนาย สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับให้ปรักปรำตนเองหรือรับสารภาพผิด เป็นต้น⁹⁹

5) “บุคคลทุกคนที่ถูกลงโทษในความผิดอาญา ย่อมมีสิทธิที่จะอุทธรณ์การลงโทษและคำพิพากษาต่อศาลสูงให้พิจารณาทบทวนอีกครั้งตามกฎหมาย

ข้อ 16. ซึ่งกติกานี้ ได้บัญญัติไว้สำคัญอย่างยิ่งสำหรับจำเลย กล่าวว่ “บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นบุคคลตามกฎหมายในที่ทุกสถาน”

จะเห็นว่ากติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองดังกล่าว ได้รับรองสิทธิของบุคคลและจำเลยไว้สอดคล้องกันกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนดังที่กล่าวข้างต้น การรับรองสิทธิของจำเลยที่เห็นได้ชัดในกติการะหว่างประเทศนี้ ได้แก่ สิทธิของจำเลยที่ได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ากระทำความผิดกฎหมาย (presumption of innocence) ในการพิจารณาเปิดเผย ซึ่งตนได้รับหลักประกันอันจำเป็นในการต่อสู้คดี สิทธิโดยเสมอภาคอย่างเต็มที่ในอันที่จะได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม และเปิดเผย จากศาลที่เป็นอิสระและเที่ยงธรรม สิทธิที่ต้องได้รับการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรม และได้รับการเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และสิทธิที่จะได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นบุคคลตามกฎหมายในที่ทุกสถาน ซึ่งพึงได้รับความคุ้มครองจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพื่อเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลภายใต้กรอบแห่งกฎหมาย

ดังนั้น จากข้อความดังกล่าวที่ตามหลักแล้วเป็นกฎหมายระหว่างประเทศ ดังนั้น แม้จะมีฐานะเป็นจำเลยก็ย่อมที่จะต้องได้รับการปฏิบัติตามกฎหมายภายในประเทศนั้น จะใช้อำนาจในทางที่มีขอบ และจะจำกัดสิทธิของเขา นอกเหนือขอบเขตของกฎหมายที่มีอยู่ไม่ได้เช่นกัน

2.5.1.3 กฎมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษ (Standard Minimum Rules For the Treatment of Prisoners, 1955: SMR)¹⁰⁰

กฎมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษดังกล่าว องค์การสหประชาชาติได้พยายามกำหนดขึ้น โดยถือเอาหลักการและทางปฏิบัติอันเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าดีสำหรับปฏิบัติต่อ

⁹⁸ ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 39 วรรคสอง.

⁹⁹ ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 237, 239, 242-247. และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1, 8, 83, 134, 134/1, 134/3, 134/4, 135, 172, 173/1 และ 173/2.

¹⁰⁰ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ ชาติ ชัยเดชสุริยะ และฉัฐวสา ฉัตรไพฑูริย์. (ผู้แปล). (2547). **มาตรฐานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา**. หน้า 1 และ 17.

ผู้ต้องขังและสะดวกต่อการบริหารงานเรือนจำ โดยอาศัยแนวความคิดที่เห็นสอดคล้องต้องกันในที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ และอาศัยหลักสำคัญของระบบการราชทัณฑ์ที่นิยมใช้ปฏิบัติในแต่ละประเทศเป็นเกณฑ์¹⁰¹ กฎฉบับนี้รับรองโดยที่ประชุมองค์การสหประชาชาติ ว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด ครั้งที่ 1 ซึ่งจัดขึ้นที่กรุงเจนีวา เมื่อปี ค.ศ. 1955 และสภาเศรษฐกิจและสังคมขององค์การสหประชาชาติได้เห็นชอบแล้ว โดยมติที่ 663 ซี (24) เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม ค.ศ. 1957 และมติที่ 2076 (62) เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม ค.ศ. 1977¹⁰² โดยมีประเทศสมาชิกรวม 57 ประเทศ ได้ให้สัตยาบันรับรองกฎมาตรฐานดังกล่าว รวมถึงประเทศไทยด้วย และองค์การสหประชาชาติยังได้พยายามผลักดันให้ประเทศสมาชิกปฏิบัติตามกฎมาตรฐานดังกล่าว โดยกำหนดเป็นมาตรการให้ประเทศสมาชิกรับทราบและปฏิบัติในปี ค.ศ. 1984

อย่างไรก็ตาม โดยเหตุที่กฎมาตรฐานดังกล่าวมิใช่กฎหมาย และขาดอำนาจบังคับให้ปฏิบัติตาม ซึ่งการที่ประเทศใดประเทศหนึ่งจะปฏิบัติตามหรือไม่ ก็เป็นเรื่องของประเทศนั้นๆ องค์การสหประชาชาติไม่มีอำนาจใดๆ จะไปบังคับให้ปฏิบัติตาม สิ่งที่องค์การสหประชาชาติจะพึงกระทำได้ ก็คือ การส่งเสริมให้ประเทศสมาชิกต่างๆ ปฏิบัติตามกฎมาตรฐานดังกล่าวให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยคำนึงถึงความแตกต่างด้านต่างๆ ของแต่ละประเทศ

ในส่วนกฎมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษที่เป็นการคุ้มครองสิทธิจำเลยระหว่างพิจารณาคดี ได้บัญญัติไว้เป็นการเฉพาะในภาคสอง หัวข้อ ค) เกี่ยวกับผู้ถูกคุมขังที่อยู่ระหว่างถูกควบคุมตัวหรือรอการพิจารณาคดี ซึ่งมีดังต่อไปนี้¹⁰³

ข้อ 84. (1) “ผู้ถูกจับกุมหรือคุมขังด้วยเหตุที่ถูกกล่าวหาในคดีอาญาที่ศาลยังไม่ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษจำคุกนั้น ไม่ว่าจะถูกควบคุมตัวอยู่ที่สถานีตำรวจหรือถูกขังอยู่ในเรือนจำ ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปในกฎฉบับนี้ จะเรียกว่า “ผู้ถูกคุมขังระหว่างการดำเนินคดี”

(2) “ผู้ถูกคุมขังที่ศาลยังไม่มีคำพิพากษาถึงที่สุด ให้ลงโทษจำคุกนั้นพึงได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่ายังเป็นผู้บริสุทธิ์ และพึงได้รับการปฏิบัติแตกต่างหากจากผู้ที่ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดแล้วว่าได้กระทำความผิด”

¹⁰¹ อารัลดิทซ์ สินธพพันธ์. (2531). การปฏิบัติตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติ ว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังของเรือนจำในประเทศไทย. หน้า 1-2.

¹⁰² กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ ชาติ ชัยเดชสุริยะ และฉัตรวิภา ฉัตรไพฑูริย์. (ผู้แปล). เล่มเดิม. หน้าเดิม.

¹⁰³ แหล่งเดิม. หน้า 15-16.

2.5.2 มาตรฐานทางด้านการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลย

2.5.2.1 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights, 1948: UDHR)

จากที่ได้กล่าวรายละเอียดของปฏิญญาฯมาแล้วในหัวข้อ 2.5.1.1 ต่อไปจะได้กล่าวถึงบทบัญญัติในส่วนที่เกี่ยวกับการกระทำทารุณต่อจำเลย ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญเช่นกันในการคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนของจำเลยต่อการใช้โซ่ตรวน มีดังนี้

ข้อ 5. “บุคคลใดๆ จะถูกทรมานหรือได้รับผลปฏิบัติ หรือการลงโทษที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรมหรือต่ำช้า ไม่ได้”¹⁰⁴

2.5.2.2 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights, 1966: ICCPR)

จากที่ได้กล่าวรายละเอียดมาแล้วในหัวข้อ 2.5.1.2 ว่ากติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองเป็นกฎหมายระหว่างประเทศที่ประเทศภาคีสมาชิกพึงต้องปฏิบัติตาม นอกเหนือจากที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิของจำเลย ยังถือว่าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องของการกระทำทารุณต่อจำเลย ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญเช่นกันในการคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนของจำเลยต่อการใช้โซ่ตรวน ดังนี้¹⁰⁵

ข้อ 7. “บุคคลจะถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติ หรือการลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือต่ำช้ามิได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลจะถูกใช้ในการทดลองทางการแพทย์ หรือ ทางวิทยาศาสตร์ โดยปราศจากความยินยอมอย่างเสรีของบุคคลนั้นมิได้”¹⁰⁶

2.5.2.3 กฎมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษ (Standard Minimum Rules For the Treatment of Prisoners, 1955: SMR)

นอกจากที่ได้กล่าวไว้แล้วในหัวข้อ 2.5.1.3 หากพิจารณาถึงเรื่องการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยแล้ว กฎมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษ ถือเป็นกฎหมายฉบับหนึ่งที่สำคัญต่อการวางแนวทางในการใช้เครื่องพันธนาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับเรื่องโซ่ตรวน โดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนของจำเลย และถือเป็นมาตรฐานสากลขององค์การสหประชาชาติฉบับเดียวที่บัญญัติไว้ ซึ่งในหลายๆ ประเทศ ก็เห็นชอบด้วยกับมาตรฐานด้านเครื่องพันธนาการในกฎหมายฉบับดังกล่าว

¹⁰⁴ คณะกรรมการประสานงานองค์กรสิทธิมนุษยชน. (ผู้แปล). เล่มเดิม. หน้า 10.

¹⁰⁵ แหล่งเดิม. หน้า 55.

¹⁰⁶ กติกาฯ ข้อดังกล่าว ถือเป็นกฎหมายระหว่างประเทศซึ่งประเทศไทยต้องปฏิบัติตาม เพราะเป็นภาคี.

ส่วนที่เกี่ยวกับการใช้โซ่ตรวนและการกระทำทรมานต่อจำเลยในกฎมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษ มีดังนี้¹⁰⁷

ข้อ 33. “บรรดาเครื่องพันธนาการ เช่น กุญแจมือ โซ่ ตรวน และเสื้อรัดตัว จะต้องไม่นำมาใช้เพื่อการลงโทษนอกจากนี้จะใช้โซ่ตรวนในการจองจำนักโทษไม่ได้ ส่วนเครื่องพันธนาการอย่างอื่น จะนำมาใช้ได้ต่อเมื่อมีพฤติการณ์ดังต่อไปนี้

(ก) เพื่อป้องกันการหลบหนีในระหว่างข้าย้ายนักโทษ แต่ควรจะต้องถอดเครื่องพันธนาการนั้นออก เมื่อนักโทษนั้นไปปรากฏตัวที่ศาล...”

ข้อ 34. “รูปแบบและลักษณะของการใช้เครื่องพันธนาการ จะต้องมีการกำหนดโดยหน่วยงานราชทัณฑ์ของประเทศ และเครื่องพันธนาการนั้นจะใช้ได้เพียงในระยะเวลาที่จำกัด และเท่าที่จำเป็นอย่างยิ่งเท่านั้น”

ซึ่งกรณีดังกล่าว ผู้เขียนเห็นว่า เมื่อจำเลยอยู่ในห้องพิจารณาคดีที่มีมาตรการรักษาความปลอดภัยที่ได้มาตรฐานแล้ว จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลย

2.5.2.4 ปฏิญญาว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนให้พ้นจากการกระทำทรมาน และ การปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นที่เป็นการทรมาน โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Declaration on the Protection of All Persons from Being Subjected to Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 1975)

ปฏิญญาฯ ดังกล่าว ถือเป็นมาตรฐานขององค์การสหประชาชาติ ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยเฉพาะเจาะจง ในเรื่องการกระทำใดๆ ก็ตาม ที่เป็น การทรมาน ทารุณ โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อบุคคลทั่วไป แต่ในที่นี้ ขอนำมาพิจารณากับจำเลยด้วย เพราะจำเลย ก็คือ มนุษย์ ที่เป็นบุคคลที่จะต้องออกไปใช้ชีวิตในสังคมเหมือนกัน เพียงแต่นั้น เขาต้องถูกควบคุมตัวเพื่อรอการพิสูจน์ความผิดของตนในชั้นการพิจารณาคดีของศาลเท่านั้น และเมื่อมีการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยระหว่างการพิจารณาจนเกิดเป็นผลร้ายต่อร่างกายและจิตใจของจำเลย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องนำ ปฏิญญาฯ ดังกล่าวมาพิจารณาด้วย

ปฏิญญาฯ ฉบับนี้โดยทั่วไปแล้วไม่มีการให้ประเทศต่างๆ เข้าเป็นภาคี หากแต่เป็นมาตรฐานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติที่ดี ซึ่งไม่ใช่บังคับโดยตรง ทั้งนี้องค์การสหประชาชาติได้รับรองปฏิญญาฯ ฉบับนี้โดยที่ประชุมสมัชชาทั่วไป โดยมีมติที่ 3452 (30) เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม ค.ศ. 1975 โดยมีเนื้อหาทั้งหมด ข้อ 1 ถึง ข้อ 12 ถือว่ามีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกันและสำคัญทั้งหมด จึงขอกล่าวเป็นบางข้อ โดยสรุปได้ความว่า¹⁰⁸

¹⁰⁷ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ ชาติ ชัยเดชสุริยะ และฉัฐวสา ฉัตรไพฑูริย์. (ผู้แปล). เล่มเดิม. หน้า 5-6.

¹⁰⁸ แหล่งเดิม. หน้า 30-33.

ข้อ 1. (1) “โดยจุดมุ่งหมายของปฏิญญาฉบับนี้การกระทำทรามาน หมายถึง การกระทำใดๆ ก็ตาม ที่ก่อให้เกิดความเจ็บปวดหรือทุกข์ทรมานอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะในด้านร่างกายหรือจิตใจ โดยเป็นการกระทำโดยเจตนาที่จะล่วงละเมิดหรือโดยการยุยงส่งเสริมของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งกระทำต่อบุคคลใดเพื่อที่จะบีบบังคับให้ผู้นั้นหรือบุคคลที่สามยอมบอกข้อเท็จจริงหรือให้การรับสารภาพหรือเพื่อลงโทษผู้นั้นสำหรับการกระทำของผู้นั้นหรือที่ผู้นั้นต้องสงสัยว่าได้กระทำนั้น หรือเพื่อเป็นการข่มขู่ผู้นั้นหรือบุคคลอื่น แต่ทั้งนี้ไม่รวมถึงความเจ็บปวดหรือทุกข์ทรมานที่เกิดขึ้นเองประจำตัว หรือโดยปกติธรรมดาสำหรับการลงโทษตามกฎหมายที่เป็นไปโดยชอบตามกฎหมายมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษ

(2) “การกระทำทรามาน ประกอบด้วยรูปแบบที่รุนแรงหรือจงใจ ของการปฏิบัติหรือการลงโทษที่เป็นการทารุณ โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์”

ข้อ 2. “การกระทำใดๆ ก็ตาม ที่เป็นการทรมานหรือการปฏิบัติหรือ การลงโทษอื่นที่เป็นการทารุณ โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ถือเป็นความผิดที่กระทำต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และพึงถูกประณาม โดยเหตุที่เป็นการปฏิบัติต่อกฎบัตรขององค์การสหประชาชาติ และยังเป็น การล่วงละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่มีการประกาศไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน”

ข้อ 4. “แต่ละประเทศ จะต้องวางมาตรการเข้มแข็งที่จะป้องกันการกระทำทรามานหรือการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นที่เป็นการทารุณ โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยให้เกิดผลในทางปฏิบัติตามกรอบอำนาจของประเทศนั้น”

ข้อ 8. “บุคคลใดที่ถูกกระทำทรามาน หรือการปฏิบัติ หรือการลงโทษอื่น ที่เป็นการทารุณ โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยการกระทำหรือการยุยง ส่งเสริมของเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้น ให้มีสิทธิทำคำร้องทุกข์ต่อองค์กรของรัฐที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้อง และคำร้องทุกข์นั้นพึงได้รับการไต่สวนอย่างเป็นธรรม”

2.5.2.5 ประมวลระเบียบการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย (Code of Conduct for Law Enforcement Officials, 1979)¹⁰⁹

ประมวลฉบับนี้รับรองโดยที่ประชุมสมัชชาทั่วไปขององค์การสหประชาชาติ โดยมีมติที่ 34/169 เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม ค.ศ. 1979 ซึ่งตามประมวลฉบับนี้ คำว่า “เจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย” ให้รวมถึงเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายทุกประเภท ไม่ว่าจะได้รับการแต่งตั้ง หรือการเลือกตั้งที่มีอำนาจหน้าที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจในดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี ดังนั้นจึงได้นำประมวลระเบียบการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจหน้าที่บังคับใช้กฎหมายมากล่าวไว้ในที่นี้ด้วย

¹⁰⁹ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ ชาติ ชัยเดชสุริยะ และฉวีรัฐสา ฉัตรไพฑูริย์. (ผู้แปล). เล่มเดิม. หน้า 34-42.

เพราะ “ผู้พิพากษา” ก็คือ เจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย โดยต้องปฏิบัติต่อจำเลยให้ เป็นไปตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ยิ่งในเรื่องของการใช้เครื่องพันธนาการ ซึ่งกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิมนุษยชนของจำเลยแล้ว ยิ่งต้องกระทำตามกฎหมาย หรือบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่ที่มีต่อปัญหาของการกระทำทรมานและการใช้โซ่ตรวน ต่อจำเลย มีดังนี้

ข้อ 2. “ในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจหน้าที่บังคับใช้กฎหมายนั้นจะต้อง กระทำโดยเคารพและมุ่งคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตลอดจนพิทักษ์รักษาสิทธิมนุษยชนของ บุคคลทุกคน”

ข้อ 5. “จะต้องไม่มีเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจหน้าที่บังคับใช้กฎหมายคนใดไปกระทำการ หรือยุยงส่งเสริม หรือเพิกเฉยต่อการกระทำทรมานหรือการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นที่เป็นการ ทารุณโหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์...”

ปัญหาในการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดีในห้องพิจารณานั้น ถือว่าเป็น ประเด็นปัญหาที่ต้องพิจารณาถึงรายละเอียดของการละเมิดสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็น มนุษย์ในหลายเรื่อง ดังนั้นการนำมาตรฐานสากลมาพิจารณาจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อแนวทางปฏิบัติใน ประเทศไทย ที่เป็นมาตรฐานโดยตรง ก็คือ กฎมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษ ซึ่งกล่าว เกี่ยวกับ เครื่องพันธนาการและโซ่ตรวนโดยตรง แม้กฎฯ ดังกล่าว จะไม่ใช่กฎหมายระหว่าง ประเทศก็ตาม แต่ทั้งนี้และทั้งนั้น การจะพิจารณาเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อจำเลยซึ่งถือเป็นผู้ต้องขัง ระหว่างพิจารณาคดี ในกรณีปัญหาของการใส่โซ่ตรวนต่อจำเลยเพื่อการคุมตัวมาศาลทำการ พิจารณาในห้องพิจารณา โดยสรุปจึงต้องดูรายละเอียดจากมาตรฐานดังนี้

- 1) ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน
- 2) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง
- 3) กฎมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษ
- 4) ปฏิญญาว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนให้พ้นจากการกระทำทรมาน และการ ปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นที่เป็นการทารุณโหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
- 5) ประมวลระเบียบการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย

อย่างไรก็ตาม จากที่ได้กล่าวมาในหัวข้อ 2.5.1 และ 2.5.2 ไม่ว่าจะ เป็นมาตรฐาน ทางด้านสิทธิของจำเลยหรือมาตรฐานทางด้านการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลย เรื่องเหล่านี้ต้องคำนึงถึง สิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทั้งสิ้น ทั้งนี้ ตำรวจศาลและเจ้าพนักงานเรือนจำก็มีส่วน สำคัญเพราะเป็นบุคคลที่ต้องปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างพิจารณาโดยตรง จึงต้องคำนึงถึงว่าการกระทำ

นั้นจะไปละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของจำเลยหรือไม่ด้วย หรือเป็นการกระทำที่เหมาะสมหรือไม่

ปัญหาที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ก็คือ หน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ได้ปฏิบัติตามมาตรฐานสากลของสหประชาชาติ จึงเกิดเป็นปัญหาขึ้นต่อจำเลยเมื่อปรากฏตัวต่อศาล ระหว่างการพิจารณาคดี ในเรื่องการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยในการพิจารณาในห้องพิจารณา ซึ่งหากไม่เป็นไปตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หรือไม่ได้ปฏิบัติตามมาตรฐานสากล เช่น การใส่โซ่ตรวนต่อจำเลยในขณะที่ปรากฏตัวต่อหน้าศาลระหว่างการพิจารณาคดี ก็อาจเข้าข่ายการกระทำที่เป็นการทรมานและการปฏิบัติ หรือการลงโทษอื่นที่เป็นการทารุณโหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ แต่ทั้งนี้และทั้งนั้นในทางปฏิบัติ การนำมาตรฐานสากลขององค์การสหประชาชาติมาพิจารณาภายในประเทศไทยประเภทหนึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญ เพราะหมายถึงความมั่นคงภายในประเทศนั้นๆ ด้วย การที่สหประชาชาติจะเข้าไปมีบทบาทภายในประเทศไทยประเภทหนึ่ง ก็เป็นเรื่องยากอยู่แล้วที่จะกระทำได้ ดังนั้นในทางที่ดีที่สุดในประเทศนั้นเอง โดยเฉพาะประเทศไทยควรที่จะต้องพัฒนาและส่งเสริมคุ้มครองสิทธิมนุษยชนรวมทั้งคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้มากขึ้น

2.6 การมีอิสระในการต่อสู้คดีของจำเลย

ในปัจจุบันกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของนานาอารยประเทศรวมทั้งของประเทศไทยเราด้วยได้ให้สิทธิต่างๆแก่จำเลยในอันที่จะให้จำเลยสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ และในขณะเดียวกันก็มีบทบัญญัติห้ามการตรวจสอบค้นหาความจริงในลักษณะที่มีขอบ¹¹⁰ เพื่อให้สอดคล้องกับพัฒนาการด้านสิทธิมนุษยชน ดังนั้น ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในปัจจุบัน “จำเลย” เป็น “ประธานในคดี” (Subject) ที่มีสิทธิต่างๆในอันที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ จึงควรที่จะได้รับอิสระในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่

ในปัจจุบัน มีการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยให้สิทธิต่างๆ แก่จำเลยในการพิจารณาคดีอาญามากขึ้นตามที่รัฐธรรมนูญได้กำหนดไว้ กระบวนการยุติธรรมจึงเปิดโอกาสให้จำเลยมีสิทธิในการต่อสู้คดีโดยมีอิสระได้อย่างเต็มที่ ซึ่งอิสระในการต่อสู้คดีของจำเลยนั้น แบ่งเป็น 2 กรณี ดังนี้

¹¹⁰ ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, มาตรา 40. และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 134/4 วรรคสาม มาตรา 135 มาตรา 226

2.6.1 อีสาระในทางนามธรรม

รูปแบบหนึ่งของการให้อีสาระในการต่อสู้คดีของจำเลยในการพิจารณาคดีในทางนามธรรมนั้น กล่าวคือ การที่ให้สิทธิที่จะไม่ให้การ (right to silence) และสิทธิที่จะไม่ถูกบังคับให้พูดอะไรในทางที่เป็นผลร้ายแก่ตนเอง (privilege against self-incrimination) ซึ่งเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับข้อสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบุคคลทุกคนเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะได้อ้างคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าผู้นั้นได้กระทำความผิด ดังนั้นโดยทั่วไปแล้ว จำเลยไม่มีหน้าที่ที่จะต้องไปพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง หากแต่เป็นหน้าที่ของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่จะต้องพิสูจน์ว่าจำเลยได้กระทำความผิดตามข้อกล่าวหาหรือไม่ หากพิสูจน์ไม่ได้ก็ต้องเป็นไปตามข้อสันนิษฐาน คือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ดังกล่าว โดยที่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะไปบังคับจำเลยให้ต้องให้การนั้นไม่ได้¹¹¹ หลักเกณฑ์ดังกล่าวมาจากหลักการของสหประชาชาติเพื่อการคุ้มครองบุคคลที่ถูกคุมขังหรือจำคุก (Body of Principle for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment 1988) ข้อ 21. ก็กำหนดหลักเกณฑ์ไว้สรุปความได้ว่า “การบังคับให้ผู้ที่ถูกคุมขังหรือจำคุกให้การรับสารภาพหรือให้การในทางที่เป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองหรือผู้อื่นถือเป็นการต้องห้าม” คำว่า “ให้การในทางปฏิปักษ์ต่อตนเองหรือผู้อื่น” ดังกล่าวไม่ได้หมายความว่าห้ามเฉพาะว่าเป็นเรื่องที่ไม่จริงและใส่ร้ายป้ายสีเท่านั้น หากแต่มีความหมายครอบคลุมว่าจะไปบังคับให้ผู้ที่ถูกคุมขังหรือจำคุกให้การตามความจริงในทางที่จะยืนยันว่าตนเองหรือผู้ใดกระทำความผิดอันนำไปสู่การดำเนินคดีกับตนหรือผู้อื่นต่อไปไม่ได้ด้วย เหตุผลที่จำเป็นต้องกำหนดห้ามเช่นนี้ก็เพราะผู้ถูกกล่าวหาโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่อยู่ระหว่างถูกจำกัดอิสรภาพนั้นย่อมอยู่ภายใต้แรงกดดันอันอาจมีการแสวงหาข้อเท็จจริงโดยมิชอบจากผู้ถูกกล่าวหา นั่น โดยหลักการของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจึงจำเป็นต้องมีมาตรการป้องกันปัญหาการล่วงละเมิดสิทธิมาตั้งแต่ต้น¹¹²

สิทธิที่จะไม่ต้องให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองตามกฎหมายไทย อาจแยกได้เป็น 4 กรณี ดังนี้

1. กรณีทั่วไป ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 40 (4) บัญญัติว่า “ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ จำเลย คู่กรณี ผู้มีส่วนได้เสีย หรือพยานในคดีมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมรวมทั้งสิทธิในการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และการไม่ให้ถ้อยคำที่เป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง” ซึ่งเป็นหลักการเบื้องต้นโดยมีที่มาจากหลักการสากลเรื่องบุคคลมีสิทธิที่จะไม่ต้องถูกบังคับให้พูดอะไรในทางที่เป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองนั้น

¹¹¹ ชาดิ ชัยเดชสุริยะ. เล่มเดิม. หน้า 70.

¹¹² แหล่งเดิม. หน้า 71.

2. ในชั้นจับกุม โดยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83 วรรคสอง บัญญัติว่า “.....ในกรณีที่เจ้าพนักงานเป็นผู้จับ ต้องแจ้งข้อกล่าวหาให้ผู้ถูกจับทราบ หากมีหมายจับ ให้แสดงต่อผู้ถูกจับ พร้อมทั้งแจ้งด้วยว่า ผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะไม่ให้การหรือให้การก็ได้และถ้อยคำของผู้ถูกจับนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้.....” นอกจากนี้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 84 ยังได้บัญญัติไปถึงขนาดว่า “...ถ้อยคำใดๆ ที่ผู้ถูกจับให้ไว้ต่อเจ้าพนักงานผู้จับ หรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจในชั้นจับกุมหรือรับมอบตัวผู้ถูกจับ ถ้าถ้อยคำนั้นเป็นคำรับสารภาพของผู้ถูกจับว่าตนได้กระทำความผิด ห้ามมิให้รับฟังเป็นพยานหลักฐาน แต่ถ้าเป็นถ้อยคำอื่น จะรับฟังเป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของผู้ถูกจับได้ต่อเมื่อได้มีการแจ้งสิทธิตามวรรคหนึ่ง หรือตามมาตรา 83 วรรคสอง แก่ผู้ถูกจับ แล้วแต่กรณี” ซึ่งเป็นการไปไกลถึงขนาดไม่ให้นำฟังคำรับสารภาพในชั้นจับกุมเป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของผู้ถูกจับนั้น

3. ในชั้นสอบสวน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/4 บัญญัติว่า “ในการถามคำให้การผู้ต้องหา ให้พนักงานสอบสวนแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบก่อนว่า

ผู้ต้องหา มีสิทธิที่จะไม่ให้การหรือไม่ก็ได้ ถ้าผู้ต้องหาให้การ ถ้อยคำที่ผู้ต้องหาให้การนั้น อาจให้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้.....”

4. ในชั้นพิจารณาคดีของศาล ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 232 บัญญัติว่า “ห้ามมิให้โจทก์อ้างจำเลยเป็นพยาน” และตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 วรรคสอง บัญญัติว่า “เมื่อโจทก์หรือทนายโจทก์และจำเลยมาอยู่ต่อหน้าศาลแล้ว และศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริง ให้อ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟังและถามว่าได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้าง คำให้การของจำเลยให้จดไว้ ถ้าจำเลยไม่ยอมให้การ ก็ให้ศาลจดรายงานไว้และดำเนินการพิจารณาต่อไป”

ตามหลักเกณฑ์ดังกล่าวมาข้างต้น เป็นการยืนยันว่าผู้ถูกกล่าวหาทั้งในฐานะผู้ถูกจับ ในฐานะผู้ต้องหาในชั้นสอบสวน และในฐานะจำเลยในชั้นพิจารณาคดีของศาล มีสิทธิที่จะไม่ให้การใดๆ¹¹³ ซึ่งเป็นสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่แตกต่างจากบุคคลที่อยู่ในฐานะอื่นๆ เช่น พยานหรือ

¹¹³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1276/2479, 1250/2481, 225/2508 แม้ว่าผู้ถูกกล่าวหาให้การเท็จ เช่น ให้การรับสารภาพว่าได้กระทำความผิดต่างๆ ที่ ตามความเป็นจริงไม่ได้กระทำความผิด หรือให้การปฏิเสธว่าไม่ได้กระทำความผิดต่างๆ ที่ ตามความจริงได้กระทำความผิด ก็ไม่เป็นความผิดฐานแจ้งความอันเป็นเท็จแก่เจ้าพนักงาน ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 137 เพราะเป็นสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่จะไม่ให้การหรือให้การอย่างไรก็ได้ อนึ่ง กรณีการเบิกความต่อหน้าศาลในฐานะพยาน ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 234 ประกอบ.

ผู้เสียหาย โดยเป็นหน้าที่ของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่จะต้องเป็นฝ่ายแสวงหาพยานหลักฐานมาพิสูจน์ความผิดของผู้ถูกกล่าวหา¹¹⁴

ดังนั้น สิทธิที่จะไม่ต้องให้การเป็นปฎิปักษ์แก่ตนเองของจำเลยมีอยู่ตลอดระยะเวลาในการพิจารณาของศาล ซึ่งถือว่าเป็นการให้อิสระอย่างเต็มที่ในการต่อสู้คดีแก่จำเลยอย่างเป็นนามธรรม แต่ถึงอย่างไรก็ดี การไม่ยอมให้การอาจทำให้จำเลยเองเสียโอกาสที่จะได้ชี้แจงข้อเท็จจริงที่จำเลยรับรู้รับทราบมาด้วยตนเอง แต่ก็ยังคงเป็นสิทธิของจำเลยที่กฎหมายจำต้องรักษาไว้ให้ เพื่อเป็นมาตรการคุ้มครองไม่ให้เจ้าพนักงานของรัฐใช้วิธีการอันมิชอบแสวงหาข้อเท็จจริงจากผู้ถูกกล่าวหาเป็นหลัก แทนที่จะมุ่งมั่นแสวงหาพยานหลักฐานอื่นๆ ตามที่ควรจะเป็น

2.6.2 อิสระในทางรูปธรรม

การดำเนินคดีอาญาย่อมกระทบถึงสิทธิและเสรีภาพของบุคคล แม้การกระทำความผิดอาญาจะเป็นการกระทำที่กระทบต่อสังคมโดยรวมก็ตาม แต่ในการปฏิบัติต่อจำเลยก็จะต้องคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของบุคคลในฐานะที่เขาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้นด้วย การดำเนินคดีอาญาในปัจจุบันได้เปลี่ยนรูปแบบจากที่ดำเนินการโดยไม่คำนึงถึงสิทธิมนุษยชนไปสู่การดำเนินคดีที่เป็นการดำเนินการโดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มากขึ้น ซึ่งการดำเนินการนั้นต้องให้เกิดผลในทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมด้วย

ลักษณะสำคัญของการพิจารณาคดีในศาล แตกต่างจากลักษณะของการสอบสวน การพิจารณาคดีของศาลจะกระทำโดยเปิดเผย ซึ่งการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยนอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อการให้สาธารณชนได้รู้เห็นการทำงานของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในชั้นศาลอันเป็นส่วนหนึ่งของการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐแล้ว ยังเกี่ยวพันกับสิทธิของจำเลยในคดีอาญาที่จะได้เผชิญหน้ากับพยานโจทก์ เพื่อการพิสูจน์ความจริงในอันจะเป็นประโยชน์ต่อการอำนวยความสะดวกด้วย โดยศาลจะต้องพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม ซึ่งถือเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด เพราะวัตถุประสงค์ของการพิจารณาคดีก็เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับความเป็นธรรม แต่ความเป็นธรรมมิใช่เป็นเพียงผลลัพธ์ที่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะต้องทำให้เกิดขึ้นเท่านั้น หากแต่วิธีการและทุกขั้นตอนของการดำเนินการของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะต้องเป็นธรรมด้วย¹¹⁵ ระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาของศาลนั้น จำเลยต้องมีอิสระในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ เพราะจำเลยอยู่ในฐานะเป็นประธานในคดีที่มีสิทธิต่างๆ ในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ แต่จำเลยจะสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ได้อีกต่อเมื่อจำเลยได้รับการปฏิบัติที่มี “ความเสมอภาคในการต่อสู้คดี”

¹¹⁴ ชาดิ ชัยเดชสุริยะ. เล่มเดิม. หน้า 74

¹¹⁵ แหล่งเดิม. หน้า 104.

หลักความเสมอภาคเป็นหลักที่ทำให้ประชาชนทุกคนได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน โดยองค์กรต่างๆ ของรัฐรวมทั้งฝ่ายปกครองให้ต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่เหมือนกันในสาระสำคัญอย่างเดียวกัน หลักความเสมอภาคเป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญประการหนึ่งของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ นอกจากสิทธิในชีวิตและร่างกายที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกันตามธรรมชาติ และทุกคนต้องเคารพในสิทธิและเสรีภาพของกันและกัน สิทธิที่จะได้รับความเสมอภาค ถือว่าเป็นรากฐานของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สถานะของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น ถือว่าเป็นคุณค่าที่สูงสุดของรัฐธรรมนุษย์ การดำเนินการต่างๆ ของรัฐต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และจำต้องให้ความคุ้มครองปกป้องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ในฐานะที่เป็นสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพ

ในการพิจารณาคดีอาญาระหว่างโจทก์กับจำเลยในห้องพิจารณาของศาลนั้น การที่จำเลยจะต้องถูกใส่โซ่ตรวนอยู่ตลอดเวลาจนเสร็จสิ้นกระบวนการพิจารณาในแต่ละครั้งนั้น เมื่อถือว่าจำเลยนั้นเป็นประธานแห่งคดี แต่การใส่โซ่ตรวนต่อจำเลยในการพิจารณาคดีในห้องพิจารณานั้น เป็นการกระทำที่กระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของจำเลย เพราะเป็นการปฏิบัติต่อจำเลยเหมือนกับจำเลยเป็นวัตถุชิ้นหนึ่งแห่งกระบวนการพิจารณา ซึ่งถือว่าการกระทำนั้นเป็นการลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของจำเลย

ดังนั้น การให้อิสระแก่จำเลยในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ในทางที่เป็นรูปธรรมมากที่สุด คือ การมีอิสระในทางกายภาพ กล่าวคือ การต่อสู้คดีของจำเลยในห้องพิจารณานั้นจะต้องให้อิสระและเสรีภาพอย่างแท้จริงโดยปราศจากเครื่องพันธนาการร่างกาย โดยเฉพาะปราศจากโซ่ตรวนที่จำเลยถูกตีตรวนมาจากเรือนจำ ซึ่งเมื่อจำเลยมาปรากฏตัวต่อหน้าศาลแล้ว จะต้องปราศจากเครื่องพันธนาการ โซ่ตรวนควรจะต้องถอดออก เพื่อให้อิสระและเสรีภาพในการต่อสู้คดีแก่จำเลยอย่างเต็มที่ระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณา และเป็นการให้ความเสมอภาคระหว่างโจทก์และจำเลยด้วย เพราะเมื่อโจทก์หรือจำเลยที่ได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวต่อสู้คดีโดยปราศจากโซ่ตรวน จำเลยที่ไม่ได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวก็ควรที่จะได้รับการปฏิบัติที่เท่าเทียมกัน คือ การต่อสู้คดีโดยปราศจากโซ่ตรวนเช่นเดียวกัน เพราะจำเลยยังได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ากระทำผิดกฎหมาย และไม่ว่าจะอยู่ในฐานะโจทก์หรือจำเลย ก็ยังคงเป็น “มนุษย์” คนหนึ่งในสังคมเหมือนกัน ซึ่งการให้อิสระแก่จำเลยในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่โดยการไม่ใส่โซ่ตรวนนั้น จะต้องกระทำโดยมีมาตรการรักษาความปลอดภัยของศาลที่ได้มาตรฐาน และมีประสิทธิภาพ เพื่อความปลอดภัยในการพิจารณาคดีควบคู่กันไปด้วย

2.7 ความปลอดภัยในการพิจารณาคดี

การดำเนินคดีอาญาในส่วนของศาลชั้นต้นที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาอรรถคดีนั้น โดยปกติแล้วศาลจะนั่งพิจารณาคดีโดยเปิดเผย ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าฟังการพิจารณาคดีได้ เว้นแต่บางคดีที่ศาลต้องพิจารณาเป็นการลับ ซึ่งสามารถเข้าฟังได้เฉพาะผู้ที่เกี่ยวข้องกับเท่านั้น แต่โดยทั่วไปแล้ว ประชาชนทั่วไปมีสิทธิเข้ารับฟังการพิจารณาคดีได้เสมอ แม้จะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับคดีนั้นเลย ทางศาลจึงต้องจัดที่นั่งสำหรับประชาชนเพื่อเข้าฟังการพิจารณาคดีไว้ทุกห้อง พร้อมทั้งมีการจัดหาบุคลากรเจ้าหน้าที่ในส่วนต่างๆอย่างเพียงพอ เพื่อให้บริการอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนที่มาศาลนั้น

ในระหว่างการพิจารณาคดีอาญาในห้องพิจารณาของศาลนั้น หากจะให้อิสระในการต่อสู้คดีแก่จำเลยอย่างเต็มที่ด้วยการให้อิสระในการต่อสู้คดีทางกายภาพที่เป็นรูปธรรม โดยการถอดโซ่ตรวนดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น สิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึงควบคู่กับอิสระในการต่อสู้คดีของจำเลยโดยปราศจากโซ่ตรวน คือ “ความปลอดภัยในการพิจารณาคดี” ซึ่งการศึกษาการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยในการพิจารณาในห้องพิจารณานั้น เรื่องความปลอดภัยของผู้พิพากษา บุคลากรของศาลยุติธรรม และประชาชนทั่วไปที่มาศาล ถือเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องกล่าวถึงควบคู่กันไป

ในการรักษาความปลอดภัยภายในศาลยุติธรรมนั้น คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม (ก.บ.ศ.) ได้อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 17 (1) แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 ออกระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ว่าด้วยการรักษาความปลอดภัย พ.ศ. 2550 กำหนดบรรดากฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ และคำสั่งใดๆ เกี่ยวกับการรักษาความปลอดภัยภายในศาล เพื่อป้องกันเหตุร้าย เสริมสร้างความศักดิ์สิทธิ์แห่งสถาบัน และคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนผู้มีอรรถคดีในศาลยุติธรรม ตลอดจนเป็นหลักประกันความปลอดภัยให้แก่บุคลากรของศาลยุติธรรม และบุคคลต่างๆ ที่มาศาล อันจะทำให้ศาลยุติธรรมสามารถดำเนินการพิจารณาพิพากษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยให้เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรมเป็นผู้รักษาการตามระเบียบดังกล่าว และให้มีอำนาจตีความ วินิจฉัยปัญหา กำหนดหลักเกณฑ์ และวิธีปฏิบัติเพื่อให้เป็นไปตามระเบียบนั้นด้วย แต่หากศาลยุติธรรมใดจัดให้มีระเบียบศาลว่าด้วยมาตรการรักษาความปลอดภัยใช้บังคับภายในเขตพื้นที่ของตนขึ้นเองก็ให้ใช้บังคับไปตามระเบียบศาลนั้นๆ เช่น ระเบียบศาลอาญาธนบุรีว่าด้วยมาตรการรักษาความปลอดภัย พ.ศ. 2553¹¹⁶

¹¹⁶ ระเบียบศาลอาญาธนบุรี ว่าด้วยมาตรการรักษาความปลอดภัย พ.ศ. 2553.

2.7.1 ความปลอดภัยของผู้พิพากษา และบุคลากรของศาลยุติธรรมในการพิจารณาคดี

ศาลยุติธรรมมีหน้าที่กำหนดมาตรการรักษาความปลอดภัยภายในศาลอย่างทั่วถึงและได้มาตรฐาน เพื่อเป็นหลักประกันความปลอดภัยให้แก่บุคคลทุกคนที่อยู่ในศาลนั้น ไม่ว่าจะเป็
 บริเวณโดยรอบอาคารศาล ตัวอาคาร หรือพื้นที่ต่างๆ ที่มีระดับความสำคัญแตกต่างกัน อย่าง
 เหมาะสมและปลอดภัย เพื่อป้องกันเหตุร้ายอันอาจเกิดมิได้อย่างทันท่วงที จึงได้มีระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ว่าด้วยการรักษาความปลอดภัย พ.ศ. 2550 ซึ่งกำหนดเรื่องของ
 มาตรการรักษาความปลอดภัยไว้อย่างเหมาะสมในการรักษาความปลอดภัย ทำให้การดำเนินงาน
 ของผู้พิพากษาและบุคลากรต่างๆของศาลยุติธรรมในการพิจารณาพิพากษาคดีอาญาเป็นไปอย่างมี
 ประสิทธิภาพ และคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนผู้มีอรรถคดีในศาลยุติธรรมนั้น ดังนี้¹¹⁷

1. เรื่องการจัดการเกี่ยวกับบริเวณโดยรอบอาคารศาลยุติธรรม ซึ่งถือว่าเป็น “พื้นที่
 ควบคุม” จะมีมาตรการควบคุมบุคคลและยานพาหนะที่หัวหน้าส่วนราชการกำหนด เพื่อช่วย
 กั้นกรองเสียชั้นหนึ่งก่อนที่จะให้เข้าถึงตัวอาคารศาลยุติธรรม ซึ่งถือว่าเป็น “พื้นที่หวงห้าม” เช่น
 จัดที่จอดรถสำหรับบุคลากรของศาลยุติธรรมและผู้มาติดต่อแยกกันอย่างเหมาะสม มีช่อง
 ทางเข้าออกอย่างเป็นระบบ สำหรับรถราชนที่มิหน้าที่รับส่งผู้ต้องคุมขังก็แยกช่องทางเข้าออก
 และมีที่จอดรถพิเศษให้ใกล้กับห้องคุมขัง การเดินเข้าสู่อาคารศาล ได้กำหนดให้มีช่องทางเข้าออก
 ทางเดียว และจัดให้มีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยประจำช่องทางและเครื่องตรวจอาวุธทั้งชนิด
 ประดูและขนาดเล็ก เพื่อตรวจหาอาวุธและสิ่งต้องห้ามก่อนเข้าสู่ตัวอาคาร ภายในอาคารศาล
 ยุติธรรมก็ได้กำหนดช่องทางเดินไว้เป็นสัดส่วน สำหรับผู้พิพากษา ผู้ต้องหาหรือจำเลย และผู้มา
 ติดต่อ ไม่ให้ปะปนกัน ทั้งยังได้จัดให้ห้องทำงานผู้พิพากษาและห้องพิจารณาอยู่ใกล้เคียงกัน และ
 ติดสัญญาณเตือนภัยภายในห้องทำงานผู้พิพากษาทุกห้อง โดยจัดให้มีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย
 คอยดูแลบริเวณหน้าห้องทำงานผู้พิพากษาอย่างทั่วถึง ซึ่งในส่วนของห้องธุรการศาลก็เช่นเดียวกัน
 และมีอุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับการดำเนินการตามมาตรการรักษาความปลอดภัยตามความจำเป็นและ
 จำนวนตามที่เหมาะสม เช่น โทรทัศน์วงจรปิด กล้องจับภาพ วิทยุสื่อสารมือถือ เครื่องตรวจอาวุธทั้ง
 ชนิดประดูและขนาดเล็ก สัญญาณเตือนภัย อาวุธประเภทกระบองหรือกัญแจมือ เป็นต้น

2. เรื่องการตรวจค้น เนื่องจากทางศาลไม่อนุญาตให้นำอาวุธเข้าไปในศาลได้ เพื่อความ
 ปลอดภัยในชีวิตและร่างกายของบุคคลทุกคนในศาลนั้น จึงได้กำหนดมาตรการให้เจ้าหน้าที่รักษา
 ความปลอดภัยประจำทางเข้าออก สอดส่องดูแลความเรียบร้อยของบุคคลที่เข้าออกบริเวณอาคาร
 คอยดูแลให้ผู้ที่จะเข้าไปในอาคารผ่านช่องทางที่ติดตั้งเครื่องตรวจอาวุธชนิดประดู กรณีสงสัยให้ตรวจ
 กระเป๋าหรือสัมภาระ โดยใช้เครื่องตรวจอาวุธขนาดเล็กอีกครั้ง และใช้เครื่องตรวจอาวุธขนาดเล็ก

¹¹⁷ ระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ว่าด้วยการรักษาความปลอดภัย พ.ศ. 2550.

ตรวจบุคคลที่จะเข้าห้องพิจารณา หากพบสิ่งที่น่าสงสัยให้แจ้งผู้มีอำนาจจัดการ เพื่อพิจารณาดำเนินการตามความเหมาะสมก่อนอนุญาตให้เข้าในอาคาร หรือหากพบอาวุธหรือสิ่งของต้องห้าม ให้แจ้งให้บุคคลภายนอกฝากอาวุธและสิ่งของต้องห้ามนั้น ณ บริเวณทางเข้าอาคาร และให้เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยตามจุดต่างๆ ทำการตรวจค้นบุคคลได้ทันทีทันใด หากมีเหตุอันควรสงสัยว่าบุคคลนั้นจะมีอาวุธติดตัวมาด้วย และให้ควบคุมตัวบุคคลนั้นไว้แล้วจึงรายงานให้ผู้อำนวยการหรือหัวหน้าส่วนราชการศาลยุติธรรมทราบโดยทันที ซึ่งการตรวจค้นนั้นจะต้องกระทำโดยสุภาพ และเท่าที่จำเป็น เพื่อตรวจทราบว่าบุคคลนั้นได้นำอาวุธ วัตถุระเบิด หรือสิ่งอื่นใดที่อาจก่ออันตรายติดตัวมาหรือไม่ กรณีค้นตัวผู้หญิง ต้องให้หญิงอื่นเป็นผู้ค้น

3. กำหนดมาตรการอื่นๆ เกี่ยวกับระบบการรักษาความปลอดภัยในศาล ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาคดี เช่น ในกรณีที่ผู้พิพากษาจะพิจารณาพิพากษาคดีที่สำคัญ ให้จัดเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยดูแลอย่างเพียงพอ และประสานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพื่อเพิ่มมาตรการรักษาความปลอดภัยในศาล และให้เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย เจ้าหน้าที่ตำรวจประจำศาล หรือเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีหน้าที่ควบคุมจำเลยพกอาวุธในบริเวณศาลยุติธรรมได้ แต่จะต้องเข้มงวดในการตรวจค้นอาวุธ และตรวจสอบเครื่องพันธนาการที่ใช้กับจำเลยก่อนควบคุมตัวจำเลยไปยังห้องพิจารณาคดี

2.7.2 วิธีรักษาความปลอดภัยในห้องพิจารณาคดี

เพื่อให้การดำเนินคดีในศาลเป็นไปโดยไม่ติดขัด มาตรการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในศาลย่อมมีความจำเป็น กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้บัญญัติไว้ว่าให้นำบทบัญญัติเรื่องรักษาความสงบเรียบร้อยในศาลในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับแก่การพิจารณาคดีอาญาโดยอนุโลม และห้ามมิให้ศาลสั่งให้จำเลยออกจากห้องพิจารณา เว้นแต่ จำเลยขัดขวางการพิจารณาคดี¹¹⁸ กล่าวคือ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 30 ที่กำหนดให้ศาลออกข้อกำหนดเพื่อรักษาความเรียบร้อยในบริเวณศาลและเพื่อให้การพิจารณาดำเนินไปตามเที่ยงธรรมและรวดเร็วได้ และเมื่อศาลออกข้อกำหนดไปแล้ว หากมีการฝ่าฝืน ศาลมีอำนาจลงโทษฐานละเมิดอำนาจศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 33¹¹⁹

ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาแต่ละคดีนั้น พื้นที่ส่วนที่สำคัญที่สุดที่ควรจัดให้มีมาตรการรักษาความปลอดภัยอย่างยิ่ง คือ ภายในห้องพิจารณาคดีทุกห้อง เพราะเป็นจุดที่จำเลยต้องไปปรากฏตัวต่อหน้าศาลในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีของตนในนัดนั้น ตามหลักการสำคัญที่ว่าจะต้องมีตัวจำเลยมาศาล และการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย ซึ่งต้อง

¹¹⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 180.

¹¹⁹ คณิต ณ นคร ก เล่มเดิม. หน้า 540.

ควบคุมไปกับการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในการต่อสู้คดี เพื่อประโยชน์ในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ หรือความผิดของจำเลย

มาตรการในส่วนของการจัดการเกี่ยวกับห้องพิจารณาคดีอาญาของศาลนั้น ระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ว่าด้วยการรักษาความปลอดภัย พ.ศ. 2550 กำหนดไว้มีใจความสำคัญดังนี้ คือ ทางศาลยุติธรรมได้จัดเตรียมห้องพิจารณาไว้หลายขนาด มีพื้นที่ภายในแยกเป็นสัดส่วนระหว่างผู้พิพากษา เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ประชาชน โจทก์และจำเลย โดยจัดให้มีช่องทางเข้าออกบัลลังก์ที่แยกกันระหว่างผู้พิพากษา เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง และจำเลย เพื่อแยกมิให้จำเลยอยู่ใกล้กับผู้พิพากษาและประชาชน ที่เห็นได้ชัดคือ บัลลังก์พิจารณาคดีของผู้พิพากษาจะยกสูงจากพื้นพอสมควร เพื่อป้องกันการประชิดตัวผู้พิพากษา และจะมีสัญญาณเตือนภัยติดตั้งไว้ในห้องพิจารณาทุกห้อง เพื่อแจ้งเตือนเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยในกรณีที่มีเหตุฉุกเฉินเกิดขึ้น เพื่อให้ทำการควบคุมเหตุนั้นได้ทัน่วงที และจัดให้มีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยดูแลบริเวณหน้าห้องพิจารณาทุกชั้น แต่มักจะไม่จัดที่นั่งบริเวณหน้าห้องพิจารณา และไม่อนุญาตให้บุคคลภายนอกอยู่หน้าห้องพิจารณา ซึ่งถือเป็นมาตรการเพื่อป้องกันการก่อเหตุร้ายขึ้นในศาล

เจ้าหน้าที่หน้าบัลลังก์หรือเจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายมีหน้าที่ตรวจตราภายในห้องพิจารณาให้เรียบร้อยก่อนอนุญาตให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าในห้องพิจารณา ซึ่งจะต้องไม่มีอาวุธและสิ่งผิดกฎหมายทุกชนิด เว้นแต่เจ้าหน้าที่ตำรวจประจำศาลแต่เพียงผู้เดียวเท่านั้นที่มีอำนาจพกพาอาวุธปืนในห้องพิจารณาคดีได้ เพื่อรักษาความปลอดภัยเมื่อเกิดเหตุร้ายแรงขึ้นภายในห้องพิจารณา อีกทั้งเมื่อเจ้าหน้าที่ควบคุมตัวจำเลยเข้ามาอยู่ในห้องพิจารณาคดีแล้วนั้นจะอยู่ภายใต้การควบคุมของเจ้าหน้าที่ตำรวจประจำศาลตลอดระยะเวลาที่อยู่ในห้องพิจารณาคดีนั้นด้วย นับว่าเป็นมาตรการรักษาความปลอดภัยที่สำคัญมากประการหนึ่ง เพื่อให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีนั้นเป็นไปอย่างราบรื่น ปลอดภัย และสร้างความเชื่อมั่นให้กับทุกฝ่ายที่เข้าร่วมการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีนั้น

บทที่ 3

การใช้โช้ตรวนต่อจำเลยในการพิจารณาคดีในต่างประเทศ

สำหรับเนื้อหาในบทนี้จะกล่าวถึงมาตรการในการควบคุมตัวจำเลยในห้องพิจารณาของศาลในระหว่างการพิจารณาคดีของประเทศสหรัฐอเมริกา หลักกฎหมายของประเทศญี่ปุ่น ประเทศสหพันธรัฐเยอรมนี ในส่วนที่เกี่ยวกับการใช้เครื่องพันธนาการและการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในต่างประเทศ ซึ่งเป็นประโยชน์ในการศึกษาเปรียบเทียบกับประเทศไทย อีกทั้งมีประโยชน์ต่อการวิเคราะห์กับกฎหมายไทยในเรื่องดังกล่าวที่ยังเกิดเป็นปัญหาอยู่ ตลอดจนสามารถนำส่วนที่ดีของประเทศนั้นๆ มาปรับใช้กับประเทศไทยในทางปฏิบัติได้

3.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา (USA)

ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่ปกครองแบบระบบกฎหมาย Common Law ในการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในสหรัฐอเมริกาจะเป็นไปตามกฎบัตรแห่งสิทธิ (Bill of Rights) ได้แก่เสรีภาพที่จะไม่ถูกทารุณกรรมและการลงโทษโดยผิดปกติ หลักประกันในเรื่องนี้เกิดจากรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 8 ที่บัญญัติห้ามการลงโทษที่ทารุณโหดร้ายและผิดปกติวิสัย ซึ่งคำว่า “โหดร้าย” และ “ผิดปกติวิสัย” ตามกฎบัตรแห่งสิทธิ (Bill of Rights) หมายถึงการลงโทษที่ไม่มีอำนาจ และไม่ได้อัดส่วนกับความผิด โดยรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 8 นี้ ไม่เพียงมีบทบาทในการแก้ไขการกระทำที่ไม่ชอบของรัฐ แต่ยังรวมถึงปรัชญาที่ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 8 นั่นก็คือ การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่ศาลใช้ควบคุมโดยอาศัยความเจ็บแสบแหลมของผู้พิพากษาในการก่อรูปแบบความคิดที่เป็นนามธรรมให้ปรากฏออกมาเป็นรูปธรรม และเป็นมาตรฐานความเหมาะสมในเวลาปัจจุบัน

3.1.1 การใช้เครื่องพันธนาการและมาตรการในการควบคุมตัวจำเลย

ในประเทศสหรัฐอเมริกา เรือนจำความมั่นคงสูงในรัฐแคลิฟอร์เนีย (California)¹ มีการใช้เครื่องพันธนาการกับจำเลยในระหว่างการควบคุมจำเลยออกนอกห้องคุมขังในทุกกรณี เพราะในทางปฏิบัติของประเทศสหรัฐอเมริกาจะถือว่าเป็นผู้ที่มีความเสี่ยงสูงต่อการควบคุม โดยมีเจ้าหน้าที่ชุดควบคุมที่ได้รับการฝึกเป็นพิเศษ มีอัตราการควบคุมจำเลย 1 คน ต่อเจ้าหน้าที่ 3 คน

¹ California Department of Correction. Retrieved August 19, 2011, from <http://www.cdcr.ca.gov>

และมีอุปกรณ์ Electronic ในการควบคุมที่ทันสมัย โดยจะมีศูนย์สั่งการอยู่ส่วนกลางของแดนควบคุม สำหรับการใช้อุปกรณ์กักขังจะใช้เพื่อความจำเป็นในการป้องกันการหลบหนี ในระหว่างการขนย้ายจำเลยออกนอกเรือนจำไปพิจารณาคดีที่ศาลเท่านั้น ซึ่งลักษณะเครื่องพันธนาการที่ใช้ในปัจจุบัน คือ กุญแจมือ (handcuffs) หรือ กุญแจเท้า (ankle cuffs) หรือใช้ทั้งสองชนิด หรือใช้เข็มขัดพันธนาการ (restraining belt) ซึ่งจะไม่มีการใช้โซ่ตรวน (shackles) ต่อจำเลย

3.1.2 มาตรการในการควบคุมตัวจำเลยระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณา

ในบางมลรัฐ เช่น มลรัฐแคลิฟอร์เนีย ศาลฎีกาแห่งมลรัฐแคลิฟอร์เนียได้สร้างบรรทัดฐานในการใช้มาตรการในการควบคุมจำเลยในห้องพิจารณาของศาลในระหว่างการพิจารณาคดีไว้ในคดี *People v. Duran* (1976)² ไว้ว่า ไม่อนุญาตให้มีการใช้มาตรการในการควบคุมตัวจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณา เป็นต้น ซึ่งแนวบรรทัดฐานเช่นนี้เอง ในบางคดีที่ผู้พิพากษาที่จะต้องนั่งพิจารณาคดีมีความรู้สึกลัวว่าจะไม่ปลอดภัยจากจำเลย ก็ต้องหาวิธีการเสริมมาตรการความปลอดภัยที่ไม่ขัดต่อบรรทัดฐานคำพิพากษาศาลฎีกาดังกล่าว เช่น สั่งให้มีการเพิ่มกำลังเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยในศาล เป็นต้น แต่บางครั้งด้วยข้อจำกัดด้านอัตราค่าจ้างเจ้าหน้าที่ทำให้ในการพิจารณาคดีดังกล่าวนั้นอาจมีกำลังเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอ จนบางครั้งเป็นเหตุให้จำเลยสามารถอาศัยจังหวะการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีนั้นหลบหนีไปจากการควบคุมตัวของเจ้าหน้าที่ได้³

ประเด็นในการพิจารณาว่า การควบคุมตัวจำเลยที่มีลักษณะอาจก่ออันตรายในห้องพิจารณาคดีของศาลในระหว่างการพิจารณาคดีโดยเครื่องพันธนาการทางกายภาพ (Physically Restrain) ได้รับการพิจารณากฎเกณฑ์กันเป็นเวลานานหลายร้อยปีมาแล้ว ถึงแม้จะมีการกำหนดกฎหมายที่ยุติธรรมสร้างมาตรฐานไว้ก่อนที่ผู้พิพากษาที่นั่งพิจารณาคดีจะออกคำสั่งกำหนดมาตรการที่เหมาะสมในการควบคุมตัวจำเลย ซึ่งในชั้นการพิจารณาของศาลชั้นต้นที่ต้องนั่งพิจารณาคดีนั้น เป็นการไม่ยากที่ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นจะสั่งกำหนดมาตรการที่เหมาะสมในการควบคุมตัวจำเลยที่มีลักษณะอาจก่ออันตรายในห้องพิจารณาคดีของศาลในระหว่างการพิจารณาคดี แต่ส่วนใหญ่มื่อจำเลยอุทธรณ์คำสั่งนี้ของผู้พิพากษาศาลชั้นต้น ไปยังศาลสูง ก็ปรากฏว่า คำสั่งของศาลชั้นต้นถูกศาลสูงกลับอยู่บ่อยครั้ง โดยศาลสูงให้เหตุผลว่า เป็นการใช้อุปินิจที่ไม่ชอบ (abuse of discretion) ส่งผลทำให้เป็นภาระของศาลชั้นต้นที่จะต้องแสดงให้ศาลสูงเห็นว่า มาตรการที่กำหนดในการควบคุมตัวจำเลยนั้นมีความเหมาะสมและจำเป็นเมื่อพิจารณาประกอบกับความปลอดภัยใน

² *People v. Duran*, 16 Cal. 3d 282 (1976).

³ David E. Westman. (1994). *San Diego Justice Journal*, Vol. 2. p.507.

การพิจารณาคดี ในขณะที่ศาลสูงคำนึงถึงการให้โอกาสแก่จำเลยที่ยังไม่มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำผิด มีอิสระอย่างเต็มที่ในระหว่างการพิจารณาคดี

หลักการพื้นฐานของกฎหมายคอมมอนลอว์ที่ถือสืบต่อเนื่องกันมาหลักการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับจำเลยที่ต่อสู้คดีในศาล คือ จำเลยในคดีอาญาที่ถูกนำมาตัวมาพิจารณาคดีในศาล ย่อมมีสิทธิที่จะปรากฏตัวในศาล โดยปราศจากโซ่ตรวนหรือเครื่องพันธนาการอื่นใด เว้นแต่จะปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนว่าจำเลยอาจหลบหนี⁴ หลักการนี้มีการยึดถือมากกว่า 4 ศตวรรษ ในฐานะเป็นหลักการพื้นฐานที่ยึดมั่นกันว่า บุคคลผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญามีสิทธิตามรัฐธรรมนูญในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมจากคณะลูกขุน⁵ สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างยุติธรรมในคดีอาญานี้ ถือว่าเป็นสิทธิที่สำคัญของจำเลยในคดีอาญาที่ศาลจำเป็นต้องพิจารณาพยานหลักฐานที่หนักแน่นอันปรากฏอยู่ก่อนที่จะมีกำหนดให้มีการใช้เครื่องพันธนาการในการควบคุมตัวจำเลย เพราะจำเลยย่อมได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีพยานหลักฐานพิสูจน์ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด

คดีแรกที่มีการรายงานในประเทศสหรัฐอเมริกาเกี่ยวกับประเด็นการใช้เครื่องพันธนาการควบคุมตัวจำเลยที่มีพฤติการณ์ที่ควบคุมไม่ได้ในการพิจารณาคดี เกิดขึ้นในมลรัฐแคลิฟอร์เนีย ในคดี *People v. Harrington* (1841)⁶ โดยศาลฎีกาแห่งมลรัฐแคลิฟอร์เนีย ได้วินิจฉัยถึงการใช้อุปกรณ์พันธนาการควบคุมตัวจำเลยที่ไม่อาจยอมรับให้มีการใช้ได้ไว้ ความตอนหนึ่งว่า คำสั่งหรือการกระทำใดๆ ของศาลที่ปราศจากพยานหลักฐานที่ปรากฏชัดเจน กำหนดให้มีการใช้เครื่องพันธนาการที่สร้างภาระให้แก่ร่างกาย สร้างความเจ็บปวด และควบคุมตัวจำเลยในระหว่างการดำเนินการพิจารณาคดีของศาล มีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดความสับสนและเป็นอุปสรรคต่อการใช้ศักยภาพของจำเลยต่อสู้คดี ย่อมเป็นการตัดทอนสิทธิและทำให้เกิดความเสียหายต่อสิทธิในการต่อสู้คดีอันเป็นสิทธิของจำเลยตามรัฐธรรมนูญ นอกจากนั้น ศาลฎีกาในคดีนี้ยังได้วินิจฉัยต่อไปว่า

⁴ William Blackstone Commentaries. p.322 อ้างใน David E. Westman (1994). Op.cit. p.508.

⁵ รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกา แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 6 สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างยุติธรรมในคดีอาญา บัญญัติไว้ว่า “ในการดำเนินคดีอาญาทั้งหลาย ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดมีสิทธิอย่างเต็มที่ที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างรวดเร็วและเปิดเผย โดยคณะลูกขุนที่ไม่มีอคติของมลรัฐและในบริเวณที่ซึ่งการกระทำความผิดได้เกิดขึ้น ซึ่งอาณาเขตนี้จะถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าอย่างแน่นอนโดยกฎหมาย มีสิทธิได้รับการแจ้งให้ทราบถึงลักษณะและเหตุที่มีการกล่าวหา มีสิทธิที่จะเผชิญหน้ากับพยานที่กล่าวหาตน มีสิทธิที่จะบังคับให้มีการเรียกพยานที่ตนต้องการ และมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือในการมีทนายความให้คำปรึกษาว่าความในการต่อสู้คดี.”

⁶ *People v. Harrington*, 42 Cal. 165 (1841).

การใช้เครื่องพันธนาการจะไม่ได้รับอนุญาต เมื่อเครื่องพันธนาการนั้นผูกมัดร่างกายและควบคุม จนกระทั่งทำให้ร่างกายแย่งส่งผลกระทบต่อสิทธิของจำเลยในการต่อสู้คดีด้วยตัวของจำเลย

เหตุผลที่ศาลฎีกาแห่งมลรัฐแคลิฟอร์เนียวินิจฉัยไว้ในคดี *People v. Harrington* นี้ สอดคล้องเป็นไปตามหลักกฎหมายคอมมอนลอว์ที่ให้เหตุผลในการที่จะพิจารณาใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยในการพิจารณาคดีในศาลหรือไม่ เช่น

1. เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าจำเลยจะไม่เสียเปรียบในการได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม
2. เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าจำเลยจะไม่ได้รับการลงโทษก่อนที่จะมีคำพิพากษา
3. เพื่อปกป้องจำเลยให้มีอิสระปราศจากความเจ็บปวดทรมานทางกายซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการใช้เหตุผลและความสามารถในการต่อสู้คดี
4. เพื่อไม่ให้มีการพันธนาการใดอันจะเป็นการขัดขวางการสนทนาทางวาจาหรือการเขียนระหว่างจำเลยและทนายของจำเลย
5. เพื่อไม่ให้มีการพันธนาการใดอันจะเป็นการขัดขวางต่อความต้องการของจำเลยในการให้การเป็นพยานด้วยตนเอง และ
6. เพื่อดำรงไว้ซึ่งความสง่างามและความมั่งคั่ง (Dignity and Decorum) ของกระบวนการยุติธรรม⁷

ในคดี *Harrington* นั้น จำเลยปรากฏตัวในห้องพิจารณาคดีในสภาพที่ถูกใส่โซ่ตรวน ทนายของจำเลยร้องขอต่อศาลให้มีการถอดโซ่ตรวนดังกล่าวออก แต่ได้รับการปฏิเสธจากศาล ชั้นต้นที่พิจารณาคดี กระบวนพิจารณาคดีดำเนินต่อไปในสภาพที่จำเลยถูกพันธนาการด้วยโซ่ตรวน คดีขึ้นสู่การพิจารณาของศาลฎีกาแห่งมลรัฐแคลิฟอร์เนีย ศาลฎีกากลับคำตัดสินของศาลล่าง โดยศาลฎีกาเห็นว่า ไม่มีความจำเป็นในการใช้เครื่องพันธนาการที่เป็นโซ่ตรวนกับจำเลยในการพิจารณาคดีของจำเลยในห้องพิจารณา โดยศาลฎีกาได้ปรับใช้รัฐบัญญัติว่าวิธีพิจารณาคดีอาญา (The Criminal Practice Act) ซึ่งกำหนดไว้ว่า บุคคลจะไม่ถูกใช้เครื่องพันธนาการใดๆ มากเกินไปกว่าความจำเป็นสำหรับการควบคุมตัวจำเลยในชั้นที่จำเลยจะต่อสู้คดีในห้องพิจารณาคดีในข้อหาที่จำเลยถูกกล่าวหา⁸

⁷ William Blackstone Commentaries. p.322 อ้างใน David E. Westman (1994). Op.cit. pp.509-510.

⁸ รัฐบัญญัติวิธีพิจารณาคดีอาญาของมลรัฐแคลิฟอร์เนียนี้ ต่อมาได้มีการแก้ไขปรับปรุงโดยนำไปรวมไว้ในกฎหมายอาญาของมลรัฐแคลิฟอร์เนีย ค.ศ. 1872 มาตรา 688 ซึ่งกำหนดไว้ว่า “ห้ามไม่ให้ใช้พันธนาการทางกายภาพใดๆ เกินกว่าความจำเป็นแก่บุคคลที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาก่อนที่จะมีคำพิพากษา สำหรับการควบคุมตัวเพื่อต่อสู้ข้อกล่าวหา”

นับตั้งแต่คดี Harrington หลักที่ว่า จำเลยจะไม่ถูกใช้เครื่องพันธนาการในการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาของศาลก่อนที่จะมีคำพิพากษา เว้นแต่จะมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เป็นหลักการที่ได้รับการยึดถือและไม่มีการเปลี่ยนแปลง

ต่อมาคดี *People v. Kimball* (1936)⁹ ได้มีการเดินตามแนวบรรทัดฐานในคดี Harrington ที่ว่า โดยปกติจำเลยจะไม่ถูกพันธนาการในการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาของศาล ในคดี Kimball นี้ ศาลฎีกาแห่งมลรัฐแคลิฟอร์เนียได้วินิจฉัยไว้ว่า จำเลยได้มีการแสดงเจตนาอย่างชัดเจนว่าจะหลบหนี และมีการข่มขู่ที่จะฆ่าหรือทำร้ายพยานเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้น ยังพบอุปกรณ์ที่จำเลยจะใช้ในการทำร้ายพยานในตัวจำเลย ดังนั้น ศาลฎีกาจึงเห็นด้วยที่ศาลชั้นต้นสั่งให้มีการใช้เครื่องพันธนาการตลอดเวลาที่มีการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีของศาล มีข้อสังเกตว่า คดีนี้เป็นกร่างแก่ศาลชั้นต้นที่จะใช้ดุลพินิจในการสั่งให้มีการใช้เครื่องพันธนาการแก่จำเลย เพราะจำเลยมีการข่มขู่ที่จะฆ่าหรือทำร้ายพยานอย่างชัดเจน อีกทั้งยังพบอุปกรณ์ที่จะใช้ทำร้ายพยานในตัวจำเลย

แต่อย่างไรก็ตาม ในช่วงต้นของทศวรรษ ค.ศ. 1970 ถึง ค.ศ. 1980 ศาลอุทธรณ์แห่งมลรัฐแคลิฟอร์เนียจำนวนหลายแห่งได้ตัดสินคดีต่าง ๆ ที่มีประเด็นเกี่ยวกับการพันธนาการต่อจำเลยในการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาของศาล ที่มีผลแห่งการวินิจฉัยไม่สอดคล้องเป็นตามบรรทัดฐานในคดี Harrington¹⁰ เช่น ในคดี *People v. Morris* (1971)¹¹ ศาลอุทธรณ์แห่งมลรัฐแคลิฟอร์เนีย วินิจฉัยไว้ว่า เราต้องยึดหลักที่สันนิษฐานว่าผู้พิพากษาศาลชั้นต้นปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ จนกระทั่งหรือเว้นแต่จำเลยจะแสดงหลักฐานให้เห็นว่า ไม่มีเหตุอันสมควรที่จะใช้เครื่องพันธนาการ หลักการที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลา นี้ ได้ให้ดุลพินิจแก่ศาลชั้นต้นอย่างกว้างในการกำหนดให้ใช้เครื่องพันธนาการจำเลย เพราะเป็นการผลักระในการพิสูจน์ในเรื่องความจำเป็นเหมาะสมในการใช้เครื่องพันธนาการไปให้จำเลยเป็นผู้พิสูจน์ อนึ่ง ต่อมาศาลฎีกาแห่งมลรัฐแคลิฟอร์เนียก็ได้หยุดแนวปฏิบัติดังกล่าวที่สร้างโดยศาลอุทธรณ์ โดยยืนยันหลักการที่ได้มีการวางบรรทัดฐานไว้ในคดี Harrington และในปี ค.ศ. 1976 ในคดี *People v. Duran* (1976)¹²

⁹ *People v. Kimball*, 5 Cal. 2d 608 (1936).

¹⁰ ได้แก่ คดี *People v. Morris*, 20 Cal. App. 3d 659 (1971); *People v. Pena*, 25 Cal. App. 3d 414, (1972); and *People v. Earl*, 29 Cal. App. 3d 894 (1973).

¹¹ *People v. Morris*, 20 Cal. App. 3d 659 (1971).

¹² *People v. Duran*, 16 Cal 3d 282 (1976).

3.1.3 การคุ้มครองสิทธิของจำเลยระหว่างพิจารณาคดี

สิทธิอันเป็นรากฐานของการห้ามไม่ให้ใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยในการพิจารณาคดีของประเทศสหรัฐอเมริกา คือ สิทธิในการได้รับการพิจารณาอย่างยุติธรรม (right to a fair trial) อันเป็นหลักการพื้นฐานในการพิจารณาประเด็นเรื่องการใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยในการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีของศาล เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ได้รับการรับรองไว้โดยรัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกาแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 14¹³ และเป็นส่วนประกอบพื้นฐานของสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (presumption of innocence)¹⁴ ซึ่งเป็นสิทธิที่สนับสนุนหลักการที่ว่า จำเลยในคดีอาญามีสิทธิที่จะรับการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีของศาลโดยปราศจากเครื่องพันธนาการ นอกจากนั้น ยังมีหลักที่แม้กระทั่งว่าจำเลยในคดีอาญาได้รับการสันนิษฐานไว้ในทำนองที่ว่า จำเลยย่อมได้รับความเสียหายถ้าต้องถูกบังคับให้เข้าสู่ห้องพิจารณาของศาลในการพิจารณาคดีในสภาพที่ต้องอยู่ในชุดนักโทษหรือชุดผู้ต้องขัง ซึ่งศาลจะต้องไม่ยอมให้มีการปฏิบัติเช่นนั้น¹⁵

ปรากฏคดีในศาลจำนวนมากที่ศาลรับรองหลักการที่ จำเลยในคดีอาญามีสิทธิที่จะรับการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีของศาลโดยปราศจากเครื่องพันธนาการ เช่น

(1) คดี Illinois v. Allen (1970)¹⁶ ศาลฎีกาแห่งสหรัฐอเมริกา วินิจฉัยวางหลักไว้ว่า บุคคลจะไม่ถูกพิจารณาคดีในศาลในขณะที่ถูกพันธนาการด้วยโซ่ตรวนและเครื่องปิดปาก (Shackled and Gagged)

(2) คดี People v. Panko (1971)¹⁷ ศาลอุทธรณ์แห่งมลรัฐมิชิแกน วินิจฉัยรับรองไว้ว่า ยกเว้นแต่ภายใต้พฤติการณ์พิเศษ จำเลยย่อมมีสิทธิที่จะปรากฏตัวต่อศาลโดยปราศจากการใส่กุญแจมือหรือโซ่ตรวนใดๆ

¹³ รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกา แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 14 สิทธิพลเมือง ข้อ 1 บัญญัติไว้ว่า “บุคคลทุกคนที่เกิดหรือแปลงสัญชาติในสหรัฐ และอยู่ภายใต้บังคับเขตอำนาจแห่งสหรัฐ ย่อมเป็นพลเมืองของสหรัฐและของมลรัฐที่อาศัยอยู่ มลรัฐจะตราหรือบังคับใช้กฎหมายใด ๆ ที่เป็นการตัดเอกลิทธิหรือความคุ้มกันของพลเมืองแห่งสหรัฐ ไม่ได้ มลรัฐจะจำกัดสิทธิในชีวิต เสรีภาพ หรือทรัพย์สินของบุคคลโดยปราศจากหลักกระบวนการที่เป็นทำ ไม่ได้ มลรัฐจะปฏิเสธไม่ให้บุคคลใดที่อยู่ภายในเขตอำนาจของตนจากการได้รับการปกป้องอย่างเสมอภาคภายใต้กฎหมาย ไม่ได้.”

¹⁴ Wayne R. LaFave et al. (2007). **Criminal Procedure West's Criminal Practice Series**. Vol.6. 3 rd ed. (MN: Thomson/West). p.325.

¹⁵ Wayne R. LaFave et al. (2009). **Criminal Procedure**. 5 th ed. (MN: Thomson/West). p.1139.

¹⁶ Illinois v. Allen 397 US 337 (1970).

¹⁷ People v. Panko, 34 Mich App 297 (1971).

(3) คดี *Hardin v. Estelle* (1973)¹⁸ ศาลชั้นต้นแห่งสหรัฐอเมริกาประจำเขตตะวันตกของมลรัฐเท็กซัส วินิจฉัยไว้ตอนหนึ่งว่า การใช้โซ่ตรวนพันธนาการจำเลยในระหว่างที่มีการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีนั้นเป็นการพรากไปซึ่งสิทธิของจำเลยที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างยุติธรรม และนั่นเป็นความผิดพลาดที่สำคัญ ซึ่งเป็นการที่ศาลรับรองสิทธิของจำเลยที่จะได้รับการพิจารณาคดีในสภาพที่ปราศจากเครื่องพันธนาการในระหว่างการพิจารณาคดีอาญาในห้องพิจารณาคดีของศาล เป็นส่วนสำคัญแห่งสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างยุติธรรมและไม่ลำเอียง (fair and impartial trial) ทั้งนี้เพราะเครื่องพันธนาการนั้นมีความเป็นไปได้ที่จะกลายเป็นสิ่งที่ปกคลุมหรือปิดบังความเป็นผู้บริสุทธิ์ของจำเลย ด้วยความศักดิ์สิทธิ์ของห้องพิจารณาคดี และด้วยพื้นฐานแห่งการเคารพในปัจเจกบุคคลซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับกฎหมาย ดังนี้แล้ว เฉพาะแต่ในกรณีที่มีความร้ายแรงอย่างมากที่สุดเท่านั้นที่จะมีการใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยได้ในห้องพิจารณาคดีของศาล

(4) คดี *People v. Duran* (1976)¹⁹ ศาลฎีกาแห่งมลรัฐแคลิฟอร์เนีย วินิจฉัยไว้ว่า จำเลยจะไม่ตกอยู่ภายใต้การควบคุมด้วยเครื่องพันธนาการทางกายภาพใดๆ ในระหว่างปรากฏตัวอยู่ในห้องพิจารณาของศาลต่อหน้าคณะลูกขุน เว้นแต่จะปรากฏความจำเป็นอย่างชัดเจนสำหรับการใช้เครื่องพันธนาการแก่จำเลย

(5) คดี *State ex rel. Miller v. Henderson* (1976)²⁰ ศาลฎีกาแห่งมลรัฐหลุยส์เซียนา วินิจฉัยรับรองหลักที่ว่า จำเลยในคดีอาญาโดยหลักแล้วจะไม่ถูกใส่เครื่องพันธนาการ ไม่ว่าจะเป็นโซ่ตรวนหรือกุญแจมือใดๆ ในระหว่างปรากฏตัวในการพิจารณาคดีของศาลในห้องพิจารณาคดี

(6) คดี *People v. Boose* (1977)²¹ ศาลฎีกาแห่งมลรัฐอิลลินอยส์ วินิจฉัยไว้ว่า จำเลยจะต้องไม่ถูกพันธนาการในการพิจารณาคดีต่อหน้าคณะลูกขุน เว้นแต่จะมีความจำเป็นปรากฏอย่างชัดเจนที่จะใช้เครื่องพันธนาการเช่นนั้น เป็นต้น

ศาลต่างๆ ในประเทศสหรัฐอเมริกาได้สร้างบรรทัดฐานแห่งคดีที่มีลักษณะพื้นฐานอันเป็นหลักการทั่วไปว่า จำเลยมีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีโดยปราศจากการพันธนาการทางกายภาพด้วยโซ่ตรวน โซ่ เครื่องผูกมัด กุญแจมือ หรือเครื่องพันธนาการอื่นใดทางกายภาพ โดยมีเหตุผลร่วมกันของบรรทัดฐานนี้ที่สำคัญอยู่ 3 ประการ ได้แก่

¹⁸ *Hardin v. Estelle* 365 F. Supp. 39 (1973).

¹⁹ *People v. Duran*, 16 Cal 3d 282 (1976).

²⁰ *State ex rel. Miller v Henderson*, 329 So 2d 707 (1976).

²¹ *People v. Boose*, 66 Ill 2d 261 (1977).

(1) การใช้เครื่องพินชนาการจำเลยอาจเป็นเหตุทำให้คณะลูกขุนมีอคติความลำเอียงต่อจำเลยไปในทางที่เป็นผู้กระทำความผิดจริง เพราะการที่ผู้พิพากษาอนุญาตให้มีการใช้เครื่องพินชนาการจำเลยในห้องพิจารณาเท่ากับเป็นการที่ผู้พิพากษากำลังทำการชี้้นำให้คณะลูกขุนเห็นว่าจำเลยเป็นบุคคลอันตรายและเป็นบุคคลที่ไม่ควรได้รับการเชื่อถือไว้วางใจ

(2) การใช้เครื่องพินชนาการจำเลยทางกายภาพอาจเป็นการรบกวนหรือเป็นอุปสรรคต่อความสามารถของจำเลยในการต่อสู้คดี

(3) การใช้เครื่องพินชนาการจำเลยทางกายภาพเป็นการปรามาสความมีเกียรติของกระบวนการพิจารณาคดีในศาล

เหตุผลทั้ง 3 ประการข้างต้นนั้น เป็นเหตุผลที่ศาลสูงใช้ในการกลับคำตัดสินของศาลล่างที่ให้มีการใช้เครื่องพินชนาการต่อจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดีของศาล ศาลในคดีต่างๆ ทั้งระดับสหรัฐและระดับมลรัฐได้มีคำตัดสินไว้ว่า การใช้เครื่องพินชนาการต่อจำเลยในหลายๆ กรณี ในขณะที่จำเลยได้รับการพิจารณาคดีอยู่ในห้องพิจารณาคดีนั้นเป็นการละเมิดหรือขัดต่อบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐหรือรัฐธรรมนูญของมลรัฐ แล้วแต่กรณี โดยเฉพาะบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญที่รับรองสิทธิในการรับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมจากคณะลูกขุนที่เป็นกลาง (fair trial by an impartial jury) ในบรรดาคดีต่างๆ ที่ศาลได้วินิจฉัยว่าการใช้เครื่องพินชนาการต่อจำเลยไม่ชอบด้วยกฎหมายนั้น มีทั้งการให้เหตุผลว่า เป็นการขัดต่อหลักกระบวนการที่เป็นธรรม (Due Process) หรือเป็นการขัดต่อสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมจากคณะลูกขุนที่เป็นกลางอันเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญ หรือเป็นการขัดต่อสิทธิอื่นๆ ที่รัฐธรรมนูญรับรอง

ในคดี Illinois v. Allen (1970)²² ศาลฎีกาแห่งสหรัฐอเมริกาวินิจฉัยไว้ว่า ไม่ใช่แต่เพียงว่ามีความเป็นไปได้ที่จะเป็นการส่งสัญญาณในเรื่องการใช้ไซ้ตรวจและเครื่องพินชนาการอื่นใดต่อจำเลยอย่างสำคัญต่อความรู้สึกของคณะลูกขุนเกี่ยวกับจำเลย แต่การใช้เครื่องพินชนาการต่อจำเลยยังเป็นการปรามาสต่อความมีเกียรติและความมั่งคั่งของกระบวนการยุติธรรมที่ผู้พิพากษาเป็นผู้ดำเนินการ นอกจากนั้น ความสามารถในการติดต่อสื่อสารของจำเลยกับทนายความยังได้รับผลกระทบจากการที่จำเลยต้องตกอยู่ในสภาพที่ถูกพินชนาการทางกายภาพ

แม้ศาลต่างๆ ในสหรัฐอเมริกาจะได้สร้างบรรทัดฐานที่รับรองสิทธิของจำเลยที่จะไม่ถูกใช้เครื่องพินชนาการทางกายภาพในระหว่างการพิจารณาคดีของศาลในห้องพิจารณาคดี ในขณะที่เดียวกันศาลก็ได้สร้างบรรทัดฐานต่อไปว่า สิทธิดังกล่าวนั้นก็ยังมีข้อยกเว้น โดยเฉพาะใน 3 กรณีดังต่อไปนี้

²² Illinois v. Allen, 397 US 337 (1970).

กรณีแรก เพื่อป้องกันการหลบหนีของจำเลย

ในคดี *Patterson v. Estelle* (1974)²³ ศาลอุทธรณ์แห่งสหรัฐอเมริกา เขตที่ 5 วินิจฉัยไว้ว่า ไม่ปรากฏว่ามีการใช้อำนาจดุลพินิจโดยไม่ชอบของผู้พิพากษาศาลชั้นต้นแห่งรัฐในการออกคำสั่งให้ใช้กุญแจมือและโซ่ตรวนต่อจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดีของศาลในคดีที่มีการพิจารณาและศาลตัดสินว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดและลงโทษจำคุกตลอดชีวิตสำหรับการที่จำเลยลักขโมยปลั๊กตัว ศาลอุทธรณ์ได้วินิจฉัยต่อไปว่า ปรากฏว่าในระหว่างการพิจารณาของศาลชั้นต้นนั้น ข้อหาที่จำเลยหลบหนีจากการควบคุมและข้อหาที่จำเลยขโมยยานพาหนะเพื่อใช้ในการหลบหนียังคงอยู่ในการพิจารณาคดี ซึ่งเป็นกรณีที่จำเลยได้พยายามหลบหนีแต่ไม่ประสบความสำเร็จอยู่หลายครั้ง และนั่นย่อมเป็นเหตุที่จำเลยอาจหลบหนีออกจากห้องพิจารณาซึ่งมีทางออกอยู่หลายทางในขณะที่ศาลเองก็ไม่มีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยที่เพียงพอ

คดี *Kennedy v. Cardwell* (1973)²⁴ ศาลอุทธรณ์แห่งสหรัฐอเมริกา เขตที่ 6 วินิจฉัยยกคำร้องของจำเลย โดยศาลเห็นว่า ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นไม่ได้ใช้อำนาจดุลพินิจโดยมิชอบในการอนุญาตให้มีการใช้กุญแจมือกับจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดีต่อหน้าศาลในข้อหาที่จำเลยถูกกล่าวหาว่าปล้นทรัพย์โดยมีอาวุธและหลบหนีออกจากคุก การที่ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นใช้ดุลพินิจให้มีการใส่กุญแจมือเป็นไปตามการพิจารณาบนฐานของข้อมูลเกี่ยวกับการที่จำเลยเคยหลบหนีการคุมขังมาก่อน ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นได้พิจารณารวมไปถึงข้อกล่าวหาที่จำเลยถูกกล่าวหา คำบิกความของเจ้าหน้าที่ที่รู้ถึงข้อมูลการที่จำเลยเคยหลบหนีการควบคุมตัวของเจ้าหน้าที่สองกรณีก่อนหน้านี้ และข้อเท็จจริงและพฤติการณ์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงลักษณะบุคลิกเฉพาะตัวของจำเลยอีกด้วย หลังจากนั้นผู้พิพากษาศาลชั้นต้นจึงวินิจฉัยให้มีการใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยเพื่อป้องกันไม่ให้จำเลยก่อการละเมิดใดๆ และหลบหนี

กรณีที่สอง เพื่อป้องกันการใช้ความรุนแรงของจำเลย

ในคดี *United States ex rel. Stahl v. Henderson* (1973)²⁵ ศาลอุทธรณ์แห่งสหรัฐอเมริกา เขตที่ 5 ในคดีที่จำเลยถูกตัดสินว่ามีความผิดฐานฆ่าผู้อื่นซึ่งเป็นผู้ต้องถูกคุมขังในคุกด้วยกัน ศาลอุทธรณ์วินิจฉัยว่า การที่ศาลชั้นต้นสั่งให้มีการใช้กุญแจมือ โซ่ตรวน และเข็มขัดพันธนาการจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดีของศาลต่อหน้าคณะลูกขุน เป็นสิ่งที่ชอบด้วยกฎหมายแล้ว เพราะเมื่อพิจารณาถึงประวัติที่จำเลยเป็นบุคคลอันตรายและอาจก่ออันตรายได้ในระหว่างการพิจารณาคดี และจำเลยไม่อาจหักล้างได้ว่าประวัติที่ศาลใช้พิจารณานั้นไม่จริงประการใด

²³ *Patterson v. Estelle*, 494 F2d 37 (1974).

²⁴ *Kennedy v. Cardwell*, 487 F2d 101 (1973).

²⁵ *United States ex rel. Stahl v. Henderson*, 472 F2d 556 (1973).

คดี State v. Moore (1974)²⁶ ศาลฎีกาแห่งมลรัฐอลาซาก้า วินิจฉัยไว้ว่า ในระหว่างการพิจารณาคดี ผู้ถูกคุมขังร่วมกับจำเลยได้รายงานว่ามีแผนการที่หลบหนี ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นได้ไต่สวนผู้ที่ถูกคุมขังร่วมกับจำเลย และจำเลยทั้งหมดให้การรับว่าได้มีการพูดคุยเรื่องการหลบหนีจริง แต่เป็นเพียงเรื่องคุยกันเล่นๆ นอกจากนั้น ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นยังได้ข้อมูลว่า หนึ่งในบรรดาจำเลยทั้งหลายนั้นได้ปรากฏตัวต่อศาลในการพิจารณาคดีก่อนหน้านี้โดยได้มีการชุกซ่อนอาวุธปืนไว้ที่ขา ศาลจึงเห็นว่า มีข้อเท็จจริงที่ปรากฏก่อนหน้านี้ที่ชัดเจนส่งสัญญาณให้เห็นได้ว่าเป็นการบงการเป็นผู้นัดหมายในการใช้ความรุนแรงและไม่เคารพต่อกฎหมาย ประกอบกับข้อหาที่จำเลยทั้งหลายถูกกล่าวหาว่าเป็นความผิดอาญาที่ร้ายแรง ดังนั้น จึงไม่อาจถือว่าผู้พิพากษาศาลชั้นต้นใช้ดุลพินิจในการให้มีการใช้โซ่ตรวนกับจำเลยโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายแต่อย่างใด

กรณีที่สาม เพื่อป้องกันไม่ให้จำเลยขัดขวางการพิจารณาคดีของศาล

ในคดี State v. Van Bogart (1958)²⁷ ศาลฎีกาแห่งมลรัฐริโอซา วินิจฉัยว่า ยกคำร้องของจำเลยที่ร้องว่า การที่ศาลชั้นต้นให้มีการใช้เครื่องพันธนาการแก่จำเลยนั้น ทำจำเลยได้รับความเสียหายที่คณะลูกขุนจะมองจำเลยในด้านไม่ดี และทำให้จำเลยเสียเปรียบในการต่อสู้คดีและทำให้การพิจารณาคดีของจำเลยไม่เป็นไปตามหลักการพิจารณาคดีที่ต้องยุติธรรม ศาลฎีกาเห็นว่า เมื่อบุคคลจำนวน 24 คน ถูกเรียกมาเพื่อคัดเลือกให้ทำหน้าที่ลูกขุนมาปรากฏต่อศาล จำเลยได้เริ่มต้นขัดขวางกระบวนการคัดเลือกลูกขุน โดยได้วิ่งไปมาอย่างรวดเร็วและส่งเสียงดัง ต่อมาจำเลยจึงถูกพันธนาการโดยคำสั่งของศาลชั้นต้นหลังจากที่ผู้พิพากษาได้แจ้งแก่จำเลยแล้วว่า หากจำเลยไม่เงียบจะใช้เครื่องพันธนาการอุดปากจำเลย ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นได้ย้ำว่า ไม่ต้องการใช้เครื่องอุดปากจำเลย แต่จำเลยได้โต้ตอบว่า ต้องการเครื่องอุดปาก เพราะจะได้ถ่ายภาพไว้ ผู้พิพากษาได้ปล่อยให้จำเลยขัดขวางกระบวนการพิจารณาลูกขุนต่อไป แต่ในท้ายที่สุดก็ได้มีคำสั่งให้ใช้เครื่องอุดปากจำเลย จำเลยถูกเครื่องอุดปากไว้ตลอดเวลาที่มีการคัดเลือกลูกขุน 12 คน เพื่อพิจารณาความผิดของจำเลย และระหว่างที่มีการให้ข้อมูลต่างๆ แก่คณะลูกขุน แต่หลังจากนั้นเครื่องอุดปากจำเลยได้ถูกถอดออก และจำเลยได้รับอนุญาตให้ต่อสู้คดีด้วยตนเองตลอดการพิจารณาคดีของศาล ศาลอุทธรณ์เห็นว่า แม้มาตรการที่ศาลชั้นต้นใช้ต่อจำเลยเป็นมาตรการที่รุนแรง แต่ด้วยหน้าที่ของผู้พิพากษาศาลชั้นต้นที่จะต้องดูแลรักษาและดำเนินการพิจารณาในศาลให้เรียบร้อย เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับพฤติกรรมของจำเลยที่ขัดขวางการพิจารณา มาตรการที่ศาลชั้นต้นใช้จึงมีความได้สัดส่วนเหมาะสมตามความจำเป็น

²⁶ State v. Moore, 11- Ariz 404 (1974).

²⁷ State v. Van Bogart, 85 Ariz 63 (1958).

คดี State v. Martin (1967)²⁸ ศาลฎีกาแห่งมลรัฐอริโซนา ได้ยกคำร้องของจำเลยที่ร้องว่า การที่ศาลชั้นต้นให้พยานการจำเลยในระหว่างการพิจารณาโดยตลอดนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย โดยศาลฎีกาเห็นว่า จำเลยได้กระทำการทุกวิถีทางภายใต้อำนาจที่จำเลยจะกระทำได้เพื่อขัดขวางการพิจารณาคดีของศาล พฤติกรรมที่ทำให้ตกลงและกล่าวร้ายของจำเลยที่ยังคงมีอยู่ ทำให้ผู้พิพากษาชั้นต้นไม่มีทางเลือกอื่นใดนอกเหนือไปจากพยานการทางกายภาพจำเลยไว้พร้อมทั้งใช้เครื่องอุปกาศ

กรณีที่ศาลเห็นว่าอาจจำต้องใช้เครื่องพยานการต่อจำเลยในการพิจารณาคดี ศาลมีสิ่งที่จะต้องพิจารณาหลายประการที่จะต้องพิจารณาว่า การกำหนดให้ใช้เครื่องพยานการต่อจำเลยนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นหรือไม่ ตัวอย่างเช่น ในหลายๆ คดี มีการแสดงให้เห็นอย่างมีนัยสำคัญว่า การพิจารณากำหนดว่าจะใช้เครื่องพยานการทางต่อจำเลยหรือไม่นั้น จะต้องดำเนินการพิจารณาโดยผู้พิพากษาที่พิจารณาคดีนั้นอย่างรอบคอบ ซึ่งจะต้องไม่เพียงแต่พิจารณาความต้องการของทางเจ้าหน้าที่รัฐที่รับผิดชอบคดีนั้นๆ เท่านั้น นอกจากนี้ บางคดีได้มีการแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ในบันทึกเกี่ยวกับการพิจารณาคดีของศาล จะต้องแสดงให้เห็นถึงเหตุผลที่กำหนดให้มีการใช้เครื่องพยานการต่อจำเลยในการพิจารณาคดี ซึ่งอัยการมีภาระในการพิสูจน์ (burden of proof) ในประเด็นที่ว่า มีความจำเป็นที่จะต้องใช้เครื่องพยานการต่อจำเลยในการพิจารณาคดี ภาระการพิสูจน์นี้ไม่ตกเป็นของจำเลย อนึ่ง ในหลายคดีก็ปรากฏว่า หากเหตุผลที่มีการร้องขอให้ใช้เครื่องพยานการต่อจำเลยในการพิจารณาคดี เป็นเหตุที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากพฤติกรรมของจำเลยในห้องพิจารณาคดีระหว่างการพิจารณาคดี อัยการจะต้องนำเสนอเหตุผลให้ศาลพิจารณาซึ่งต้องเปิดโอกาสให้จำเลยได้แย้งคัดค้านด้วย ทั้งนี้การพิจารณาประเด็นดังกล่าวนี้จะต้องไม่ดำเนินการต่อหน้าคณะลูกขุน และการพิจารณาประเด็นนี้ไม่จำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นทางการเป็นรูปแบบตามบทบัญญัติว่าด้วยการรับฟังพยานหลักฐาน ในบางคดี ศาลสูงยังได้แสดงให้เห็นว่า

(1) หากผู้พิพากษาชั้นต้นที่พิจารณาคดีตัดสินให้มีการใช้เครื่องพยานการต่อจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดีในศาล ผู้พิพากษาจะต้องพยายามกำหนดเครื่องพยานการให้ไม่สะดวกมากที่สุดเท่าที่สามารถทำได้

(2) ในกรณีที่เครื่องพยานการนั้นเป็นสิ่งที่เห็นได้สะดวกต่อลูกขุน ผู้พิพากษาจะต้องให้คำแนะนำเตือนแก่ลูกขุนไม่ให้มีอคติเพราะเหตุที่มีการใช้เครื่องพยานการทางกายภาพดังกล่าว

²⁸ State v. Martin, 102 Ariz 142 (1967).

อย่างไรก็ดี แม้ในบางคดีที่ศาลสูงได้วินิจฉัยว่า ศาลชั้นต้นใช้ดุลพินิจโดยมิชอบหรือ โดยไม่เหมาะสมที่กำหนดให้มีการใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดี แต่ในหลายๆ คดีดังกล่าวนั้นศาลสูงก็วินิจฉัยต่อไปว่า อำนาจในการกำหนดว่าจะใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีหรือไม่ เป็นสิ่งที่ยังคงเป็นอำนาจดุลพินิจของผู้พิพากษาศาลชั้นต้นที่พิจารณาคดีนั้น และการที่ศาลชั้นต้นอนุญาตให้มีการใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีนั้น จะไม่ถูกทบทวนโดยศาลสูงในกรณีที่ไม่ได้มีการแสดงให้เห็นว่ามีการใช้ดุลพินิจในเรื่องดังกล่าวโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย

ในหลายๆ คดีศาลวินิจฉัยว่า ถึงแม้จะมีการใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีอย่างไม่เหมาะสม แต่ไม่ได้ส่งผลเสียต่อจำเลย ดังนั้น จึงไม่มีเหตุผลอันสมควรที่จะกลับคำตัดสินของศาลชั้นต้นที่ได้วินิจฉัยเกี่ยวกับการกระทำความผิดของจำเลย ซึ่งแนวคำวินิจฉัยดังกล่าวนี้จะนำไปตามแนวทางที่กล่าวมาข้างต้น ต่อเมื่อกรณีเป็นดังต่อไปนี้

(1) ไม่มีพยานหลักฐานใดแสดงให้เห็นว่าคณะลูกขุนตัดสินว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดโดยอาศัยการที่จำเลยถูกพันธนาการในระหว่างการพิจารณาคดีในศาล

(2) ไม่มีพยานหลักฐานใดแสดงให้เห็นว่าการใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีกระทบอย่างมีนัยสำคัญในการต่อสู้คดีของจำเลย

อนึ่ง ศาลได้อาศัยเหตุผลข้างต้น เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นว่า การใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีไม่ได้ส่งผลเสียแก่จำเลยในกรณีต่างๆ ดังต่อไปนี้ด้วย ได้แก่

(1) ความเห็นของคณะลูกขุนที่มีต่อการใช้พันธนาการต่อจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีที่กล่าวไว้โดยย่อเท่านั้น หรือไม่ได้มีการกล่าวถึงเรื่องนี้เลย

(2) มีพยานหลักฐานที่มีน้ำหนักเป็นอย่างยิ่งที่ใช้พิจารณาว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด

(3) จำเลยเป็นผู้ที่พยายามจะหลบหนีจากการควบคุมตัวหรือหนีจากคุกในคดีที่กระทำความผิดอื่น และสถานะของจำเลยที่ผู้ต้องรับโทษจำคุกนั้นเป็นที่รับรู้ของคณะลูกขุน แม้ว่าจะไม่มีการใช้พันธนาการต่อจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีก็ตาม

(4) การต่อสู้คดีของจำเลย จำเลยยกข้อต่อสู้เดียวในเรื่องความวิกลจริต และการพันธนาการต่อจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดี ก็เพื่อป้องกันความวิกลจริตของจำเลย การต่อสู้ที่จะไม่ให้ใช้เครื่องพันธนาการของจำเลยในกรณีเช่นนี้ ย่อมเป็นข้อต่อสู้ที่ขัดแย้งกันอยู่ในตัว

อนึ่ง ในกรณีที่จำเลยยกข้อต่อสู้ว่า การที่จำเลยถูกใส่เครื่องพันธนาการในระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดี ทำให้พยานให้การเป็นผลเสียแก่จำเลย โดยไม่ได้ต่อสู้ว่า ทำให้คณะลูกขุนมีความเห็นที่เป็นผลเสียต่อจำเลย เช่นนี้แล้ว ข้อต่อสู้เช่นนี้ไม่อาจยกขึ้นต่อสู้ให้ศาลรับฟังได้

ในทางตรงกันข้าม ในคดีจำนวนมาก ศาลสูงวินิจฉัยว่า การใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีอย่างไม่เหมาะสมนั้นเป็นผลเสียต่อจำเลยหรือทำให้จำเลยเสียเปรียบ โดยเฉพาะในกรณีดังต่อไปนี้

(1) การเปิดเผยเครื่องพันธนาการต่อจำเลยแก่คณะลูกขุนส่งผลเสียต่อจำเลยเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุที่ทำให้ลูกขุนมีทัศนคติหรือความเห็นที่เป็นผลเสียต่อจำเลย หรือ

(2) การใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีนั้นกระทบต่อความสามารถในการต่อสู้คดีของจำเลยอย่างมีนัยสำคัญ

ในกรณีที่มีการใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดีในขั้นตอนการนำตัวจำเลยมาศาลหรือออกจากศาล ไม่ใช่เป็นการใช้เครื่องพันธนาการจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดีของศาลในห้องพิจารณาคดี เพื่อควบคุมพฤติกรรมของจำเลย หลายคดีศาลสูงวินิจฉัยว่า มาตรการที่พันธนาการร่างกายจำเลยเพื่อความปลอดภัยในระหว่างการขนย้ายจำเลย เป็นสิ่งที่เหมาะสม และไม่ได้เป็นผลเสียต่อจำเลย เพราะเป็นสิ่งที่กระทำภายนอกห้องพิจารณาคดี นอกจากนี้ คณะลูกขุนซึ่งเป็นผู้พิจารณาว่าจำเลยกระทำความผิดหรือไม่นั้น ไม่ได้เห็นจำเลยในสภาพที่ถูกพันธนาการทางกายภาพ

ในกรณีที่ทนายของจำเลยพิจารณาเห็นว่า การให้จำเลยปรากฏตัวต่อคณะลูกขุนในการพิจารณาของศาลในห้องพิจารณาในสภาพที่จำเลยถูกพันธนาการด้วยโซ่ตรวนหรือสิ่งอื่นใดอาจส่งผลเสียต่อจำเลยในการต่อสู้คดี ทนายจำเลยจะต้องทำคำคัดค้านให้ชัดเจนถึงการใส่เครื่องพันธนาการต่อจำเลยดังกล่าว นั้น มิฉะนั้น ศาลสูงที่พิจารณาในประเด็นการคัดค้านนี้อาจสรุปได้ว่าการที่ทนายจำเลยไม่ได้คัดค้านไว้อย่างชัดเจนเสียก่อนในชั้นการพิจารณาคดีในศาลชั้นต้นนั้น เป็นเพียงแต่เทคนิคในการยกข้อต่อสู้ของทนายจำเลยเมื่อมีคำตัดสินของศาลชั้นต้นแล้วเท่านั้น เพื่อให้เกิดความเห็นใจจำเลย มากยิ่งไปกว่าการใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยนั้นเป็นผลเสียต่อจำเลยในการต่อสู้คดี

ในกรณีที่ทนายจำเลยคาดการณ์หรือตั้งใจว่าจะใช้ประเด็นการที่จำเลยถูกพันธนาการระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีเป็นประเด็นในการยื่นอุทธรณ์ต่อศาลสูงเพื่อให้กลับคำตัดสินของศาลชั้นต้น มีความจำเป็นที่ทนายจำเลยจะต้องดำเนินการในขั้นตอนที่สำคัญตั้งแต่การพิจารณาของศาลชั้นต้น กล่าวคือ ต้องดำเนินการให้แน่ใจว่าได้มีการบันทึกไว้ในศาลชั้นต้นถึงการปรากฏตัวของจำเลยในสภาพที่ถูกใช้เครื่องพันธนาการที่สังเกตได้โดยคณะลูกขุน และเพื่อ

ประโยชน์ในการที่ศาลสูงจะได้อ้างอิงเป็นข้อมูลในการพิจารณาในประเด็นนี้ โดยปกติจะไม่ใช่เป็นการเพียงพอ หากมีการบันทึกแต่เพียงว่า ทนายจำเลยได้ร้องต่อศาลว่าคณะลูกขุนสังเกตเห็นจำเลยในสภาพที่ถูกใช้เครื่องพันธนาการ ดังนั้น มีความจำเป็นที่ทนายจำเลยจะต้องดำเนินการเพื่อให้มีการบันทึกไว้อย่างชัดเจนว่า จำเลยได้ปรากฏตัวในศาลในสภาพที่คณะลูกขุนเห็นถึงเครื่องพันธนาการที่ใช้ต่อจำเลย โดยการบันทึกนี้อาจเป็นการบันทึกที่มีการรับรองจากบุคคลใดในศาล แทนที่จะเป็นเพียงแต่บันทึกของทนายความ

3.2 ประเทศญี่ปุ่น (Japan)

ประเทศญี่ปุ่นปัจจุบันใช้ระบบกฎหมายแบบ Civil Law ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากประเทศฝรั่งเศสและเยอรมัน โดยองค์กรต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา จะมีการทำงานสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ทุกองค์กรจะทราบสภาพหรือสถานะของกระบวนการยุติธรรมเป็นอย่างดี เนื่องจากประเทศญี่ปุ่นมีการทำเอกสารแสดงสถานะการณ์ของทุกองค์กรในกระบวนการยุติธรรม (Criminal Record) ไม่ว่าจะเป็นองค์กรตำรวจ อัยการ ศาล และราชทัณฑ์ โดยจะแสดงสถิติและภาวะที่ปรากฏในความเป็นจริง ที่เรียกว่า White Paper ซึ่งทุกองค์กรก็มุ่งค้นหาความจริงแท้และใช้มาตรการหลีกเลี่ยงโทษจำคุก กล่าวคือ มีมาตรการในการหลีกเลี่ยงโทษจำคุก จึงทำให้ในทุกองค์กรของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของญี่ปุ่น มีช่องทางให้ออกจากระบบการยุติธรรมทางอาญาหลายทาง (Diversion)²⁹ กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของญี่ปุ่น โดยกลไกทางกฎหมายนั้นจะพยายามมิให้บุคคลใดอยู่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน เพราะจะทำให้เกิดความเสียหาย แก่บุคคลนั้นมากมายหลายประการ ในหลายๆ ด้าน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของญี่ปุ่นได้บัญญัติถึงหลักการพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไว้กล่าวคือ³⁰

1. การพิสูจน์ความจริงที่ถูกต้อง
2. ปรับใช้กฎหมายอาญาด้วยความยุติธรรมและรวดเร็ว
3. รักษาประโยชน์สาธารณะ
4. เป็นหลักประกันพื้นฐานส่วนบุคคลตามหลักสิทธิมนุษยชน

องค์กรหลักที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินการกระบวนการยุติธรรมญี่ปุ่นมีอยู่ด้วยกัน 4 องค์กร คือ ตำรวจ อัยการ ศาล และราชทัณฑ์ โดยเจ้าหน้าที่หลักในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ได้แก่ ตำรวจ พนักงานอัยการ ศาล และทนายจำเลย ซึ่งแต่ละฝ่ายจะมีโครงสร้างและอำนาจหน้าที่แตกต่างกันไป โดยในประเทศญี่ปุ่น ความผิดอาญามีได้มีการแบ่งประเภทเป็นความผิดอาญา

²⁹ Akio Yamaguchi. (2000). *Institutional Treatment Profiles of Asia*. p. 55.

³⁰ The Code of Criminal Procedure, Article 1.

หรือความผิดลหุโทษ แต่ด้วยเหตุผลทางสถิติและอาชญาวิทยา ความผิดอาญาได้ถูกแบ่งเป็นการกระทำผิดตามประมวลกฎหมายอาญา และการกระทำผิดตามกฎหมายพิเศษ การกระทำผิดตามประมวลกฎหมายอาญาส่วนใหญ่ จะประกอบไปด้วยการกระทำผิดหลักๆ ทั่วไป ได้แก่ ฆ่าคนตาย ข่มขืน ปล้นทรัพย์ ลักทรัพย์ และการฉ้อราษฎร์บังหลวง ส่วนการกระทำผิดตามกฎหมายพิเศษเป็นการกระทำผิดที่เกิดจากพระราชบัญญัติ ได้แก่ การกระทำผิดในคดีจราจร และคดียาเสพติด เป็นต้น

3.2.1 การใช้เครื่องพันธนาการและมาตรการในการควบคุมตัวจำเลย

กฎหมายของประเทศญี่ปุ่นในส่วนที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลย ได้แก่ กฎหมายเรือนจำ (The Prison Law) ค.ศ. 1908 แก้ไขเพิ่มเติม ปี ค.ศ. 1953 และข้อบังคับกฎหมายเรือนจำ (The Prison Law Enforcement Regulations) ปี ค.ศ. 1933 แก้ไขเพิ่มเติม ค.ศ. 1970

จากการศึกษากฎหมายเรือนจำ (The Prison Law) ค.ศ. 1908 แก้ไขเพิ่มเติม ค.ศ. 1953 ดังกล่าว มีการบัญญัติเกี่ยวข้องเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อจำเลย โดยการใช้เครื่องพันธนาการไว้ในหมวดที่ 4 (Chapter IV) ว่าด้วยความปลอดภัย (Security)³¹ ดังนี้

มาตรา 19 “ในกรณีที่เกรงว่าผู้ต้องขังจะหลบหนี หรือใช้ความรุนแรง หรือฆ่าตัวตาย หรือในกรณีที่ผู้ต้องขังออกนอกเรือนจำ อาจใช้เครื่องพันธนาการได้”

วรรค 2 “ชนิดของเครื่องพันธนาการให้เป็นไปตามข้อบังคับของกระทรวงยุติธรรม”³²

ที่กล่าวมานั้นเป็นพระราชบัญญัติเรือนจำ แต่ยังมีกฎหมายที่เป็นกฎข้อบังคับของกระทรวงยุติธรรมของญี่ปุ่น เรียกว่า ข้อบังคับกฎหมายเรือนจำ (The Prison Law Enforcement Regulations) ปี ค.ศ. 1933 แก้ไขเพิ่มเติม ค.ศ. 1970 มีการบัญญัติชนิดและลักษณะการใช้เครื่องพันธนาการ ไว้ในหมวดที่ 4 (Chapter IV) ว่าด้วยความปลอดภัย (Security)³³ เช่นกัน ดังนี้

ข้อ 48 “เครื่องพันธนาการที่จะใช้กับผู้ต้องขัง ให้ใช้ได้ 4 ชนิด ดังต่อไปนี้

- (1) เสื้อรัดตัวหรือเสื้อเกราะ
- (2) ผ้าปิดปากหรือที่ครอบปาก
- (3) กุญแจมือ

³¹ The United Nation Asia and Far East Institute. (UNAFEI). (n.d.). **Criminal Justice Legislation of Japan.** p. 204.

³² The Prison Law, Article 19 (Instruments of restraint) “In case there is a fear of escape of an inmate or of his committing violence or suicide, or in case an inmate is outside the prison, instruments of restraint may be used.2. The kinds of the instruments of restraint shall be provided for by Ministry of Justice Ordinance.”

³³ The United Nations Asia and Far East Institute. (UNAFEI). Op.cit. pp. 218-219.

(4) เชือกผูกข้อมือ

การใช้เครื่องพันธนาการชนิดอื่น โดยเฉพาะ ต้องกำหนดเงื่อนไขโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม”³⁴

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า ประเทศญี่ปุ่นจะใช้เครื่องพันธนาการกับจำเลยก็ต่อเมื่อ

1. ในกรณีที่เกรงว่าหลบหนี
2. ในกรณีที่เกรงว่าจะใช้ความรุนแรง
3. ในกรณีที่เกรงว่าจะฆ่าตัวตาย
4. ในกรณีที่น่าตัวออกนอกเรือนจำ

3.2.2 มาตรการในการควบคุมตัวจำเลยระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณา

เมื่อพิจารณาถึงชนิดและการใช้เครื่องพันธนาการแล้ว เห็นได้ว่าประเทศญี่ปุ่นไม่มีเครื่องพันธนาการชนิดที่เป็นโซ่ตรวนบัญญัติไว้ ดังนั้นในการควบคุมตัวจำเลยออกนอกเรือนจำเพื่อไปพิจารณาคดีที่ศาลจึงไม่มีการใส่โซ่ตรวนแก่จำเลย ซึ่งเครื่องพันธนาการที่ใช้ควบคุมตัวจำเลยออกนอกเรือนจำส่วนใหญ่จะใช้เชือกผูกข้อมือ หรือกุญแจมือ เพื่อความปลอดภัยในระหว่างขนส่งจำเลยมาพิจารณาคดีที่ศาล ซึ่งเป็นไปตามกฎมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษ (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) แต่เมื่อจำเลยมาปรากฏตัวต่อหน้าศาลระหว่างการพิจารณาคดีอยู่ในห้องพิจารณาแล้ว จะไม่อยู่ภายใต้การพันธนาการ ดังนั้นก่อนเริ่มพิจารณาคดี จำเลยจะต้องปราศจากเครื่องพันธนาการทุกชนิด เชือกผูกข้อมือหรือกุญแจมือที่ใส่จำเลยมาจากเรือนจำจะต้องถูกถอดออกโดยผู้มีส่วนาก่อนที่จะเข้าไปยังห้องพิจารณาคดี แต่ระหว่างที่อยู่ในห้องพิจารณาคดี ขณะที่ทำการต่อสู้คดีของตนโดยปราศจากเครื่องพันธนาการนั้น ทางศาลจึงต้องจัดให้มีการรักษาความปลอดภัยจากเจ้าหน้าที่ตำรวจอย่างเข้มงวด เพื่อความปลอดภัยในการพิจารณาคดี

ศาลสูงของญี่ปุ่นเคยพิจารณาไม่อนุญาตให้ใส่กุญแจมือ หรือผูกข้อมือไว้ด้านหลังตัวของผู้ต้องหา ให้ใส่กุญแจมือหรือผูกเชือกข้อมือ โดยเอามือทั้งสองไว้ด้านหน้า เพราะเป็นการทรมานทารุณ และละเมิดสิทธิของผู้ต้องหา

ศาลในประเทศญี่ปุ่น มีจำนวนหลายแห่งที่ศาลจะอยู่ติดกับเรือนจำและทัณฑสถาน โดยจะมีการทำเป็นอุโมงค์ลอดจากศาลไปถึงเรือนจำ เมื่อศาลพิพากษาแล้ว จะเอาตัวจำเลยเข้าเรือนจำได้โดยสะดวกและลดปัญหาในการขนย้ายจำเลย และทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องใช้เครื่องพันธนาการเพื่อป้องกันจำเลยหลบหนีน้อยมาก

³⁴ The Prison Law, Enforcement Regulations Article 48 “The instruments of restraint shall be of the following four kinds: (1) straight Jacket; (2) Gag; (3) Handcuff; (4) Arresting rope. 2. The make of the restraining devices shall be stipulated by the Minister of Justice.”

กล่าวโดยสรุป การควบคุมตัวจำเลยและการรักษาความปลอดภัยของประเทศญี่ปุ่น กฎหมายได้กำหนดวิธีการขังขังและการระวังป้องกันจำเลยหลบหนี ซึ่งต้องเป็นไปตามวิธีการที่กฎหมายกำหนดเท่านั้น ในกรณีที่เกรงว่าจำเลยจะหลบหนี หรือใช้ความรุนแรง หรือฆ่าตัวตาย หรือในกรณีที่จำเลยต้องออกนอกเรือนจำเพื่อไปพิจารณาคดีที่ศาลอาจใช้เครื่องพันธนาการได้³⁵ โดยเครื่องพันธนาการที่จะใช้กับจำเลยมี 4 ชนิด ได้แก่ เสื้อรัดตัวหรือเสื้อเกราะ ผ้าปิดปากหรือที่ครอบปาก กุญแจมือ เชือกผูกข้อมือ โดยชนิดที่นิยมใช้มากที่สุดคือ เชือกผูกข้อมือ ซึ่งเมื่ออยู่ในห้องพิจารณาของศาลจำเลยจะปราศจากเครื่องพันธนาการทุกชนิด

3.2.3 การคุ้มครองสิทธิของจำเลยระหว่างพิจารณาคดี

ระบบกฎหมายญี่ปุ่นมีความเป็นมาเกี่ยวข้องกับระบบกฎหมายของประเทศทางภาคพื้นยุโรป ซึ่งก็คือ ระบบกฎหมายอาญาเยอรมัน อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ระบบกฎหมายสหรัฐอเมริกาเข้ามามีอิทธิพลต่อระบบกฎหมายญี่ปุ่นมากขึ้น อันเนื่องมาจากความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างสหรัฐอเมริกาภายหลังที่ญี่ปุ่นแพ้สงคราม ซึ่งก็ส่งผลกระทบต่อรัฐธรรมนูญญี่ปุ่นรวมถึงกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาด้วย ทำให้แนวทางในการดำเนินคดีอาญาของญี่ปุ่นมีส่วนผสมกันระหว่างกฎหมายของประเทศภาคพื้นยุโรปและกฎหมายสหรัฐอเมริกา³⁶ ทั้งนี้ก็เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้การคุ้มครองสิทธิของบุคคลในฐานะจำเลยมีความชัดเจนโดยนัยของรัฐธรรมนูญของประเทศญี่ปุ่นดังกล่าว

กฎหมายที่เป็นการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในประเทศญี่ปุ่น ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งประเทศญี่ปุ่น (Japan-Constitution) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของญี่ปุ่น (Code of Criminal Procedure)

รัฐธรรมนูญแห่งประเทศญี่ปุ่น (Japan-Constitution) ฉบับปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับสิทธิของบุคคลในคดีอาญามากขึ้น เป็นผลให้สิทธิของบุคคลในการดำเนินคดีอาญาไม่ว่าจะในขั้นตอนการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีของศาล รวมถึงสิทธิของจำเลยก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด ได้รับการรับรองและคุ้มครองโดยรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นดังต่อไปนี้³⁷

มาตรา 11 “ประชาชนทุกคนจะไม่ถูกกีดกันจากการได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานทั้งปวง สิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานและสิทธิต่างๆ ตามที่รัฐธรรมนูญให้ไว้แก่ประชาชน”

มาตรา 13 “ประชาชนทุกคนย่อมได้รับการเคารพในฐานะปัจเจกบุคคล”

³⁵ Article 19. The Prison Law.

³⁶ Bureau of justice Statistics. (2003). **The World Fact book of Criminal Justice Systems.** p. 20.

³⁷ The United Nations Asia and Far East Institute. (UNAFEI). Op.cit. pp. 1-14. In the Prison Law Enforcement Regulations Article 49.

มาตรา 31 “บุคคลใดก็ตาม หากมิได้เป็น ไปโดยกระบวนการตามที่กฎหมายบัญญัติ ย่อมไม่ถูกทรมานซึ่งชีวิตและเสรีภาพ หรือต้องรับโทษทางอาญาอื่นๆ”

มาตรา 32 “บุคคลใดก็ตาม ย่อมไม่ถูกทรมานซึ่งสิทธิในการนำคดีขึ้นสู่ศาล”

หลักการตามมาตรา 13 เป็นหลักในเรื่องความเสมอภาคซึ่งเป็นหลักที่ทำให้ประชาชนทุกคนได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งหมายความรวมถึงจำเลยระหว่างพิจารณาคดีด้วย เช่นกันจะปฏิบัติต่อเขาเยี่ยงทาสมิได้ อันเป็นไปตามหลักการที่ว่า “บุคคลทุกคนย่อมได้รับข้อสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์” (presumption of innocence) หลักการดังกล่าวนี้ทั้งในรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของญี่ปุ่นก็ได้วางหลักการไว้สอดคล้องกัน กล่าวคือ เมื่อจำเลยยังมิได้ถูกพิพากษาว่ากระทำความผิดจะปฏิบัติต่อเขาเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ ซึ่งหมายรวมถึงจะกระทำทรมานและมีการลงโทษอย่างโหดร้ายไม่ได้ ในรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นได้ให้ความคุ้มครองที่เกี่ยวกับในเรื่องการกระทำทรมานไว้เช่นกัน กล่าวคือ ในมาตรา 36 บัญญัติว่า “ห้ามมิให้มีการกระทำทรมานและการลงโทษที่โหดร้ายทางอาญาโดยข้าราชการโดยเด็ดขาด”³⁸

มาตรา 37 ซึ่งให้สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาที่ได้รับพิจารณาด้วยความรวดเร็ว เปิดเผย และเป็นธรรม มีสิทธิอย่างเต็มที่ในการเสนอพยานหลักฐาน และได้รับความช่วยเหลือจากทนายความด้วย

มาตรา 38 บัญญัติว่า “บุคคลจะไม่ถูกบังคับให้รับสารภาพ คำรับสารภาพโดยการบังคับทรมาน หรือข่มขู่ หรือคำรับสารภาพ ภายหลังจากการถูกจับหรือคุมขังโดยการหน่วงเหนี่ยวถ่วงเวลาให้ล่าช้า มิให้รับฟังเป็นพยานหลักฐาน นอกจากนั้นบุคคลจะไม่ถูกพิพากษาลงโทษในกรณีที่มีข้อพิสูจน์เพียงคำรับสารภาพของเขาเท่านั้น”

มาตรา 39 บัญญัติว่า “บุคคลจะไม่ต้องรับผิดในทางอาญา ถ้าการกระทำนั้นชอบด้วยกฎหมายในขณะที่ได้กระทำการนั้น หรือเขาได้รับคำพิพากษาให้ปล่อยตัวแล้วและยังต้องตกอยู่ในความเสี่ยงภัยเป็นครั้งที่สอง” ซึ่งหลักการดังกล่าว รัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นได้บัญญัติเป็นหลักการเช่นเดียวกับ ประเทศเยอรมัน คือ หลัก “ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ โดยไม่มีกฎหมาย” (nullo in crimine, nulla poena sine lege) ซึ่งเป็น “หลักประกันในกฎหมายอาญา” ที่สำคัญ

หลักการต่างๆ ในรัฐธรรมนูญที่กล่าวมานั้น เห็นว่า ผู้พิพากษาเป็นข้าราชการตุลาการที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ดังนั้น การที่จะยอมให้มีการกระทำทรมานต่อจำเลย เช่น ใช้เครื่องพันธนาการกับจำเลยระหว่างพิจารณาคดีในห้องพิจารณา ก็อาจเป็นการละเมิดรัฐธรรมนูญ และขัดต่อกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศญี่ปุ่นอีกด้วย

³⁸ Japan-Constitution, Article 36 [Torture] “The infliction of torture by any public officer and cruel punishments are absolutely forbidden.”

โดยปกติแล้ว ในระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาของศาลในประเทศญี่ปุ่นนั้น จำเลยคดีอาญาจะดำเนินกระบวนการพิจารณาในห้องพิจารณาโดยปราศจากเครื่องพันธนาการ โดยจะมีเจ้าหน้าที่ตำรวจคอยรักษาความปลอดภัยควบคุมดูแลจำเลยอยู่ตลอดเวลาที่อยู่ในห้องพิจารณา แต่อาจมีการใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยได้ในกรณีที่จำเลยใช้ความรุนแรง หรือพยายามที่จะหลบหนี ศาลก็จะใช้ดุลพินิจในการสั่งให้ใช้เครื่องพันธนาการจำเลยไว้ระหว่างการพิจารณาคดี เพื่อความปลอดภัยของทุกคนที่อยู่ในห้องพิจารณานั้น ซึ่งเป็นมาตรการปฏิบัติต่อจำเลยที่เป็นไปตามที่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของญี่ปุ่น มาตรา 287 บัญญัติไว้โดยแจ้งชัด³⁹ และเป็นไปตามหลักการที่รัฐธรรมนูญได้กำหนดให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเขาเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วย

หากพิจารณาหลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (presumption of innocence) ซึ่งประเด็นตรงนี้ทั้งในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของญี่ปุ่นและรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่น ก็ได้วางหลักการไว้สอดคล้องกัน กล่าวคือ การพิพากษาว่าจำเลยกระทำความผิดจะต้องมีพยานหลักฐานพิสูจน์โดยปราศจากข้อสงสัยแล้วเท่านั้น การชี้แจงนำพยานหลักฐานแต่เพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอที่จะลงโทษจำเลยได้ อีกทั้งหลักการนี้สามารถใช้ได้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เริ่มตั้งแต่การสอบสวนจนถึงชั้นพิจารณาคดี และจะต้องปฏิบัติกับผู้ถูกกล่าวหา ผู้ต้องหา จำเลย หรือผู้ต้องขังระหว่างพิจารณา เช่นเดียวกับพลเมืองทั่วไป⁴⁰

จากการที่รัฐธรรมนูญได้ให้การรับรองสิทธิของบุคคลในคดีอาญาเอาไว้ กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของญี่ปุ่น ซึ่งอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งประเทศญี่ปุ่นจึงต้องมีการปรับปรุงเพื่อรองรับหลักการที่รัฐธรรมนูญให้การรับรองสิทธิของจำเลยในคดีอาญาตามไปด้วย โดยระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาก็เปลี่ยนมาใช้ “Adversarial System” เกือบทั้งหมด แต่ก็ยังคงไว้ซึ่ง “Inquisitorial System” เช่นว่า ผู้พิพากษายังคงมีสิทธิที่จะถามคำถามให้การจำเลยได้⁴¹ ซึ่งอาจกล่าวในภาพรวมของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของญี่ปุ่นได้ดังนี้

ภายหลังจากที่พนักงานอัยการเห็นควรมีคำสั่งฟ้องแล้ว การดำเนินคดีในชั้นพิจารณาคดีของศาลในประเทศญี่ปุ่นนั้นจะได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาที่มีอำนาจ และแม้ว่าจำเลยจะให้การรับสารภาพว่าได้กระทำความผิดตามฟ้องจริง กระบวนการในการค้นหาความจริงก็ไม่อาจที่จะ

³⁹ The Code of Criminal Procedure, Article 287 “(1) The accused shall not be subject to restraints during the trial; provided, however, that this shall not apply when the accused employs violence or attempts to escape

(2) Even when the accused is not subject to restraints, guards may be assigned to guard the accused.”

⁴⁰ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ. เล่มเดิม. หน้า 127.

⁴¹ ธรรมนูญ สี่ตะปะดล. เล่มเดิม. หน้า 54.

ละเลยถ้าคดีนั้นจำเลยอาจถูกตัดสินให้จำคุก โดยคดียังคงต้องได้รับการพิจารณาโดยศาล ซึ่งพนักงานอัยการต้องนำสืบพยานหลักฐานที่น่าเชื่อถือได้เพื่อมาสนับสนุนคำรับสารภาพของจำเลย มิฉะนั้นก็ไม่อาจที่จะลงโทษจำเลยได้ การดำเนินคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่นจึงอยู่ภายใต้หลักการที่ว่า จำเลยจะต้องได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (presumption of innocence) จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริง มาตรฐานในการพิสูจน์ความผิดในคดีอาญานั้น แยกพยานหลักฐานที่มีน้ำหนักมากยังไม่เพียงพอที่จะฟังลงโทษได้ พนักงานอัยการยังมีภาระที่จะต้องนำสืบให้ปราศจากเหตุอันควรสงสัยว่าจำเลยได้กระทำความผิดตามฟ้องจริงหรือไม่ (beyond a reasonable doubt) ซึ่งในระหว่างนั้นจำเลยจะต้องได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ การปฏิบัติต่อเขาจะต้องกระทำเสมือนเขาเป็นบุคคลธรรมดาที่มีได้ถูกดำเนินคดี พนักงานอัยการมีหน้าที่ต้องพิสูจน์ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับองค์ประกอบของความผิดของจำเลยและข้อเท็จจริงที่จำเป็นเพื่อประกอบการพิจารณาโทษ โดยที่ประเทศญี่ปุ่นให้การยอมรับหลักการ “ยกประโยชน์แห่งความสงสัย” (in dubio pro reo) ถ้าคดีมีข้อสงสัยข้อสันนิษฐานว่าจำเลยบริสุทธิ์ ก็จะสนับสนุนให้ศาลไม่ฟังข้อเท็จจริงไปในทางเป็นโทษจำเลยได้ ศาลจะต้องยกฟ้อง และปล่อยจำเลยไป⁴² ซึ่งหลักการในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของญี่ปุ่นดังกล่าว ก็เป็นไปในลักษณะเดียวกับหลักการในรัฐธรรมนูญแห่งประเทศญี่ปุ่น ซึ่งได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น

3.3 สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี (Federal Republic of Germany)

สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีใช้กฎหมายในระบบ Civil Law ในการปกครองประเทศ อำนาจตามกฎหมายที่ทำให้สามารถที่จะลงโทษจำคุกผู้กระทำความผิดได้นั้น เริ่มมาจากประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 1⁴³ ซึ่งบทบัญญัตินี้เป็นหลักที่สำคัญ คือ “ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ โดยไม่มีกฎหมาย” (nullum crimen, nulla poena sine lege) หลักนี้ในทางวิชาการเรียกว่า “หลักไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมาย” อันเป็น “หลักประกันในกฎหมายอาญา” และเป็น “หลักรัฐธรรมนูญ” ประกอบกับโทษจำคุกเป็นโทษชนิดหนึ่งตามประมวลกฎหมายอาญา ดังนั้น อำนาจการที่ศาลพิพากษาลงโทษจำคุกผู้กระทำความผิดได้อันเป็นผลให้บุคคลคนหนึ่งจะต้องถูกบังคับโทษจำคุกในเรือนจำ จะต้องมาจากหลักการพื้นฐานของหลักรัฐธรรมนูญ และหลักประกันในกฎหมายอาญา เมื่อมีบทบัญญัติของกฎหมายอาญากำหนดฐานความผิดและโทษไว้อย่างชัดเจน ศาลก็มีอำนาจพิพากษาได้⁴⁴

⁴² The United Nations Asia and Far East Institute. (UNAFEI). Op.cit. pp. 193-198.

⁴³ Section 1 No punishment Without a Law. “An act may only be punished if its punishability was determined by law before the act was committed.”

⁴⁴ ธานี วรภัทร์ ก (2553). กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก. หน้า 46.

3.3.1 การใช้เครื่องพันธนาการและมาตรการในการควบคุมตัวจำเลย

ในส่วนกฎหมายของเยอรมันที่เกี่ยวกับการใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยนั้น ได้บัญญัติอยู่ในส่วนของความปลอดภัยและความสงบเรียบร้อย มาตรา 81 ถึง มาตรา 93 ในกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ (Execution of sentences law / Strafvollzugsrecht) ค.ศ. 1976 แก้ไขปี ค.ศ. 2001⁴⁵

การใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลย ถือเป็นมาตรการมั่นคงพิเศษ ซึ่งมาตรา 88 บัญญัติว่า “พิจารณาตามความประพฤติ หรือสภาพจิตใจที่เกรงว่าจะหลบหนีหรือพยายามหลบหนี หรือเป็นอันตรายต่อการใช้กำลังประทุษร้ายผู้อื่นหรือทรัพย์สิน หรือเป็นอันตรายต่อการฆ่าตัวตายหรือทำร้ายตนเอง มาตรการพิเศษที่ทำได้คือ.....การใช้เครื่องพันธนาการ” ซึ่งในตอนท้ายของมาตรานี้ยังกำหนดในลักษณะให้ใช้เครื่องพันธนาการได้ในกรณีที่มีการขยับจำเลย กล่าวคือ “การที่จะใช้เครื่องพันธนาการนั้น กรณีมีการนำตัวออกไปหรือในการขนส่ง การใส่เครื่องพันธนาการย่อมกระทำได้ ถ้าเนื่องจากเหตุผลพิเศษอื่นที่เป็นการเกรงว่าจำเลยจะหลบหนี สำหรับมาตรการพิเศษอื่นให้กระทำได้เท่าที่จำเป็นต่อกระทำ⁴⁶

ในส่วนของการพันธนาการ (Restraint) บัญญัติลักษณะการใช้ไว้ในมาตรา 90 ว่า “ตามปกติ การพันธนาการให้กระทำที่มือหรือเท้าเพื่อประโยชน์แก่ผู้ต้องขัง ผู้บัญชาการเรือนจำอาจใช้การพันธนาการโดยวิธีอื่นได้ถ้าเป็นความจำเป็น แต่จะต้องผ่อนปรนตามระยะเวลา”

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีจะใช้เครื่องพันธนาการกับจำเลยก็ต่อเมื่อ

1. ความประพฤติหรือสภาพจิตใจของจำเลยที่เกรงว่าจะหลบหนี
2. สภาพของจำเลยเป็นอันตรายต่อการใช้กำลังประทุษร้ายผู้อื่นหรือทรัพย์สิน
3. สภาพของจำเลยเป็นอันตรายต่อการฆ่าตัวตาย หรือทำร้ายตนเอง
4. กรณีมีการนำตัวออกไปนอกเรือนจำหรือในการขยับจำเลยไปพิจารณาคดีที่ศาล

⁴⁵ ธาณี วรภัทร์ ข (2549, มิถุนายน). “การบังคับโทษจำคุกในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี.” **บทบัญญัติ**, 62, 1. หน้า 175-176.

⁴⁶ Execution of sentences law Section 88 Special Precautions

(1) Special precautions may be ordered in respect of a prisoner where, in view of his behavior or on account of his mental state, there is increased danger of his escaping or danger of violent attacks against persons or property or the danger of suicide or self-injury.

(4) On the occasion of short leave under escort, production before a court or transport, the use of shackles shall also be permissible where there is increased danger of escape for any reasons other than those referred to in subsection (1).

และการจะใช้เครื่องพันธนาการกับจำเลยได้ จะต้องอยู่ในข้อจำกัดตามกฎหมาย ซึ่งอาจสรุปได้ดังนี้

1. ตามปกติ การพันธนาการให้กระทำที่มือหรือเท้า โดยที่ชนิดของเครื่องพันธนาการกฎหมายไม่ได้กำหนดไว้ แต่อนุমানได้ว่า อาจใช้กุญแจมือและกุญแจเท้า ซึ่งเป็นไปตามกฎหมายมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษ (Standard Minimum Rules For the Treatment of Prisoners)

2. แม้กฎหมายไม่ได้กำหนดชนิดของเครื่องพันธนาการไว้ แต่กฎหมายได้บัญญัติในลักษณะคุ้มครองจำเลยแล้ว และยังกำหนดว่าต้องใช้เท้าที่เป็นประโยชน์ต่อจำเลย

3. ต้องไม่เป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อจำเลย

3.3.2 มาตรการในการควบคุมตัวจำเลยระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณา

เนื่องจากชนิดของเครื่องพันธนาการที่เป็นไปตามกฎหมายมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษแล้ว จึงทำให้ในการควบคุมตัวจำเลยออกนอกเรือนจำในขณะที่ขนย้ายจำเลยไปยังที่ทำการศาลอาจมีการใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยได้ แต่เมื่ออยู่ในระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีของศาลจะไม่มีการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลย เหมือนกับในสหรัฐอเมริกาและประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเครื่องพันธนาการที่ใช้ควบคุมตัวจำเลยออกนอกเรือนจำจะใช้เพียงกุญแจมือเสียส่วนใหญ่ สำหรับมาตรการควบคุมตัวจำเลยซึ่งอยู่ระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาของศาลนั้น โดยปกติแล้ว ก่อนเริ่มการพิจารณาคดีต่อจำเลยในห้องพิจารณานั้น จำเลยจะปราศจากเครื่องพันธนาการทั้งสิ้น ซึ่งจะไม่ถูกใส่เครื่องพันธนาการในระหว่างพิจารณาคดี เครื่องพันธนาการที่ถูกใส่มาจากเรือนจำจะถูกถอดออกก่อนเข้าสู่ห้องพิจารณาคดีโดยผู้ที่มีอำนาจถอด และจะมีเจ้าหน้าที่คอยคุ้มกันจำเลยอย่างใกล้ชิด แต่ในบางกรณีที่จะต้องใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดีนั้น ผู้พิพากษาจะเป็นผู้พิจารณาในเรื่องการสั่งให้ใช้เครื่องพันธนาการแก่จำเลยเป็นรายคดีไป ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของผู้พิพากษา ซึ่งจะต้องพิจารณาถึงความปลอดภัยในห้องพิจารณาคดีนั้นประกอบกับเหตุที่ต้องใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลย ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น

ที่ทำการของศาลในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี จะมีระบบการควบคุมความปลอดภัยของผู้พิพากษา โดยการทำห้องพิจารณาเป็นกระจกกันกระสุน และบางแห่งมีการทำอุโมงค์ลอดไปยังเรือนจำ ทำให้ลดปัญหาในด้านการควบคุมตัวจำเลยโดยการใช้เครื่องพันธนาการ ซึ่งเครื่องพันธนาการอย่างมากที่สุดที่จะใช้ต่อจำเลย คือ กุญแจมือ และจะมีเจ้าหน้าที่ตำรวจคอยรักษาความปลอดภัยควบคุมจำเลยอย่างใกล้ชิด⁴⁷

⁴⁷ ธาณี วรรณทร์ ข แหล่งเดิม.

3.3.3 การคุ้มครองสิทธิของจำเลยระหว่างพิจารณาคดี

กฎหมายที่เป็นการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในคดีอาญาในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ได้แก่ รัฐธรรมนูญ (Basic law / Grundgesetz) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของเยอรมัน (Code of Criminal Procedure / StPO / Strafprozeordnung)

เนื่องด้วยหลักทั่วไปของความผิดอาญาตามกฎหมายอาญาของเยอรมันที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อตอนต้นว่า “ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ โดยไม่มีกฎหมาย” (nullum crimen, nulla poena sine lege) นั้น หมายถึงว่า เมื่อบุคคลยังมิได้กระทำความผิด หรือค้นพบว่าการกระทำใดๆ ที่เกิดขึ้นมิได้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ รัฐก็ไม่สามารถลงโทษบุคคลนั้นได้ ในส่วนของหลักเรื่อง “ไม่มีความผิด” ไม่ต้องรับโทษดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นหลักประกันสิทธิของบุคคลที่อาจเข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่สำคัญยิ่ง ในอันที่จะปกป้องบุคคลที่ยังมิได้มีการพิจารณาหรือตัดสินจากศาลหรือก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด ตลอดจนผู้ที่ถูกกล่าวหาให้ได้รับการปฏิบัติจากรัฐหรือเจ้าพนักงานของรัฐเสมือนบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้กระทำผิด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ ต้องได้รับการปฏิบัติโดยสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (presumption of innocence) ก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนผู้กระทำผิดมิได้ ตามหลักการของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ซึ่งสอดคล้องกับหลักกฎหมายอาญาของเยอรมันดังกล่าว ในเรื่องของการปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดีในเยอรมันนั้น ก็อาศัยพื้นฐานเดียวกันกับกฎหมายที่ประกันสิทธิของผู้ต้องหาของประเทศอื่นๆ และสอดคล้องกับสหประชาชาติ กล่าวคือ トラบใดที่จำเลยยังมิได้รับการตัดสินว่าเป็นผู้กระทำผิด ให้ถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จะปฏิบัติต่อเขาเยี่ยงผู้กระทำผิดมิได้

ซึ่งในรัฐธรรมนูญของเยอรมัน (Grundgesetze / German Basic Law / GG) ก็ได้บัญญัติเป็นกฎหมายเพื่อเป็นหลักพื้นฐานในเรื่องสิทธิของบุคคลดังต่อไปนี้

สิทธิขั้นพื้นฐานในมาตรา 1⁴⁸ (Article 1) เรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human dignity) ซึ่งอยู่ใน (1) วางหลักไว้ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่อาจถูกล่วงละเมิดได้ อำนาจทั้งหลายย่อมผูกพันที่จะต้องให้ความเคารพและให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์”

⁴⁸ German Basic Law, Article 1 GG [Human dignity] “(1) Human dignity shall be inviolable. To respect and protect it shall be the duty of all state authority. (2) The German people therefore acknowledge inviolable and inalienable human rights as the basis of every community, of peace and of justice in the world. (3) The following basic rights shall bind the legislature, the executive, and the judiciary as directly applicable law.”

และบัญญัติให้สิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญผูกพันองค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐทั้งหลาย ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1 (3) โดยวางหลักไว้ว่า “สิทธิขั้นพื้นฐานที่จะกล่าวต่อไปนี้ ย่อมผูกพัน อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ โดยถือว่าเป็นกฎหมายที่มีผลบังคับใช้ โดยตรง”⁴⁹

ในมาตรา 2 (Article 2) ซึ่งกล่าวถึง สิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล ซึ่งเป็นสิทธิเสรีภาพ ทั่วไป ในการกระทำ โดยถือเป็น “สิทธิขั้นพื้นฐานหลัก” (Muttergrundrecht) ซึ่งได้วางหลักไว้ว่า

(1) “ทุกคนสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้อย่างเต็มที่ ตราบใดที่ไม่ไปละเมิดสิทธิของผู้อื่น หรือขัดต่อรัฐธรรมนูญ หรือศีลธรรมอันดี”

(2) “ทุกคนมีสิทธิในชีวิตและสิทธิทางร่างกายของคนที่จะไม่ละเมิดมิได้ เสรีภาพของบุคคลจะถูกละเมิดมิได้ การจำกัดสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวจะกระทำได้อีกแต่โดยอาศัยอำนาจแห่งกฎหมายที่บัญญัติเป็นการเฉพาะ”⁵⁰

มาตรา 19 (1) “ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับนี้การจำกัดสิทธิขั้นพื้นฐานจะกระทำได้ ก็แต่โดยบทบัญญัติของกฎหมาย อาศัยอำนาจเฉพาะกฎหมายนั้น จะต้องใช้ได้กับทุกคนเป็นการทั่วไป และจะใช้กับกรณีใดกรณีหนึ่งเป็นการเฉพาะไม่ได้ เพื่อประโยชน์ดังกล่าวกฎหมายจะต้องบัญญัติถึงสิทธิขั้นพื้นฐานที่ถูกจำกัด รวมทั้งมาตราของสิทธิขั้นพื้นฐานนั้นด้วย”

(4) “หากหน่วยราชการละเมิดสิทธิของบุคคล บุคคลย่อมจะมีสิทธิฟ้องร้องต่อศาลยุติธรรมได้ หากศาลอื่นไม่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาให้เป็นอำนาจของศาลธรรมดา ที่มีอยู่ตามกฎหมายที่จะพิจารณาพิพากษา”

บทบัญญัติที่กล่าวมาทั้งหมด มีความหมายโดยนัยว่า บุคคลจะต้องได้รับการปกป้องสิทธิส่วนบุคคลมิให้ได้รับความกระทบกระเทือนจากการกระทำของผู้อื่น และอาจรวมทั้งปกป้องจากการกระทำที่ไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรมต่อบุคคลในกระบวนการยุติธรรม ไม่ว่าจะเป็นผู้ถูกกล่าวหา จำเลย ผู้ต้องขังก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด จากเจ้าพนักงานของรัฐหรือองค์กรของรัฐ ไม่ว่าจะ เป็นศาล อัยการ ตำรวจ และหน่วยงานราชทัณฑ์

สิทธิในความเสมอภาค ในรัฐธรรมนูญของเยอรมัน ในมาตรา 3 วรรคหนึ่ง ได้บัญญัติถึง “ความเสมอภาคทั่วไป” (Der Allgemeine Gleichheitsgrundsatz) อันถือเป็นหลักความเสมอภาคที่

⁴⁹ บรรเจิด สิงคะเนติ ก เล่มเดิม. หน้า 126.

⁵⁰ German Basic Law, Article 2 GG [Personal Freedoms] “(1) Every person shall have the right to free development of his personality insofar as he does not violate the rights of others or offend against the constitutional order or the moral law. (2) Every person shall have the right to life and physical integrity. Freedom of the person shall be inviolable. These rights may be interfered with only pursuant to a law.”.

ใช้บังคับเป็นการทั่วไป⁵¹ ซึ่งวางหลักไว้ว่า ทุกคนจะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน โดยจะเลือกปฏิบัติต่อบุคคลใด หรือทำให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งเสียเปรียบในทางกฎหมายไม่ได้ นั่นจึงหมายถึงว่า รัฐจะต้องบังคับใช้กฎหมายแก่พลเมืองเยอรมันอย่างเท่าเทียมกัน ไม่มีใครได้รับการเลือกปฏิบัติ ไม่มีใครได้เปรียบหรือเสียเปรียบในทางกฎหมาย สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงรัฐเยอรมันที่มีหน้าที่ต้องจัดสรรให้คนเยอรมันทุกคนได้รับสิทธิที่กฎหมายรองรับอย่างเท่าเทียมกัน ถึงแม้จะเป็นจำเลยในคดีอาญา ก็ถือว่าเป็นบุคคลที่ต้องได้รับสิทธิดังกล่าวเช่นเดียวกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า สิทธิตามรัฐธรรมนูญข้อนี้จะนำไปสู่การกำหนดให้จำเลยในคดีอาญา ได้รับสิทธิในทุกเรื่องดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นไม่แตกต่างจากบุคคลที่มีได้ถูกดำเนินคดีอาญาแต่อย่างใด

สำหรับในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (StPO / Strafprozeordnung) ของเยอรมันนั้น จำเลย ก็คือ บุคคลที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาคดีอาญา ซึ่งในบางกรณีอาจต้อง ควบคุมจำเลยไว้ก่อนด้วยเหตุผลบางประการ (Pre-Trial Incarceration Conditions) ในบางกรณี อาจไม่ต้องควบคุมตัวไว้ แต่ให้อยู่ในกระบวนการอื่น เช่น คุมประพฤติ หรือมาตรการอื่นแทนการลงโทษ

ในส่วนของการควบคุมตัวจำเลยระหว่างรอการพิจารณานั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของเยอรมัน มีบทบัญญัติที่สำคัญในการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในระหว่างพิจารณาคดีไว้ในตอนท้ายของ มาตรา 119 (5) ที่กำหนดไว้ชัดเจนแล้วว่าเขาจะต้องไม่ถูกใส่เครื่องพันธนาการในระหว่างพิจารณาคดี โดยผู้พิพากษาจะเป็นผู้ใช้ดุลพินิจในการออกคำสั่งเพื่อกำหนดมาตรการที่จำเป็นชั่วคราวที่เหมาะสมที่จะใช้กับผู้ต้องหาเหล่านั้นๆ เป็นคดีไป⁵²

⁵¹ บรรเจิด สิงคะเนติ ก เล่มเดิม. หน้า 56.

⁵² Criminal Procedure Code Section 119. [Serving Remand Detention]

(5) “The arrested person may be shackled if:

1. there is a risk that he will use force against persons or property, or if he offers resistance;
2. he attempts to flee or if, considering the circumstances of the individual case, especially the situation of the accused and the factors hindering flight, there is a risk that he will free himself from custody;
3. there is a risk of suicide or of self-inflicted injury;

and if the risk cannot be averted by some other less incisive measures. He should not be shackled during the main hearing.

(6) Measures required pursuant to the foregoing provisions shall be ordered by the judge. In urgent cases, the public prosecutor, the director of the prison, or another official under whose supervision the arrested person is detained may impose interim measures. These shall require the approval of the judge.”

บทที่ 4

วิเคราะห์ปัญหาการใช้ไซ้ตรวจต่ออ้าเลยในห้องพิจารณาคดี

เนื้อหาในบทนี้จะกล่าวถึงปัญหาทางกฎหมายทั้งในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 รวมถึงกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง โดยจะเป็นลักษณะของการยกหลักกฎหมายและวิเคราะห์ไปน คราวเดียวกัน ทั้งนี้จะได้วิเคราะห์เปรียบเทียบกับกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศญี่ปุ่น และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีด้วย พร้อมทั้งบทวิเคราะห์เฉพาะปัญหาในเรื่องการใช้ไซ้ตรวจต่อ อ้าเลยในการพิจารณาในห้องพิจารณาในประเทศไทย เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการหาข้อสรุปและ ข้อเสนอแนะในบทต่อไป

4.1 วิเคราะห์เปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายของประเทศไทยกับกฎหมายต่างประเทศ

ที่จะกล่าวต่อไป จะเป็นการวิเคราะห์เปรียบเทียบในภาพรวมในเรื่องที่เกี่ยวกับมาตรการ ทางกฎหมายในการใช้เครื่องพันธนาการต่ออ้าเลยระหว่างพิจารณาคดีในห้องพิจารณา โดยวิเคราะห์ จากกฎหมายรัฐธรรมนูญ และกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษของประเทศไทย ประเทศ สหรัฐอเมริกา ประเทศญี่ปุ่น และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี เป็นหลัก ประกอบกับกฎหมายวิธี พิจารณาความอาญา ตลอดจนระบบงานราชทัณฑ์และกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศ ดังกล่าวด้วย กล่าวคือ

กฎหมายของประเทศไทย ในส่วนที่เกี่ยวกับการใช้ไซ้ตรวจต่ออ้าเลยระหว่างพิจารณา ในห้องพิจารณา เมื่อพิจารณาจากที่กล่าวมา ก็คือ รัฐธรรมนูญ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ อาญา และพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ประกอบกับกฎกระทรวงออกตามความใน พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ดังกล่าว รายละเอียดในเรื่องสำคัญหลายเรื่องที่อยู่ในรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2550 เช่น การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ การ คุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาหรืออ้าเลย การคุ้มครองสิทธิของบุคคลในเรื่องการลงโทษ หรือการ กระทำทรมาน ซึ่งเป็นเรื่องที่น่านาประเทศ รวมทั้งองค์การสหประชาชาติให้การยอมรับ

สำหรับกฎหมายไทยดังกล่าว ในส่วนของรัฐธรรมนูญและประมวลกฎหมายวิธี พิจารณาความอาญานั้น มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการคุ้มครองสิทธิของอ้าเลย โดยเฉพาะการใช้ ไซ้ตรวจต่ออ้าเลยระหว่างพิจารณาในห้องพิจารณาที่ถือว่าเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

และการคุ้มครองสิทธิของจำเลยจากการกระทำทรมาน และประการที่สำคัญคือ การสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ซึ่งจำเลยย่อมได้รับประโยชน์จากหลักการคุ้มครองตามกฎหมายดังกล่าว เห็นได้จากรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2550 ที่บัญญัติไว้ในมาตรา 4 26 28 29 32 39 และ 40 โดยหลักการตามมาตราดังกล่าว เมื่อพิจารณาจากรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และเยอรมันก็มีการบัญญัติไว้เช่นเดียวกัน กล่าวคือ

ในส่วนการที่จะใช้โซ่ตรวนกับจำเลยลักษณะใดนั้น ในประเทศสหรัฐอเมริกา สิทธิอันเป็นรากฐานของการห้ามไม่ให้ใช้เครื่องพันธนาการทางกายภาพ (Physically Restrain) ต่อจำเลยในการพิจารณาคดีของประเทศสหรัฐอเมริกา คือ สิทธิในการได้รับการพิจารณาอย่างยุติธรรม (fair trial) อันเป็นหลักการพื้นฐานในการพิจารณาประเด็นเรื่องการใช้เครื่องพันธนาการทางกายภาพแก่จำเลยในการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีของศาล เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ได้รับการรับรองไว้โดยรัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกาแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 14¹ และเป็นส่วนประกอบพื้นฐานของสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (presumption of innocence)² ซึ่งเป็นสิทธิที่สนับสนุนหลักการที่ว่า จำเลยในคดีอาญามีสิทธิที่จะรับการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีของศาลโดยปราศจากเครื่องพันธนาการทางกายภาพ นอกจากนั้น ยังมีหลักที่แม้กระทั่งว่า จำเลยในคดีอาญาได้รับการสันนิษฐานไว้ในทำนองที่ว่า จำเลยย่อมได้รับความเสียหายถ้าต้องถูกบังคับให้เข้าสู่ห้องพิจารณาของศาลในการพิจารณาคดีในสภาพที่ต้องอยู่ในชุดนักโทษหรือชุดผู้ต้องขัง ซึ่งศาลจะต้องไม่ยอมให้มีการปฏิบัติเช่นนั้น³

ในบางมลรัฐของประเทศสหรัฐอเมริกา เช่น มลรัฐแคลิฟอร์เนีย ศาลฎีกาแห่งมลรัฐแคลิฟอร์เนียได้สร้างบรรทัดฐานในการใช้มาตรการในการควบคุมจำเลยในห้องพิจารณาของศาล ในระหว่างการพิจารณาคดีไว้ในคดี *People v. Duran* (1976)⁴ ไว้ว่า ไม่อนุญาตให้มีการใช้มาตรการในการควบคุมตัวจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณา ประเด็นในการพิจารณาว่า การ

¹ รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกาแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 14 สิทธิพลเมือง ข้อ 1 บัญญัติไว้ว่า “บุคคลทุกคนที่เกิดหรือแปลงสัญชาติในสหรัฐ และอยู่ภายใต้บังคับเขตอำนาจแห่งสหรัฐ ย่อมเป็นพลเมืองของสหรัฐและของมลรัฐที่อาศัยอยู่ มลรัฐจะตราหรือบังคับใช้กฎหมายใด ๆ ที่เป็นการตัดเอกลิทธิหรือความคุ้มกันของพลเมืองแห่งสหรัฐ ไม่ได้ มลรัฐจะจำกัดสิทธิในชีวิต เสรีภาพ หรือทรัพย์สินของบุคคลโดยปราศจากหลักกระบวนการที่ชอบธรรมไม่ได้ มลรัฐจะปฏิเสธไม่ให้บุคคลใดที่อยู่ภายในเขตอำนาจของตนจากการได้รับการปกป้องอย่างเสมอภาคภายใต้กฎหมาย ไม่ได้”.

² Wayne R. LaFave et al. (2007). **Criminal Procedure West's Criminal Practice Series**. Vol.6. 3 rd ed. (MN: Thomson/West). p.325.

³ Wayne R. LaFave et al. (2009). **Criminal Procedure**. 5 th ed. (MN: Thomson/West). p.1139.

⁴ *People v. Duran* (1976), 16 Cal. 3d 282.

ควบคุมตัวจำเลยที่มีลักษณะอาจก่ออันตรายในห้องพิจารณาคดีของศาลในระหว่างการพิจารณาคดี โดยเครื่องพันธนาการทางกายภาพ ถึงแม้จะมีการกำหนดกฎหมายที่ยุติธรรมสร้างมาตรฐานไว้ ก่อนที่ผู้พิพากษาที่นั่งพิจารณาคดีจะออกคำสั่งกำหนดมาตรการที่เหมาะสมในการควบคุมตัวจำเลย ซึ่งในชั้นการพิจารณาของศาลชั้นต้นที่ต้องนั่งพิจารณาคดีนั้น ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นจะสั่งกำหนด มาตรการที่เหมาะสมในการควบคุมตัวจำเลยที่มีลักษณะอาจก่ออันตรายในห้องพิจารณาคดีของศาล ในระหว่างการพิจารณาคดี แต่ส่วนใหญ่เมื่อจำเลยอุทธรณ์คำสั่งนี้ของผู้พิพากษาศาลชั้นต้นไปยัง ศาลสูง ก็ปรากฏว่า คำสั่งของศาลชั้นต้นถูกศาลสูงกลับอยู่บ่อยครั้ง โดยศาลสูงให้เหตุผลว่า เป็นการ ใช้ดุลพินิจที่ไม่ชอบ (abuse of discretion) ส่งผลทำให้เป็นภาระของศาลชั้นต้นที่จะต้องแสดงให้ ศาลสูงเห็นว่า มาตรการที่กำหนดในการควบคุมตัวจำเลยนั้นมีความเหมาะสมและจำเป็นเมื่อ พิจารณาประกอบกับความปลอดภัยในการพิจารณาคดี ในขณะที่ศาลสูงคำนึงถึงการให้โอกาสแก่ จำเลยที่ยังไม่มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำความผิด มีอิสระอย่างเต็มที่ในระหว่างการพิจารณาคดี โดยหลักการพื้นฐานของกฎหมายคอมมอนลอว์ที่ถือสืบต่อเนื่องกันมาหลักการหนึ่งเกี่ยวกับจำเลย ที่ต่อสู้คดีในศาล คือ ผู้ต้องหาในคดีอาญาที่ถูกนำมาตัวมาพิจารณาคดีในศาล ย่อมมีสิทธิที่จะปรากฏ ตัวในศาลโดยปราศจากโซ่ตรวนหรือเครื่องพันธนาการอื่นใด เว้นแต่จะปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนว่า ผู้ต้องหาอาจหลบหนี⁵ หลักการนี้เป็นหลักการพื้นฐานที่ยึดมั่นกันว่า บุคคลผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความ ผิดอาญามีสิทธิตามรัฐธรรมนูญในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมจากคณะลูกขุน⁶ สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างยุติธรรมในคดีอาญานี้ ถือว่าเป็นสิทธิที่สำคัญของจำเลยใน คดีอาญาที่ศาลจำเป็นต้องพิจารณาพยานหลักฐานที่หนักแน่นอันปรากฏอยู่ก่อนที่จะมีกำหนดให้ มีการใช้เครื่องพันธนาการทางกายภาพในการควบคุมตัวจำเลย เพราะจำเลยย่อมได้รับการ สันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีพยานหลักฐานพิสูจน์ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด

⁵ William Blackstone Commentaries p.322 อ้างใน David E. Westman, "Handling the Problem Criminal Defendant in the Courtroom: The Use of Physical Restraints and Expulsion in the Modern Era", **San Diego Justice Journal**, Volume 2, Summer 1994, p.508.

⁶ รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกา แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 6 สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างยุติธรรม ในคดีอาญา บัญญัติไว้ว่า "ในการดำเนินคดีอาญาทั้งหลาย ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดมีสิทธิอย่างเต็มที่ที่จะได้รับการ พิจารณาคดีอย่างรวดเร็วและเปิดเผย โดยคณะลูกขุนที่ไม่มีอคติของมลรัฐและในบริเวณที่ซึ่งการกระทำ ความผิดได้เกิดขึ้น ซึ่งอาณาเขตนี้จะถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าอย่างแน่นอนโดยกฎหมาย มีสิทธิได้รับการแจ้งให้ ทราบถึงลักษณะและเหตุที่มีการกล่าวหา มีสิทธิที่จะเผชิญหน้ากับพยานที่กล่าวหาตน มีสิทธิที่จะบังคับให้มีการ เรียกพยานที่ตนต้องการ และมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือในการมีทนายความให้คำปรึกษาว่าความในการต่อสู้ คดี".

รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกา แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 14 สิทธิพลเมือง ข้อ 1 บัญญัติไว้ว่า “บุคคลทุกคนที่เกิดหรือแปลงสัญชาติในสหรัฐ และอยู่ภายใต้บังคับเขตอำนาจแห่งสหรัฐ ย่อมเป็นพลเมืองของสหรัฐและของมลรัฐที่อาศัยอยู่ มลรัฐจะตราหรือบังคับใช้กฎหมายใดๆ ที่เป็นการตัดเอกลิทธิหรือความคุ้มกันของพลเมืองแห่งสหรัฐ ไม่ได้ มลรัฐจะจำกัดสิทธิในชีวิต เสรีภาพ หรือทรัพย์สินของบุคคลโดยปราศจากหลักกระบวนการที่ชอบธรรมไม่ได้ มลรัฐจะปฏิเสธไม่ให้บุคคลใดที่อยู่ภายในเขตอำนาจของตนจากการได้รับการปกป้องอย่างเสมอภาคภายใต้กฎหมายไม่ได้.” และการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในสหรัฐอเมริกาจะเป็นไปตามกฎบัตรแห่งสิทธิ (Bill of Rights) ได้แก่ เสรีภาพที่จะไม่ถูกทารุณกรรมและการลงโทษโดยผิดปกติ หลักประกันในเรื่องนี้เกิดจากรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 8 ที่บัญญัติห้ามการลงโทษที่ทารุณ โหดร้ายและผิดปกติวิสัย รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกา แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 6 ที่ให้สิทธิแก่จำเลยในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างยุติธรรมในคดีอาญา (right to a fair trial) อันเป็นสิทธิอันเป็นรากฐานของการห้ามไม่ให้ใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยในการพิจารณาคดีของประเทศสหรัฐอเมริกา และรัฐบัญญัติว่าวิธีพิจารณาคดีอาญา (The Criminal Practice Act) ที่กำหนดไว้ว่า บุคคลจะไม่ถูกใช้เครื่องพันธนาการใดๆ มากเกินไปกว่าความจำเป็นสำหรับการควบคุมตัวจำเลยในชั้นที่จำเลยจะต่อสู้คดีในห้องพิจารณาคดีในข้อหาที่จำเลยถูกกล่าวหา ศาลต่างๆ ในประเทศสหรัฐอเมริกาจึงได้สร้างบรรทัดฐานแห่งคดีที่มีลักษณะพื้นฐานอันเป็นหลักการทั่วไปว่า จำเลยมีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีโดยปราศจากการพันธนาการด้วยโซ่ตรวน โซ่ เครื่องผูกมัด กุญแจมือ หรือเครื่องพันธนาการอื่นใดไว้อย่างชัดเจนด้วย

รัฐธรรมนูญแห่งประเทศญี่ปุ่น (Japan-Constitution) ฉบับปัจจุบันได้มีการรับรองและคุ้มครองสิทธิของจำเลยในคดีอาญาไว้ในมาตรา 13 เป็นหลักในเรื่องความเสมอภาคซึ่งเป็นหลักที่ทำให้ประชาชนทุกคนได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งหมายความรวมถึงจำเลยระหว่างพิจารณาคดีด้วยเช่นกันจะปฏิบัติต่อเขาเยี่ยงทาสมิได้ อันเป็นไปตามหลักการที่ว่า “บุคคลทุกคนย่อมได้รับข้อสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์” (presumption of innocence) หลักการดังกล่าวนี้ทั้งในรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของญี่ปุ่น ก็ได้วางหลักการไว้สอดคล้องกัน กล่าวคือ เมื่อจำเลยยังมิได้ถูกพิพากษาว่ากระทำความผิดจะปฏิบัติต่อเขาเสมือนเป็นผู้กระทำผิดมิได้ ซึ่งหมายความรวมถึงจะกระทำทรมานและการลงโทษอย่างโหดร้ายไม่ได้ ในรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นได้ให้ความคุ้มครองที่เกี่ยวกับในเรื่องการกระทำทรมานไว้เช่นกัน กล่าวคือในมาตรา 36 บัญญัติว่า “ห้ามมิให้มีการกระทำทรมานและการลงโทษที่โหดร้ายทางอาญาโดยข้าราชการโดยเด็ดขาด”

ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของญี่ปุ่นก็มีบทบัญญัติในเรื่องเกี่ยวกับเครื่องพันธนาการไว้โดยชัดแจ้งไว้ใน มาตรา 287 ว่าจำเลยจะต้องไม่อยู่ภายใต้การพันธนาการในระหว่างพิจารณาคดี แต่ก็มีข้อยกเว้นให้ใช้ได้กรณีที่จำเลยใช้ความรุนแรงหรือพยายามจะหลบหนี

ในรัฐธรรมนูญเยอรมัน (German Basic Law) ก็ได้บัญญัติรัฐธรรมนูญที่มีลักษณะเป็นการคุ้มครองสิทธิของจำเลยไว้ในหมวดที่ 1 สิทธิขั้นพื้นฐาน มาตรา 1 2 3 และ 19 แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า รัฐธรรมนูญของเยอรมันกลับไม่ได้บัญญัติเรื่องการกระทำทรมาน (Torture) ไว้โดยตรงเหมือนรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และไทย แต่บัญญัติในลักษณะคุ้มครองสิทธิในชีวิตและร่างกาย ในมาตรา 2 (2) ว่า “ทุกคนมีสิทธิในชีวิตและสิทธิทางร่างกายของตนที่จะละเมิดมิได้ เสรีภาพของบุคคลจะถูกละเมิดมิได้ การจำกัดสิทธิและเสรีภาพ ดังกล่าวจะกระทำได้ก็แต่โดยอาศัยอำนาจแห่งกฎหมายที่บัญญัติเป็นการเฉพาะ” เอาไว้เท่านั้น แต่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน (StPO) มาตรา 136 a ก็ได้บัญญัติคุ้มครองไว้ว่า “การกระทำต่อเนื้อตัวร่างกายของผู้ต้องหา ไม่ว่าจะเป็นการทำร้าย ทรมาน หรือให้ยา หรือการกระทำที่กระทบกระเทือนกับความจำเป็นของผู้ต้องหาเป็นสิ่งที่กระทำมิได้” และในฐานะที่เยอรมนีเป็นสมาชิกของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของยุโรป (The European Convention of Human Rights) จึงทำให้เยอรมนีให้ความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในระดับประเทศเป็นอย่างมาก นอกเหนือจากที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

อีกทั้งในส่วนของการควบคุมตัวจำเลยระหว่างรอการพิจารณานั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของเยอรมัน มีบทบัญญัติที่สำคัญในการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในระหว่างพิจารณาคดีไว้ในตอนท้ายของ มาตรา 119 (5) ที่กำหนดไว้ชัดแจ้งเลยว่าเขาจะต้องไม่ถูกใส่เครื่องพันธนาการในระหว่างพิจารณาคดีอีกด้วย

ในส่วนของกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษที่เกี่ยวกับการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยของไทย ก็คือ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 14 ซึ่งบัญญัติเป็นหลักในเบื้องต้นว่า ห้ามมิให้ใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขัง เว้นแต่จะเข้าข้อยกเว้น (1)-(5) และบัญญัติเป็นรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะและการใช้เครื่องพันธนาการไว้โดยเฉพาะในหมวด 3 ว่าด้วยเครื่องพันธนาการ ในกฎกระทรวงฯ ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ข้อ 25 ถึง ข้อ 30 โดยกำหนดเครื่องพันธนาการที่จะใช้กับผู้ต้องขังไว้ 4 ชนิด คือ ตรวน กุญแจมือ กุญแจเท้า และโซ่ล่าม รวมถึงกำหนดขนาดของตรวนไว้ด้วย

ซึ่งลักษณะของเครื่องพันธนาการของประเทศไทยดังกล่าวแตกต่างกับในประเทศสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น กล่าวคือในประเทศสหรัฐอเมริกา ลักษณะเครื่องพันธนาการที่ใช้ คือ

กุญแจมือ (handcuffs) หรือ กุญแจเท้า (ankle cuffs) หรือใช้ทั้งสองชนิด หรือใช้เข็มขัดพันธนาการ (restraining belt) และในข้อบังคับกฎหมายเรือนจำ (The Prison Law Enforcement Regulations) ของประเทศญี่ปุ่น ปี ค.ศ. 1933 แก้ไขเพิ่มเติม ค.ศ. 1970 ซึ่งเป็นกฎหมายที่กำหนดรายละเอียดของเครื่องพันธนาการไว้ในหมวด 4 ว่าด้วยความมั่นคงปลอดภัย โดยกำหนดไว้ในข้อ 48 - ข้อ 50 ว่าให้มีการใช้เครื่องพันธนาการ 4 ชนิด คือ เสื้อรัดลำตัวหรือเสื้อเกราะ (straight jacket) ฝักปิดปาก (gag) กุญแจมือ (handcuffs) เชือกผูกข้อมือ (arresting rope) จากการศึกษาพบว่าในทางปฏิบัติแล้วประเทศญี่ปุ่นจะใช้เครื่องพันธนาการชนิดที่เป็นเชือกผูกข้อมือต่อจำเลยเสียส่วนใหญ่ ส่วนในประเทศเยอรมันนั้นแม้ว่าชนิดของเครื่องพันธนาการกฎหมายไม่ได้กำหนดไว้ แต่จากการศึกษาพบว่าในทางปฏิบัติแล้วประเทศเยอรมันจะใช้เพียงกุญแจมือกับจำเลย ซึ่งน่าจะเป็นเครื่องพันธนาการที่ไม่ไปทำอันตรายร่างกายของจำเลยมากนัก และเป็นไปตามกฎหมายมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษ

ในส่วนการที่จะใช้โซ่ตรวนกับจำเลยลักษณะใดนั้น ในประเทศสหรัฐอเมริกาสำหรับการใช้เครื่องพันธนาการกับจำเลยจะใช้เพื่อความจำเป็นในการป้องกันการหลบหนีในระหว่างการขนย้ายจำเลยออกนอกเรือนจำเท่านั้น

ส่วนของประเทศญี่ปุ่น กฎหมายราชทัณฑ์ของญี่ปุ่น ได้บัญญัติไว้ในกฎหมายเรือนจำ (The Prison Law) ค.ศ. 1908 แก้ไขเพิ่มเติม ค.ศ. 1953 มาตรา 19 ซึ่งกล่าวว่า “ในกรณีที่เกรงว่าผู้ต้องขังจะหลบหนี หรือใช้ความรุนแรง หรือจะฆ่าตัวตาย หรือในกรณีที่ผู้ต้องขังออกนอกเรือนจำ อาจใช้เครื่องพันธนาการ” โดยให้ชนิดของเครื่องพันธนาการเป็นไปตามข้อบังคับกฎหมายเรือนจำ ซึ่งก็เป็นที่น่าสังเกตว่ากฎหมายเรือนจำของญี่ปุ่นไม่ได้บัญญัติ เป็นหลักว่า “ห้ามใช้” ไว้โดยตรงเหมือนพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ของไทย แต่บัญญัติให้ใช้เป็นไปตามแต่ละกรณี

ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเครื่องพันธนาการที่นำมาใช้นั้น เป็นลักษณะที่ดูแล้วไม่ไปละเมิดสิทธิของจำเลยมากนัก และกฎหมายก็บัญญัติให้ใช้ ก็เพื่อความจำเป็นในทางปฏิบัติ แต่ทั้งนี้ก็ยังอยู่ในดุลพินิจของเจ้าพนักงานเหมือนกับกฎหมายไทยเช่นกันว่า ในกรณีใดจะใช้ได้หรือไม่ได้ เพราะต้องดูพฤติกรรมของจำเลย ซึ่งเป็นไปในทางปฏิบัติ

สำหรับจำเลยในคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่นนั้น จะมีปัญหาในเรื่องการใช้เครื่องพันธนาการบ้าง แต่อาจมีปัญหาน้อยกว่าประเทศไทย เพราะในญี่ปุ่น ระยะทางระหว่างศาลกับเรือนจำ ส่วนใหญ่จะใกล้กัน และบางแห่งทำเป็นอุโมงค์เพื่อสามารถนำตัวจำเลยไปคุมขังในเรือนจำได้ทันที ภายหลังจากศาลพิจารณาคดีพิพากษาเสร็จสิ้น ทำให้ไม่มีความจำเป็นต้องใช้เครื่องพันธนาการ อีกทั้งเรือนจำจะมีศูนย์สั่งการควบคุม โดยระบบอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งมีมาตรฐานและสะดวกต่อการควบคุมผู้ต้องขัง แต่สำหรับประเทศไทยนั้น เรือนจำกับศาลจะอยู่ไกลกันมาก จึงมีปัญหาระหว่างการ

ควบคุมตัวจำเลยเวลานำตัวไปศาลเกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้ง ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ต้องใช้เครื่องพันธนาการ โดยเฉพาะประเภทโซ่ตรวนเพื่อป้องกันการหลบหนี

จึงจะเห็นได้ว่า การที่กฎหมายราชทัณฑ์ของประเทศญี่ปุ่น บัญญัติในเรื่องเครื่องพันธนาการไว้ เพื่อใช้กับจำเลยในลักษณะเหตุจำเป็นเฉพาะตามกฎหมายเท่านั้น ซึ่งในทางปฏิบัติมีการใช้ในจำนวนที่น้อยมาก ก็เป็นเพราะเหตุปัจจัยทางกายภาพของเรือนจำในประเทศญี่ปุ่น เนื่องจากเรือนจำของญี่ปุ่นมีสภาพที่ค่อนข้างมั่นคงแข็งแรง และใช้ระบบควบคุมทางอิเล็กทรอนิกส์เข้ามาเป็นองค์ประกอบเสริมทางด้านการควบคุมผู้ต้องขังและเสริมทางด้านความปลอดภัยของเรือนจำ อีกทั้งปริมาณคดีที่ขึ้นสู่ศาลมีจำนวนน้อย เพราะกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของญี่ปุ่นจะมีระบบที่จัดการกับข้อพิพาททางอาญาให้ยุติโดยไม่จำเป็นต้องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาทุกคดี ซึ่งข้อพิพาทประมาณร้อยละ 90 สามารถยุติได้โดยไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีของศาล จึงไม่ต้องดำเนินการพิจารณาคดีต่อจำเลยในศาล

ดังนั้นจึงเป็นทางออกให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้หลายทาง และเป็นการลดปริมาณจำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำลงไปด้วย ทำให้ไม่เกิดปัญหาการพิจารณาคดีที่ล่าช้าของศาล จำนวนจำเลยที่อยู่ระหว่างพิจารณาคดีในญี่ปุ่นจึงมีจำนวนน้อยและอยู่ในปริมาณที่พอเหมาะต่อความจุของเรือนจำ ประกอบกับการที่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของญี่ปุ่นมีประสิทธิภาพมาก

ในส่วนของกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ (Execution of sentences law/ Strafvollzugsrecht) ค.ศ. 1976 แก้ไขปี ค.ศ. 2001 ของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการใช้เครื่องพันธนาการกับจำเลยนั้น จะบัญญัติในส่วนของความปลอดภัยและความสงบเรียบร้อย ซึ่งบัญญัติให้การพันธนาการกระทำได้ที่มีมือหรือเท้า เพื่อประโยชน์แก่ผู้ต้องขัง แต่กฎหมายเยอรมันก็ไม่ได้กำหนดชนิดของเครื่องพันธนาการไว้ เพียงแต่กำหนดไว้ว่า การที่จะใช้เครื่องพันธนาการนั้น ถือเป็น “มาตรการมั่นคงพิเศษ” ซึ่งเจ้าพนักงานต้องพิจารณาจากพฤติกรรมของจำเลยว่า พยายามที่จะหลบหนีหรือเป็นอันตรายต่อการใช้กำลังประทุษร้ายผู้อื่นหรือทรัพย์ หรือพยายามฆ่าตัวตาย หรืออาจเป็นกรณีการขนส่งจำเลย อาจใช้เครื่องพันธนาการได้ ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับข้อยกเว้นในมาตรา 14 พระราชบัญญัติราชทัณฑ์และกฎกระทรวงฯ ของไทย เพียงแต่ต่างกันตรงที่เยอรมันไม่ได้กำหนดชนิดของเครื่องพันธนาการเอาไว้เท่านั้น

แต่ระบบการควบคุมตัวจำเลยของเยอรมัน จะใช้เครื่องพันธนาการในกรณีที่จำเป็นตามกฎหมายเท่านั้น เช่น กรณีขนย้ายจำเลยที่มีโทษสูงออกไปนอกเรือนจำ เป็นต้น เพื่อป้องกันการหลบหนี แต่เมื่อนำตัวไปถึงที่ทำการศาลก่อนเข้าห้องพิจารณาคดีก็จะถอดเครื่องพันธนาการจำเลยออก

จากมาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยของประเทศญี่ปุ่นและสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีดังกล่าว ประกอบกับแนวคำพิพากษาศาลฎีกาของประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อเทียบกับประเทศไทย จะเห็นได้ว่าในประเทศไทยนั้น จำเลยคดีอาญาที่เป็นชายวัยหนุ่มส่วนใหญ่แทบทั้งหมดจะต้องใส่โซ่ตรวนเพื่อมาพิจารณาคดีที่ศาล และตลอดระยะเวลาที่อยู่ในศาลนั้น รวมตลอดทั้งเวลาที่จำเลยอยู่ในห้องพิจารณาคดีของศาลด้วย เสมือนเป็นการปฏิบัติอย่างเดียวกันกับบุคคลที่ศาลพิพากษาว่าเป็นผู้กระทำความผิดแล้ว

ประเทศสหรัฐอเมริกานั้น การควบคุมตัวจำเลยทั้งระหว่างที่นำตัวมาที่ที่ทำการศาล และระหว่างที่อยู่ในห้องพิจารณาคดี จะมีเจ้าหน้าที่ชุดควบคุมที่ได้รับการฝึกเป็นพิเศษ มีอัตราการควบคุมจำเลย 1 คน ต่อเจ้าหน้าที่ 2-3 คน และมีอุปกรณ์ Electronic ในการควบคุมที่ทันสมัย สำหรับประเทศไทยนั้น อัตราเจ้าพนักงานตำรวจประจำศาลต่อจำนวนจำเลยที่ต้องมาพิจารณาคดีในแต่ละวันนั้นมีจำนวนไม่เพียงพอกับการที่จะควบคุมจำเลยระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณา และอัตราเสี่ยงต่อความปลอดภัยของเจ้าพนักงานตำรวจประจำศาลของประเทศไทยก็ยังมีมาก จึงเป็นสาเหตุของการที่จำเลยพยายามจะหลบหนี เพราะการควบคุมไม่ทั่วถึง

ปัจจัยของปัญหาหลายด้านที่กล่าวมาของประเทศไทย เปรียบเทียบกับประเทศญี่ปุ่นและสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ส่วนใหญ่มาจากจำนวนจำเลยที่ต้องมาพิจารณาคดีที่มีจำนวนมาก ประกอบกับองค์กรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยทำงานไม่สัมพันธ์กัน เกิดเป็นความล่าช้าเกิดขึ้นในหลายๆ เรื่อง ผลเสียจึงตกไปอยู่กับตัวจำเลยโดยตรง เพราะจำเลยเมื่อไม่ได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวหรือให้ได้รับการประกันตัว ศาลก็ต้องออกหมายขัง ไปควบคุมตัวไว้ก่อนในเรือนจำจนกว่าจะมีคำพิพากษาของศาลแสดงว่าจำเลยมิได้กระทำความผิด เมื่อถึงวันนัดพิจารณาสืบพยานซึ่งต้องกระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย⁷ จำเลยต้องเดินทางมาปรากฏตัวในศาล จึงทำให้ต้องมีการใส่โซ่ตรวนต่อจำเลยก่อนเดินทางออกจากเรือนจำมาที่ศาล โดยเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์จะอ้างว่าต้องใส่โซ่ตรวนเพื่อป้องกันการหลบหนีระหว่างเดินทางมาศาล แต่หากจำเลยเข้ามาอยู่ในศาลซึ่งมีระบบการรักษาความปลอดภัยที่มีประสิทธิภาพแล้ว เมื่อปรากฏตัวต่อหน้าศาลในห้องพิจารณาคดีจึงไม่จำเป็นต้องใส่โซ่ตรวนต่อจำเลย เพื่อเป็นการให้โอกาสแก่จำเลยที่ไม่ได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวหรือให้ได้รับการประกันตัว ได้ต่อสู้คดีโดยมีอิสระในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ ในฐานะที่จำเลยเป็นประธานในคดีนั้นอย่างเป็นทางการ

4.2 บทวิเคราะห์ปัญหาการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยในห้องพิจารณา

⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 172.

ในบรรดาเครื่องพันธนาการที่กำหนดให้ใช้กันอยู่ทั้งหลายนั้น “ตรวน” จะมีปัญหาในการใช้มากที่สุด และมีมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ตรวนเป็นเครื่องมือที่ใช้เพื่อช่วยในการควบคุมของเจ้าหน้าที่ แต่ก่อนข้างจะขัดกับหลักสิทธิมนุษยชน เจ้าหน้าที่ควรต้องพิจารณาการใช้ตรวนต่อจำเลยโดยคำนึงถึงหลักมนุษยธรรม และต้องมีเหตุผลตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ไม่ใช่ใช้เพื่อการลงโทษหรือเพียงเพื่อความสะดวกของตน และในหลักการทางด้านทัณฑวิทยา เขามองว่าการที่จำเลยคนใดคนหนึ่งถูกจำตรวน จะมีผลกระทบต่อความรู้สึกทางด้านจิตใจเขามาก เสมือนเป็นการตอกย้ำให้เกิดความรู้สึกว่าถูกสังคมประณามว่าเป็นคนชั่วร้าย เป็นอาชญากร เป็นแผลที่ติดอยู่ในใจ เกิดความเกลียดแค้นชิงชัง ทำให้ยากต่อการแก้ไข ทั้งนี้ยังไม่รวมถึงความรู้สึกของคนใกล้ชิด เช่น พ่อ แม่ ภรรยาหรือลูกที่ต้องมาพบเห็นคนที่ตนรักหรือผูกพันต้องตกอยู่ในสภาพอย่างนั้น

การปฏิบัติต่อจำเลยที่ยังมีปัญหาคือ การใช้โซ่ตรวน ซึ่งมีข่าวคราวการใช้อย่างผิดวัตถุประสงค์ การใช้อย่างไม่เหมาะสม โดยพร้าเพื่อ และการใช้เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ของผู้เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดข้อครหา เสื่อมเสียแก่องค์กรอยู่บ่อยๆ การปฏิบัติหน้าที่อันเป็นไปตามกฎหมายหรือใช้อำนาจในทางที่ผิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ในอดีตจนถึงปัจจุบันก็ยังมีอยู่โดยตลอด ซึ่งอาจเกิดขึ้นเพราะ

1. ความไม่รู้หรือไม่เข้าใจกฎหมายอย่างแท้จริง
2. การปฏิบัติที่ผิดโดยไม่เจตนา เนื่องจากปฏิบัติต่อกันมาตามความเคยชินจนคล้ายกับกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ

ในทางปฏิบัติเกิดเป็นปัญหาเกี่ยวกับการใช้โซ่ตรวนอยู่มาก โดยเฉพาะส่วนใหญ่มักจะเป็นจำเลยคดีอาญาของศาลชั้นต้นมากกว่า ซึ่งจะต้องถูกนำตัวไปขึ้นศาลอยู่บ่อยครั้ง เพื่อดำเนินการทางคดีตามหลักการพิจารณาโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย แต่ในชั้นอุทธรณ์หรือฎีกา ส่วนใหญ่จำเลยจะมาศาลอีกทีก็ต่อเมื่อมาฟังคำพิพากษา จึงไม่ค่อยมีปัญหาในระหว่างควบคุมจำเลยมาศาล และเกือบจะทุกครั้งก็จะมีการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยในระหว่างควบคุมตัวไปกลับศาล โดยจะใส่โซ่ตรวนอยู่ตลอดระยะเวลาตั้งแต่ออกเดินทางจากเรือนจำมายังศาลจนกว่าจะเดินทางกลับไปยังเรือนจำ ซึ่งก็รวมระยะเวลาที่จำเลยดำเนินคดีอยู่ในห้องพิจารณาของศาลด้วย ดังนั้นจึงเกิดเป็นปัญหาทั้งทางกฎหมายและทางปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกัน

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาตามหลักสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แล้ว จำเลยก็ย่อมได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ และพันธกรณีระหว่างประเทศฉบับต่างๆ ดังนั้นในการที่จะปฏิบัติต่อจำเลย โดยมีคำสั่งให้ใส่โซ่ตรวนนั้น จึงต้องมีการแยกปฏิบัติให้ชัดเจนกับผู้ที่เป็นักโทษเด็ดขาดหรือที่ศาลพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษแล้ว แต่ในปัจจุบันยังพบว่า มีปัญหาอยู่หลาย

ด้าน ซึ่งตรงนี้อาจเกิดได้จากสภาพของกฎหมายที่ใช้บังคับนั่นเอง หรือเกิดจากตัวเจ้าพนักงานผู้ปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

4.2.1 ความไม่ชัดเจนของกฎหมายและกฎข้อบังคับ

กฎหมายที่เกี่ยวข้องโดยตรงสำหรับการใช้ไซเบอร์วินั้น ก็คือ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ซึ่งกฎหมายราชทัณฑ์ดังกล่าว เป็นกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษของประเทศไทย ในฐานะที่ประเทศไทยมีระบบกฎหมายแบบ Civil law ซึ่งต้องปฏิบัติตามหลักการในประมวลกฎหมายอย่างเคร่งครัด อีกทั้งเมื่อเป็นกฎหมายบังคับโทษทางอาญา ก็ต้องบัญญัติให้ชัดเจนแน่นอน เพื่อเป็นหลักประกันว่า การลงโทษหรือความผิดทางอาญาหรือการที่จะปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดนั้น ต้องมีกฎหมายตามหลัก nullum crimen sine certa⁸ การที่จะนำกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่งมาบังคับใช้ในกฎหมายอาญา โดยเฉพาะกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษทางอาญาในชั้นการบังคับคดี จึงกระทำไม่ได้

เมื่อพิจารณาถึงกฎหมายราชทัณฑ์ของไทย จะเห็นว่าได้วางหลักไว้ชัดเจนในระดับหนึ่งแล้วว่า ห้ามมิให้ใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขัง ซึ่งอยู่ในมาตรา 14 ของพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ ขอบ่งใช้หรือการใช้เครื่องพันธนาการเป็นเพียงข้อยกเว้นของกฎหมายเท่านั้น ดังนั้นการตีความเพื่อใช้เครื่องพันธนาการจึงต้องตีความอย่างเคร่งครัดจะกระทำอย่างมก่ง่ายไม่ได้ ผู้มีอำนาจสั่งให้ใช้เครื่องพันธนาการจึงต้องทำความเข้าใจเจตนารมณ์ของกฎหมายมาตรานี้เป็นอย่างดีเสียก่อน ซึ่งเมื่อพิจารณาถ้อยคำบางคำที่ใช้ในมาตรา 14 ของพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 คือ คำว่า “เห็นเป็นการสมควร” ซึ่งบัญญัติอยู่ในมาตรา 14 (4) ถือเป็นกรบัญญัติโดยนัยกว้างๆ กล่าวคือ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 14 (4) บัญญัติว่า “ห้ามมิให้ใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขัง” เว้นแต่เมื่อถูกควบคุมตัวไปนอกเรือนจำ เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ควบคุมเห็นเป็นการสมควรที่จะต้องให้เครื่องพันธนาการกับผู้ต้องขัง

จากความจำเป็นที่กฎหมายให้ใช้เครื่องพันธนาการที่กล่าวมาแล้วนั้น เห็นได้ว่ากฎหมายให้ดุลพินิจกับเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจสั่งให้ใช้เครื่องพันธนาการไว้ค่อนข้างมาก ซึ่งก็อาจเป็นไปได้ที่บางครั้งการใช้ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ไม่รอบคอบหรือขาดเหตุผลเพียงพอ

จะเห็นได้ว่า คำว่า “เห็นเป็นการสมควร” เป็นการคาดคะเน หรือการประมาณการว่าจะเกิดเหตุการณ์ตามอนุมาตรา (1) (3) และอนุมาตรา (4) ซึ่งหากผู้มีอำนาจสั่งให้ใช้เครื่องพันธนาการคาดคะเนผิดพลาด หรือตั้งใจคาดคะเนให้ผิดพลาด จำเลยก็จะถูกจองจำด้วยเครื่องพันธนาการโดยไม่มีเหตุผลความจำเป็นซึ่งบางกรณีอาจจะไม่ต้องใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยก็ได้หาก

⁸ คณิต ณ นคร ข เล่มเดิม. หน้า 65.

เจ้าพนักงานเห็นเป็นการสมควรที่จะไม่ต้องใส่โซ่ตรวนต่อจำเลยในการควบคุมตัวออกนอกเรือนจำ เมื่อเป็นเช่นนี้ ย่อมเป็นการส่งเสริมให้ผู้มีอำนาจสั่งให้ใช้เครื่องพันธนาการกับผู้ต้องขังอย่าง พุ่มเพื่อขาดความยุติธรรม โดยอ้างความชอบธรรมว่ากฎหมายให้อำนาจไว้ ส่งผลกระทบต่อ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกายของจำเลย และถ้ายังเป็นจำเลยที่อยู่ในระหว่าง พิจารณาคดีหรือยังไม่มีคำพิพากษาถึงที่สุดด้วยแล้ว ก็ยังเป็น การขัดต่อรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทยที่ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์อีกด้วย

อีกทั้งในอนุมาตรา (4) กรณีควบคุมตัวผู้ต้องขังออกไปนอกเรือนจำนั้น ในทางปฏิบัติ โดยปกติ จะใส่โซ่ตรวนกับผู้ต้องขังชายทุกกรณี ยกเว้นจะเป็นผู้ต้องขังที่อายุมากเกิน 60 ปี และเป็น ผู้ต้องขังหญิงจะไม่ใส่ เนื่องด้วยกฎกระทรวงฯ ได้บัญญัติไว้ในข้อ 29 แต่กรณีผู้ต้องขังชายดังกล่าว จะใส่เครื่องพันธนาการโดยเฉพาะตรวนหรือกุญแจมือ ไปจนกว่าจะกลับเข้ามาเรือนจำอีกครั้งหนึ่ง แม้อยู่ในรถขนย้ายซึ่งมีลูกกรงขังตัวผู้ต้องขังอยู่ หรืออยู่ต่อหน้าผู้พิพากษาในศาล ตลอดจนการ นำไปไปขังตัวไว้ในห้องขังได้ดูแลเพื่อรอการพิจารณา ก็มีการใส่โซ่ตรวนหรือกุญแจมือ หรือ จำเลยบางคนอาจต้องถูกใส่ทั้งโซ่ตรวนและกุญแจมืออยู่ตลอดเวลา เป็นลักษณะของการจำกัด เสรีภาพทางร่างกายและการควบคุมถึง 2 ชั้น (double protect) ซึ่งการใส่โซ่ตรวนตามกรณีข้างต้น จะ มีการรองด้วยผ้าหรือถุงเท้าที่ขา เพื่อป้องกันการอักเสบจากตรวน หรือภาษาที่ใช้คือเพื่อป้องกัน ตรวนกินเนื้อขา แต่ไม่ใช้กระทำกับจำเลยทุกคน อยู่ที่ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ควบคุม

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า การที่จะบัญญัติกฎหมายเพื่อให้เป็นดุลพินิจของเจ้าพนักงานในบาง กรณีก็ไม่สมควรอย่างยิ่ง แม้จะอ้างว่าเป็นการควบคุมเพื่อมิให้จำเลยหลบหนีในทางปฏิบัติ แต่ก็เข้า ข่ายละเมิดสิทธิมนุษยชนของจำเลยในทางกฎหมาย

หากพิจารณาถึงหลักกฎหมายที่บัญญัติเกี่ยวกับการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยในประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ยังไม่มีการบัญญัติไว้โดยตรงอย่างชัดเจน เพียงแต่มีการบัญญัติไว้ใน กฎกระทรวงฯ ข้อ 28 ว่า ในกรณีที่ต้องนำตัวคนต้องขังหรือคนฝากไปนอกเรือนจำ ถ้าจะใช้ เครื่องพันธนาการ ให้ใช้กุญแจมือ เว้นแต่คนต้องขังในคดีอุกฉกรรจ์จะใช้ตรวนหรือกุญแจเท้าก็ได้ โดยที่การบัญญัติดังกล่าว ยังถือว่าไม่สอดคล้องกับหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ที่บัญญัติ ไว้ในรัฐธรรมนูญและมาตรฐานสากล

การควบคุมตัวจำเลยระหว่างพิจารณาคดี ไม่ควรใช้วิธีที่กระทบศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เช่น การใช้โซ่ตรวน เพราะเป็นสิทธิของจำเลยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 39 ที่บัญญัติรับรองว่า จำเลย ยังไม่มีความผิดจนกว่าศาลจะตัดสิน กฎของสหประชาชาติ ข้อ 33,34 และ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 มาตรา 4 26 27 29 32 39 มีหลักคือ “ห้ามปฏิบัติต่อจำเลยเสมือนว่าเขาเป็นผู้กระทำความผิด” นั่นคือ หลักการ “ห้ามตีตรวน” เว้นแต่จะเข้าข้อยกเว้นตาม พ.ร.บ.ราชทัณฑ์ฯ มาตรา 14 (1)-(5) การจะ

ตีตรวนผู้ต้องหาหรือจำเลยโดยเฉพาะอย่างยิ่งจำเลยที่ศาลยังไม่ได้พิพากษาว่าเป็นผู้กระทำความผิด จึงเป็นข้อห้าม ดังนั้น การที่ไปตีตรวนจำเลย จึงเปรียบเสมือนเอาข้อยกเว้นมาเป็นหลักการ

ในระหว่างการพิจารณาคดีอาญาในศาลทั่วประเทศยังมีการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยอยู่ต่อไป เสมือนว่าดำเนินการได้ตามกฎหมาย ทั้งที่วิธีพิจารณาความอาญาไม่มีบทบัญญัติใดให้อำนาจใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดีได้ อีกทั้งเมื่อราชทัณฑ์นำตัวจำเลยมาถึงศาลแล้ว อำนาจในการควบคุมตัวจำเลยจึงอยู่ในความรับผิดชอบของศาลที่พิจารณาคดีจำเลยนั้น ซึ่งในส่วนของศาลเมื่อพิจารณาจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หรือพระธรรมนูญศาลยุติธรรมแล้ว ก็ไม่มีบทบัญญัติชัดเจนในเรื่องของการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดี ในส่วนของกรมราชทัณฑ์ ก็มีเพียงแต่ออกหนังสือเวียนแจ้งแนวทางปฏิบัติและกำชับให้เรือนจำและทัณฑสถานต่างๆ ทั่วประเทศ ถือปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้เครื่องพันธนาการกับผู้ต้องขังให้เป็นไปตามกฎหมายเท่านั้น ซึ่งก็ไม่สามารถอนุมานได้ว่าหนังสือเวียนดังกล่าวเป็นกฎหมายหรือไม่ แต่ในที่นี้ผู้เขียนเห็นว่า หนังสือเวียนไม่ใช่กฎหมาย เพราะในหนังสือเวียนจะไม่มีโทษที่จะลงแก่เจ้าพนักงานเรือนจำในกรณีที่กระทำการไม่เป็นไปตามข้อความในหนังสือเวียนดังกล่าว ซึ่งโดยหลักถือว่ายังไม่ได้ระบุถึงความผิด หรือโทษ และไม่มีผลทางกฎหมาย มีแต่เพียงมาตรการบังคับเท่านั้น และเป็นลักษณะของข้อบังคับที่ใช้ภายในหน่วยงาน การที่จะเอาข้อบังคับนั้นมาใช้กับจำเลยหรือศาลที่มาจากบุคคลภายนอก ก็เป็นเรื่องที่น่าคิดว่าสมควรหรือไม่ แทนที่จะออกเป็นกฎหมายหรือแก้ไขกฎหมาย ดังนี้หนังสือเวียนดังกล่าว จึงน่าจะไม่ใช่กฎหมาย

ในการนี้ผู้เขียนเห็นว่า น่าจะออกเป็นกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไว้อย่างชัดเจนเพื่อแก้ไขปรับปรุงกฎหมายในเรื่องนี้ขึ้นใหม่¹⁰

ปัญหาการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุดตามกฎหมาย ที่ยังไม่ชัดเจนแน่นอนดังกล่าวมานี้ อาจสรุปได้ว่า มีปัญหาในทางกฎหมายต่อทางปฏิบัติอยู่ 3 กรณี กล่าวคือ

1. กรณีจำเลยถูกขังหรือจำคุกอยู่ในเรือนจำ
2. กรณีควบคุมตัวจำเลยออกไปนอกเรือนจำ ซึ่งอยู่ในระหว่างการเดินทาง
3. กรณีจำเลยอยู่ในศาล ทั้งระหว่างรอการพิจารณา และปรากฏตัวอยู่ต่อหน้าศาล

ดังนั้น ในการบัญญัติกฎหมายในเรื่องการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลย จึงต้องลงรายละเอียดให้ชัดเจนแน่นอนว่า จะให้ใช้โซ่ตรวนได้หรือไม่ อย่างไร หากจะกำหนดให้ใช้ต้องกำหนดเหตุแห่งการใช้ไว้อย่างชัดเจนแน่นอน ให้เป็นมาตรฐานต่อจำเลยซึ่งเป็นผู้ที่อยู๋ในการควบคุมของศาลในระหว่างพิจารณาคดีในห้องพิจารณา และหากเป็นจำเลยที่มีโทษสูงหรือในคดีอุกฉกรรจ์ ก็ควร

⁹ คณิต ฒ นคร ข เล่มเดิม. หน้า 30-31.

¹⁰ คู่มือบทที่ 5 ข้อ 5.2 ข้อเสนอแนะ.

บัญญัติเป็นกรณียกเว้นไว้ ทั้งนี้ในทางวิชาการควรที่จะนำความเป็นเสรีนิยม คุ่มครองสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มาเป็นบทบัญญัติในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาด้วย

4.2.2 ความไม่สอดคล้องกับหลักมาตรฐานสากล และ การกระทำที่ละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ปัจจุบันกระแสความสนใจในเรื่องสิทธิมนุษยชน และการรักษาศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ได้แพร่ขยายไปทั่วโลก และครอบคลุมการดำเนินชีวิตของบุคคลในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ หรือสังคม การรักษาสีทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรม เป็นเรื่องหนึ่งที่สังคมโลกให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง

กฎหมายหรือข้อบังคับที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับการใช้เครื่องพันธนาการต่อผู้ต้องขังก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด เมื่อพิจารณาแล้วก็ยิ่งถือว่า สอดคล้องกับมาตรฐานสากลหรือพันธกรณีระหว่างประเทศ กล่าวคือ ทั้งในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ และกฎหมายฐานันต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษ มีหลักมิให้นำเครื่องพันธนาการมาใช้กับผู้ต้องขัง

แต่ที่ที่มีความไม่สอดคล้องและแตกต่าง ก็คือ ในกฎหมายฐานันต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษ ข้อ 33 จะกำหนดไว้ชัดเจนว่า จะใช้ “โซ่ตรวน” ในการจองจำนักโทษไม่ได้ ส่วนพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ของไทย กลับให้ใช้ได้และบอกลักษณะการใช้ ตลอดถึงลักษณะของตรวนไว้อย่างชัดเจน ในกฎกระทรวงฯ ข้อ 25 26 และ 28 ซึ่งในประเด็นนี้ หากพิจารณาตามทางปฏิบัติกรณีการใส่โซ่ตรวนต่อจำเลยในการพิจารณาในห้องพิจารณาคดีของศาล ก็ถือเป็นการไม่ปฏิบัติตามกฎหมายฐานันต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษ ข้อ 33 และยังขัดกับกฎหมายฐานันต่ำฯ ในข้อ 84 ประกอบกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 11 ที่ให้สิทธิผู้ถูกคุมขังที่ศาลยังไม่ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษจำคุกนั้นพึงได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่ายังเป็นผู้บริสุทธิ์ อีกทั้งยังกำหนดให้พึงได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างจากผู้ที่ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดแล้วว่าได้กระทำผิด แต่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยในขณะนี้ไม่มีการบัญญัติไว้ เหมือนกับในกฎหมายฐานันต่ำฯ จึงทำให้การปฏิบัติต่อจำเลยตามกฎหมายไทย แทนที่จะต้องยึดหลักตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพราะเป็นกฎหมายเฉพาะ กลับต้องไปพิจารณาตามรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ จนเกิดเป็นปัญหาในการตีความตามมา

การใส่โซ่ตรวนต่อจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาของศาลนั้น เห็นได้ชัดว่าเป็นการกระทำที่ละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ขัดต่อบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 4 26 28 29 30 32 39 และ 40 เมื่อพิจารณาแนวคิดเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น มองจากความคิดที่ว่าคนเราเท่าเทียมกัน การกระทำของบุคคลอื่น โดยลดค่า

(Degrade) ของตนเอง เป็นสิ่งที่ต้องห้ามในสายตาของผู้ที่สนับสนุนแนวความคิดนี้ สักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงถูกตั้งเป็นกฎมาตรฐานขั้นต่ำเพื่อป้องกันการกล้ำกลายคุณค่าของคน จำเลยควรที่จะได้รับอิสระในการต่อสู้คดีของตนอย่างเต็มที่ โดยเสมอภาค ปราศจากเครื่องพันธนาการ การกระทำ เช่นนี้มีคำถามว่าทำได้หรือไม่ ในความเห็น ของเรื่อนจำเห็นว่ากระทำได้เนื่องจากมีพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 14 บัญญัติว่า “ห้ามมิให้ใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขัง เว้นแต่ (1).... (2)...

(3) เป็นบุคคลที่น่าจะพยายามหลบหนีการควบคุม

(4) เมื่อถูกควบคุมตัวไปนอกเรือนจำ เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ควบคุมเห็นเป็นการสมควรที่จะใช้เครื่องพันธนาการ และ (5)...”

ทางเรื่อนจำได้อ้างมาตรา 14 (3) (4) ของพระราชบัญญัติข้างต้น อย่างไรก็ตามในแง่มุมที่กลับกัน นักสิทธิมนุษยชนมีความเห็นว่า การกระทำดังกล่าวกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เนื่องจากการตีตรวนควรกระทำเฉพาะกรณีที่เป็น เช่น การออกไปนอกเรือนจำ จริงอยู่การใช้เครื่องพันธนาการต่อจำเลยเมื่อต้องถูกควบคุมตัวออกไปนอกเรือนจำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อนำตัวจำเลยไปพิจารณาคดีที่ศาลซึ่งเป็นสถานที่ที่ผดุงความยุติธรรม เป็นสิ่งที่กระทำได้เพราะกฎหมายราชทัณฑ์ฯ มาตรา 14 (3) (4) บัญญัติไว้ แต่ผู้เขียนเห็นว่าการพันธนาการด้วยโซ่ตรวน เป็นการกระทำที่เหมาะสมกับการพันธนาการเพื่อควบคุมสัตว์ดุร้าย แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่สมควรปฏิบัติต่อกันเช่นนี้ นอกจากนี้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 มาตรา 39 ยังบัญญัติรับรองไว้อย่างชัดเจนว่า “ในคดีอาญาต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่า ผู้ต้องหา หรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเหมือนเป็นผู้กระทำความผิดไม่ได้” บทบัญญัติมาตรานี้รับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลไว้อย่างชัดเจนว่า เป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ความผิด ขณะที่ปัญหานี้จำเลยซึ่งถูกฟ้องคดีแล้วนั้น ยังไม่ได้ถูกตัดสินว่ามีความผิด ศาลยุติธรรมจึงไม่มีอำนาจปฏิบัติต่อเขา ดังเช่นผู้กระทำความผิด

ตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ยังระบุไว้อีกว่า ข้อ 7 บุคคลจะถูกรุขาน หรือ ได้รับการปฏิบัติ หรือการลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือต่ำช้า มิได้ และกติกาฯ ข้อ 10 ระบุว่า บุคคลทั้งปวงที่ถูกลิดรอนเสรีภาพต้องได้รับการปฏิบัติด้วยความมีมนุษยธรรมและความเคารพในศักดิ์ศรีแต่กำเนิดแห่งความเป็นมนุษย์ อีกทั้งตามกฎหมายมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังของสหประชาชาติ ข้อ 33 ระบุว่า บรรดาเครื่องพันธนาการ เช่น กุญแจมือ โซ่ ตรวน และเสื้อตรวน จะต้องไม่นำมาใช้เพื่อการลงโทษ นอกจากนี้จะใช้โซ่ตรวนในการจองจำนักโทษไม่ได้ ส่วนเครื่องพันธนาการอย่างอื่น จะนำมาใช้ได้ต่อเมื่อมีพฤติการณ์ดังต่อไปนี้ (ก) เพื่อป้องกันการหลบหนีในระหว่างขนย้ายนักโทษ แต่ควรจะต้องถอดเครื่อง

พันธนาการนั้นออกเมื่อนำนักโทษนั้นไปปรากฏตัวที่ศาลหรือหน่วยงานอื่น ของฝ่ายบริหาร (ข) ด้วยเหตุผลทางการแพทย์ตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ (ค) โดยคำสั่ง ของผู้บัญชาการ เรือนจำ ในกรณีที่การควบคุมตัวนักโทษด้วยวิธีอื่นใช้ไม่ได้ผล ทั้งนี้เพื่อที่จะป้องกันปัญหาเรื่อง นักโทษทำร้ายตัวเองหรือผู้อื่นหรือทำลายทรัพย์สิน สำหรับข้อ 34 ระบุว่า รูปแบบและลักษณะของ การใช้เครื่องพันธนาการจะต้องมี การกำหนดโดยหน่วยงานของประเทศ และเครื่องพันธนาการนั้น จะใช้ได้เพียงในระยะเวลาที่จำกัด และเท่าที่จำเป็นอย่างยั้งเท่านั้น กรมราชทัณฑ์ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังได้ให้ความสำคัญกับประเด็นการรักษาสิทธิ มนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขัง โดยได้กำหนดนโยบายให้เรือนจำและทัณฑ สถานใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขังเฉพาะเท่าที่จำเป็น และคำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชนและ ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้ให้พยายามหลีกเลี่ยงการใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขังภายใน เรือนจำและทัณฑสถานให้มากที่สุด เท่าที่จะกระทำได้ หากจำเป็นต้องใช้เครื่องพันธนาการ ควรจะ ใช้เครื่องพันธนาการที่ดูเหมาะสมกว่า โซ่ตรวนและต้องดำเนินการภายใต้บทบัญญัติของกฎหมาย อย่างเคร่งครัด

นอกจากนี้ ในเรื่องการปฏิบัติกับจำเลยตลอดจนหลักการเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิ มนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของจำเลย ยังได้ระบุไว้ในส่วนของมาตรฐานสากลของ องค์การสหประชาชาติไว้หลายฉบับ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 2 ไม่ว่าจะเป็นปฏิญญาว่าด้วยการ ต่อต้านการกระทำทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นที่เป็นการทารุณ โหดร้าย ไร้ มนุษยธรรม หรือลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และประมวลระเบียบการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ที่มี อำนาจหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย

ในประเทศไทย หากพิจารณาถึงสถิติการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยในการพิจารณาในห้อง พิเคราะห์ ก็ถือว่ายังมีค่อนข้างมาก จึงเป็นข้อที่น่าคิดว่า อาจเข้าข่ายในการละเมิดสิทธิมนุษยชนใน กฎหมายระหว่างประเทศด้วย ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจอย่างมาก เพราะสิทธิของ จำเลย ก็คือ สิทธิในกระบวนการยุติธรรมภายในประเทศนั้น ซึ่งรัฐต้องพึงเคารพตามปฏิญญาที่ให้ ไว้ต่อองค์การสหประชาชาติ

ดังนั้น ปัญหาความไม่สอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศและมาตรฐานสากลของ กฎหมายไทย รวมถึงการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะหลักการ และทางปฏิบัติตามพันธกรณีระหว่างประเทศและมาตรฐานสากล ถือว่าเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ว่าดีสำหรับปฏิบัติต่อจำเลยในคดีอาญาในนานาอารยประเทศ แม้มาตรฐานดังกล่าวจะผูกพันทาง กฎหมายกับประเทศไทยเฉพาะกติการะหว่างประเทศก็ตาม ไม่รวมมาตรฐานฉบับอื่น แต่ก็ถือว่าเป็น มาตรการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ประเทศไทยควรนำไป

ปฏิบัติ โดยเฉพาะแนวคิดในการคุ้มครองการกระทำที่เป็นการกระทำทรามต่อผู้ต้องขังและการกระทำที่เป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์¹¹ ซึ่งหากไม่ได้รับการแก้ไขก็ย่อมเป็นการขัดแย้งต่อความเป็นสังคมประชาธิปไตยในปัจจุบัน และอาจเป็นที่ครหาของประชาคมโลกด้วย

¹¹ ชาติ ชัยเดชสุริยะ. เล่มเดิม. หน้า 131-132.

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

ในการพิจารณาคดีอาญาในศาลที่จำต้องพิจารณาคดีต่อหน้าจำเลย ตามสิทธิขั้นพื้นฐานของจำเลยนั้น ในคดีอาญาที่จำเลยเป็นผู้ถูกกล่าวหาว่าก่ออาชญากรรมที่เป็นความผิดร้ายแรง ประเด็นที่เป็นกั่วงวลในการพิจารณาคดีอาญาที่ร้ายแรงเหล่านี้ คือ จำเลยจะหลบหนีในระหว่างที่อยู่ในห้องพิจารณาคดีหรือไม่ หรือจำเลยจะกระทำการใดในระหว่างการพิจารณาคดีที่จะเป็นอันตรายต่อผู้พิพากษาหรือบุคคลอื่นใดที่อยู่ในห้องพิจารณาหรือไม่ เป็นต้น นำไปสู่การพิจารณาถึงมาตรการในการควบคุมตัวจำเลยระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดีที่ได้รับการพิจารณาในประเด็นสำคัญที่ว่า จะมีการใช้มาตรการในการควบคุมตัวจำเลยในห้องพิจารณาของศาลในระหว่างการพิจารณาคดีได้มากน้อยเพียงใด เพราะมาตรการที่ใช้นั้นจำต้องพิจารณาว่าจะเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของจำเลยจนเกินสมควรหรือไม่

ผู้ถูกกล่าวหาทุกคน ไม่ว่าจะอยู่ขั้นตอนใดของกระบวนการพิจารณาคดีอาญา เมื่อมาปรากฏตัวอยู่ต่อหน้าศาลในห้องพิจารณาคดี รวมเรียกว่า “จำเลย” ซึ่งได้รับข้อสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จะไปปฏิบัติเหมือนเป็นผู้กระทำความผิดยอมเป็นการไม่ถูกต้อง เพราะจำเลยยังไม่ถือว่าเป็นความผิดจนกว่าศาลจะพิพากษาอันเป็นที่สุดตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน มาตรา 39 วรรคสองและวรรคสาม ดังนั้นการปฏิบัติต่อจำเลยโดยใช้โซ่ตรวนในการพิจารณาในห้องพิจารณาจึงเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพทางร่างกายโดยจำกัดการเคลื่อนไหวและการเคลื่อนที่ ทำให้จำเลยไม่มีอิสระในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่อย่างเป็นรูปธรรม ละเมิดสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และขัดต่อรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวด้วย ซึ่งแต่เดิมนั้น โซ่ตรวนนำไปใช้ควบคุมสัตว์ร้าย เมื่อนำโซ่ตรวนมาใช้กับมนุษย์ จึงเปรียบเสมือนปฏิบัติต่อมนุษย์ไม่ใช่มนุษย์นั่นเอง แต่ทั้งนี้ เพื่อรักษาไว้ซึ่งความปลอดภัยในศาล ในกรณีที่มีเหตุผลหรือความจำเป็นอย่างยิ่งอาจมีการอนุญาตให้ใช้เครื่องพันธนาการชนิดอื่นซึ่งเหมาะสมกับมนุษย์ โดยไม่เป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เหมือนอย่างโซ่ตรวน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน พ.ศ. 2550 ก็ได้ให้ความสำคัญในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคล การใช้อำนาจของผู้พิพากษาในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีจึงต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพของจำเลยเป็นสำคัญด้วย โดยที่จะต้องไม่ปฏิบัติต่อเขาอย่างมิใช่มนุษย์ ทารุณ โหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม เนื่องจากจำเลยถือเป็นพลเมืองส่วนหนึ่งของประเทศ แม้จะถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพไปบ้างบางส่วน โดยผลของกฎหมาย แต่ก็ยังมีสิทธิเสรีภาพบางประการที่ยังคงเหลืออยู่ การที่จำเลยต้องถูกจองจำอยู่ในเรือนจำก็ถือว่าเป็นการกระทำต่อชีวิตและร่างกายของเขาแล้ว โดยการจำกัดสิทธิและเสรีภาพในชีวิตร่างกายซึ่งรัฐหรือองค์กรของรัฐสามารถกระทำได้ตามกฎหมาย แต่ทั้งนี้จะปฏิบัติต่อพวกเขาเหล่านั้นอย่างขาดความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทารุณ โหดร้าย หรือไร้มนุษยธรรมหาได้ไม่ สิทธิเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองไว้ เป็นประโยชน์ของประชาชนที่รัฐต้องปกป้องคุ้มครอง และต้องเป็นไปเพื่อประชาชนทุกคนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้พิพากษาของศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาที่จำเลยต้องหาว่าเป็นผู้กระทำผิด ในการควบคุมการพิจารณาคดีแต่ละคดีแก่จำเลยที่อยู่ในห้องพิจารณาคดีนั้น โดยการปฏิบัติให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ และต้องปฏิบัติตามในหน้าที่ภายใต้กรอบ หรือขอบเขตที่กฎหมายให้อำนาจไว้โดยเคร่งครัด

ศาลยุติธรรมถือว่าเป็นองค์กรหนึ่งที่สำคัญของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งมุ่งผลจะนำความยุติธรรม ความสงบเรียบร้อย ความสงบสุขมาสู่สังคมและประเทศชาติ เป็นงานที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงในการปฏิบัติต่อจำเลยในห้องพิจารณาคดี ซึ่งเป็นบุคคลที่ถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพในร่างกายอยู่ในขณะนั้น ดังนั้น ผู้พิพากษาซึ่งเป็นข้าราชการตุลาการที่รับผิดชอบดำเนินกระบวนการพิจารณาพิพากษารรคดีของศาลจะต้องเป็นบุคคลที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสำนึกในการปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ ของสังคม การปฏิบัติหน้าที่จะต้องยึดหลักกฎหมายอันชอบธรรม ซึ่งมุ่งรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมในการใช้ดุลพินิจตัดสินใจ และปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ซึ่งเป็นที่ยอมรับของสากล เช่น กฎมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อนักโทษ หลักสิทธิมนุษยชน เป็นต้น โดยระหว่างพิจารณาคดีจะต้องปฏิบัติต่อจำเลยด้วยเมตตาธรรม คำนึงถึงสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของจำเลย ด้วยมาตรการที่ไม่ทารุณโหดร้ายด้วย

ดังนั้นจึงขอสรุปรายละเอียดเป็นข้อๆ สำหรับปัญหาการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดีในห้องพิจารณา จากรายละเอียดในหัวข้อใหญ่ที่ได้กล่าวไว้แล้ว ดังต่อไปนี้

1) จากการศึกษาปัญหาการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดีในห้องพิจารณา โดยภาพรวมทั้งหมดแล้ว พบว่า ในการใส่โซ่ตรวนจำเลยที่มาปรากฏตัวที่ศาลเพื่อพิจารณาคดีนั้น เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ได้เริ่มทำการใส่โซ่ตรวนแก่จำเลยตั้งแต่ก่อนออกจากเรือนจำ เพื่อป้องกันการ

หลบหนีของจำเลยระหว่างเดินทางมายังศาล เพราะจำนวนเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่ควบคุมจำเลยมาศาลมีจำนวนไม่เพียงพอต่อจำนวนจำเลยที่มาศาล จึงมีจำเลยเป็นจำนวนมากที่ต้องเข้าสู่ห้องพิจารณาคดีในชุดนักโทษและถูกตีตรวนที่เท้าทั้งสองข้าง ซึ่งเป็นผู้ต้องขังชายวัยหนุ่มเสียส่วนใหญ่ เพื่อให้การพิจารณาคดีเป็นไปโดยยุติธรรม เสมอภาค และคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ศาลควรเปิดโอกาสให้จำเลยได้ต่อสู้คดีอย่างเต็มที่โดยปราศจากโซ่ตรวน แต่ในทางปฏิบัติแล้วนั้น ศาลไม่ได้ให้อิสระแก่จำเลยในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่อย่างเป็นทางการตามหลักการที่ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ เพราะจำเลยในคดีอาญาส่วนใหญ่ต้องเบียดเบียนสภาพที่ถูกพันธนาการด้วยโซ่ตรวนอยู่ตลอดเวลาที่อยู่ในห้องพิจารณานั้น และจนกว่าจะเดินทางกลับถึงเรือนจำ

2) การนำตัวจำเลยออกจากเรือนจำเพื่อไปพิจารณาคดีที่ศาลนั้น มีกฎหมายให้อำนาจในการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยได้ ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 14 (4) แต่เมื่อนำตัวจำเลยมาถึงศาลแล้วจะอยู่ในอำนาจของศาลยุติธรรมที่จะต้องรับผิดชอบดำเนินการต่างๆ ต่อจำเลยภายในศาล ซึ่งไม่มีกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตราใดบัญญัติในส่วนของการใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดีไว้โดยแจ้งชัด

3) พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ และกฎกระทรวงฯ ตลอดจนระเบียบข้อบังคับของกรมราชทัณฑ์ ที่บังคับใช้กับจำเลยซึ่งเป็นผู้ต้องขังก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุดยังไม่มี ความชัดเจน ส่วนใหญ่จะให้ดุลพินิจแก่เจ้าพนักงานเรือนจำ จึงเป็นปัญหาต่อการตีความ และการบังคับใช้กฎหมายในบางเรื่องก็ไม่สอดคล้องกับมาตรฐานสากลขององค์การสหประชาชาติ โดยเฉพาะในการปฏิบัติต่อจำเลยเมื่อปรากฏตัวที่ศาล ซึ่งมาตรฐานดังกล่าวกำหนดว่าควรจะต้องถอดโซ่ตรวนนั้นออก

4) การใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยนั้น ศาลสมควรปฏิบัติตามมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษ ที่องค์การสหประชาชาติ (UN) ได้ประกาศใช้ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติซึ่งจะเป็นแนวทางการแก้ไข เพื่อให้เกิดผลต่อจำเลยอย่างเป็นทางการ

5) ลักษณะของเครื่องพันธนาการที่ดูไม่เหมาะสม ซึ่งกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของจำเลย

6) การขาดแคลนบุคลากรในการควบคุมตัวจำเลยที่มีอัตราโทษสูงหรือในคดีอุกฉกรรจ์ ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ โดยเฉพาะบุคลากรที่มีความเป็นมืออาชีพในการควบคุมจำเลยอย่างแท้จริง

7) ความล่าช้าในการดำเนินงานของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทั้งระบบ ที่ส่งผลกระทบต่อ การควบคุมตัวจำเลย ตั้งแต่การสอบสวนของเจ้าพนักงาน การฟ้องคดี และการพิจารณาคดีของศาล ตลอดจนการพิจารณาให้ประกันตัว ทำให้จำนวนจำเลยซึ่งเป็นผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาคดีมีมากขึ้น เกิดเป็นปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำตามมา

5.2 ข้อเสนอแนะ

เมื่อพิจารณาถึงการคุ้มครองสิทธิของจำเลยที่จะต้องได้รับสิทธิที่ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ และสิทธิในการที่จะต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ในการพิจารณาคดีของศาล ประกอบกับการพิจารณาถึงหลักการรักษาความปลอดภัยในศาลบนพื้นฐานของการให้คงไว้ซึ่งความสำคัญของหลักการทั้งสอง ผู้เขียนจึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

5.2.1 บทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในส่วนของสิทธิของจำเลย ยังไม่มีบัญญัติในเรื่องการใช้โชตรวนต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดีไว้โดยตรง จึงเกิดปัญหาขึ้นมาในทางปฏิบัติ หากพิจารณาจากรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 มาตรา 39 วรรคสองและวรรคท้าย ก็น่าจะเป็นการขัดรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความชัดเจนและเป็นประโยชน์ต่อจำเลย ก็ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในเรื่องการห้ามใช้โชตรวนต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดี ไว้ในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิของจำเลย พร้อมทั้งข้อยกเว้นในการให้คงไว้ซึ่งโชตรวน (ถ้ามี) ไว้ให้ชัดเจนในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาคด้วย

5.2.2 เพื่อให้การพิจารณาคดีเป็นไปโดยยุติธรรม เสมอภาค และคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ศาลควรเปิดโอกาสให้จำเลยได้ต่อสู้คดีอย่างเต็มที่โดยปราศจากโชตรวน ภายใต้ระบบการรักษาความปลอดภัยในห้องพิจารณาคดีที่มีประสิทธิภาพ และมีความปลอดภัยในการพิจารณาคดี โดยผู้พิพากษาอาจใช้ดุลพินิจไม่อนุญาตให้มีการใช้มาตรการในการควบคุมตัวจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาเหมือนกับประเทศสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และเยอรมัน เพื่อให้การพิจารณาคดีแก่จำเลยคดีอาญาทั่วไปในห้องพิจารณาคดีอาญาของศาลนั้นกระทำโดยปราศจากโชตรวน ดังนั้น ก่อนเข้าสู่ห้องพิจารณาคดีโชตรวนจึงควรต้องถอดออกโดยผู้มีอำนาจ เมื่อจำเลยอยู่ในห้องพิจารณาคดีแล้วจะไม่ใส่เครื่องพันธนาการใดๆ ทั้งสิ้น เพื่อเป็นการให้อิสระในการต่อสู้คดีแก่จำเลยอย่างเต็มที่บังเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

5.2.2 หลัก presumption of innocence หรือหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์นั้น มิใช่จะทำให้ไม่ต้องใส่โชตรวนต่อจำเลยได้ทุกกรณี หากเป็นจำเลยในคดีอุกฉกรรจ์ จำเลยคดียาเสพติดร้ายใหญ่ จำเลยคดีฆาตกรรมต่อเนื่องก็ยังคงต้องมีการคงไว้ซึ่งการใช้โชตรวนต่อจำเลยนั้นอยู่ เพื่อความปลอดภัยในการพิจารณาคดีของศาล และทุกคนที่อยู่ในห้องพิจารณาคดีนั้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของผู้พิพากษาเป็นรายคดีไป

5.2.3 ในบางคดีที่ผู้พิพากษาที่จะต้องนั่งพิจารณาคดีมีความรู้สึกว่าจะไม่ปลอดภัยจากจำเลย ก็ต้องหาวิธีการเสริมมาตรการความปลอดภัยที่ไม่เป็นการขัดต่อกฎหมาย เช่น สั่งให้เพิ่มกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจประจำศาลในจำนวนที่เพิ่มขึ้นในอัตราที่เพียงพอกับจำนวนของจำเลย และมี

ประสิทธิภาพเพียงพอที่จะควบคุมจำเลย หรือให้มีการเพิ่มกำลังเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยในศาล เป็นต้น

5.2.4 ศาลยุติธรรมต้องประสานงานร่วมกับกรมตำรวจ เพื่อสรรหาเจ้าหน้าที่ตำรวจประจำศาล ที่มีศักยภาพเพียงพอ ในอัตราส่วนที่เหมาะสม และเพียงพอต่อการปฏิบัติงาน เพื่อสร้างเสริมประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานควบคุมความปลอดภัยในห้องพิจารณาคดี เพราะเจ้าหน้าที่ตำรวจประจำศาลเป็นผู้ที่จะต้องควบคุมดูแลจำเลยตั้งแต่มาถึงศาลร่วมกับเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ โดยผ่านช่องทางเดินเฉพาะของจำเลย จนเข้าสู่ในห้องพิจารณาคดีและตลอดระยะเวลาที่จำเลยอยู่ในห้องพิจารณาคดีนั้น เมื่อปรากฏตัวอยู่ต่อหน้าศาล จนกระทั่งเสร็จสิ้นกระบวนการพิจารณาของจำเลยในคดีนั้น ก็จะต้องควบคุมตัวจำเลยกลับลงมาที่ห้องควบคุมผู้ต้องขังของศาล ซึ่งระหว่างที่อยู่ในห้องพิจารณานั้นจะไม่มีการใช้เครื่องพันธนาการแก่จำเลย ดังนั้น เจ้าหน้าที่ตำรวจประจำศาลจึงต้องเตรียมพร้อมเสมอหากเกิดความไม่ปลอดภัยขึ้นในห้องพิจารณานั้น เพื่อที่จะได้ควบคุมเหตุการณ์ให้เข้าสู่ภาวะปกติได้อย่างรวดเร็วและปลอดภัย

5.2.6 ควรใช้เครื่องพันธนาการประเภทกุญแจมือหรือกุญแจเท้ามาใช้แทนโซ่ตรวนเมื่อนำตัวจำเลยมาพิจารณาคดีที่ศาล ซึ่งหากจะให้อิสระแก่จำเลยในการต่อสู้คดีในห้องพิจารณาก็จะถอดได้โดยง่ายกว่าโซ่ตรวน อีกทั้งยังเป็นเครื่องพันธนาการที่ดูเหมาะสม และกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของจำเลยน้อยกว่าโซ่ตรวนอีกด้วย

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

- กมลชัย รัตนสกววงศ์. (2544). **หลักกฎหมายปกครองเยอรมัน**. กรุงเทพฯ: ศูนย์ยุโรปศึกษาแห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ ชาติ ชัยเดชสุริยะ และฉัฐวสา ถังตรีไพฑูริย์. (2547). **มาตรฐาน
องค์การสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา**. กรุงเทพฯ:
มูลนิธิพัฒนากระบวนการยุติธรรม.
- เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. (2547). **หลักกฎหมายว่าด้วยสิทธิเสรีภาพ**. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- คณะกรรมการประสานงานองค์การสิทธิมนุษยชน (กปส.). (2544). **สิทธิมนุษยชน: รวบรวม
สนธิสัญญา สิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศที่สำคัญ** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มูลนิธิ
ฟรีดริค เอแบร์ท.
- คณะนักวิชาการ. (2547). **กระบวนการค้นใหม่ของกระบวนการยุติธรรมในการปฏิบัติต่อผู้กระทำ
ผิด**. การประชุมทางวิชาการระดับชาติว่าด้วยงานยุติธรรม ครั้งที่ 1, 17-18 กรกฎาคม
2546. กรุงเทพฯ: อรุณสภาลาดพร้าว.
- คณิต ฅ นคร. (2527). **กฎหมายอาญาภาคความผิด** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- _____. (2547). **กฎหมายอาญาภาคทั่วไป** (พิมพ์ครั้งที่ 2 แก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- _____. (2549). **กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา** (พิมพ์ครั้งที่ 7 ฉบับปรับปรุงใหม่
และแก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- _____. (2553). **กระบวนการยุติธรรมกับสิทธิพื้นฐานของประชาชน**. (พิมพ์ครั้งที่ 1).
กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- จรัญ โฆษณานันท์. (2541). **นิติปรัชญา**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- _____. (2544). **รัฐธรรมนูญ 2540 จากศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์สู่ผู้มีสิทธิ
มนุษยชน**. กรุงเทพฯ: นิติธรรม.
- ชาติ ชัยเดชสุริยะ. (2549). **มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน
ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา**. กรุงเทพฯ: เตือนตุลา.

- ธานี วรภัทร์. (2553). **กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก**. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- บรรเจิด สิงคะเนติ. (2547). **หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ** (พิมพ์ครั้งที่ 2 ปรับปรุงใหม่). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- บรรเจิด สิงคะเนติ. (2552). **หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์**. (พิมพ์ครั้งที่ 3 ฉบับปรับปรุงใหม่). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- มานิตย์ จุมปา. (2547). **คำอธิบายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. 2540)**. กรุงเทพฯ: นิติธรรม.
- มารุต บุณนาท. (2550). **สิทธิพื้นฐานในคดีอาญา**. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- วิสัย พฤษะวัน. (2544). **คำอธิบายพระราชบัญญัติราชทัณฑ์** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ทิพย์อักษร.
- สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. (2549). **ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับอ้างอิง** (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- _____. (2553). **ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับอ้างอิง** (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- อุดม รัฐอมฤต นพนิติ สุริยะ และบรรเจิด สิงคะเนติ. (2544). **การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามมาตรา 28 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540**. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.

บทความ

- กรมราชทัณฑ์. (2536, 2 กันยายน). “ข่าวราชทัณฑ์.” **วารสารราชทัณฑ์**, 41, 1. หน้า 4.
- คณิต ณ นคร. (2529, มิถุนายน). “ฐานะของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา.” **บทบัญญัติ**, 42, 2. หน้า 10-12.
- ธานี วรภัทร์. (2549, มีนาคม). “การบังคับโทษจำคุกในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี.” **บทบัญญัติ**, 62, 1. หน้า 175-176.
- สถาบันกฎหมายอาญา. (มีนาคม 2539). “รายงานการเสวนาทางวิชาการเรื่อง “คดีเชอร์รี่ แอน ดันแคน” กระบวนการยุติธรรมจะคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของผู้บริสุทธิ์ได้อย่างไร.” **บทบัญญัติ**, 52, 1. หน้า 76-83.
- อดุล พิธิวิทย์. (2514, พฤษภาคม-มิถุนายน). “เครื่องพันธนาการลงทัณฑ์และทรมานในสมัยโบราณ.” **วารสารราชทัณฑ์**, 19, 3. หน้า 72.

เอกสารอื่น ๆ

บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ. (2549). หลักการใช้อำนาจขององค์กรที่ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.

วิทยานิพนธ์

ณัฐกิตติ์ บุญจันทร์. (2550). มาตรการทางกฎหมายในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง: ศึกษาปัญหาการใช้เครื่องพันธนาการต่อผู้ต้องขังก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

ณัฐยา จรรยาชัยเลิศ. (2548). หลักประกันสิทธิผู้ต้องขัง: กรณีศึกษาสิทธิในการดำรงชีวิต. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธรรมฤทธิ์ สีตะปะดล. (2549). การขังจำเลยไว้ภายหลังที่ศาลชั้นต้นมีคำพิพากษายกฟ้อง. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

วิภา ปิ่นวีระ. (2550). บทบาทของศาลในการพิจารณาคดีอาญา. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศิริพร ตั้งคณานุกุลชัย. (2549). การใช้กำลังรุนแรงถึงตายของเจ้าพนักงานในการปฏิบัติการ ตามหน้าที่: การตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมาย. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

อารีลักษณ์ สินธพพันธ์. (2531). การปฏิบัติตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติ ว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังของเรือนจำในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ ปริญญา มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กฎหมาย

กฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2541).

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.

พระธรรมนูญศาลยุติธรรม.

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์พ.ศ. 2479.

ระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ว่าด้วยการรักษาความปลอดภัย พ.ศ. 2550.

ระเบียบศาลอาญาธนบุรีว่าด้วยมาตรการรักษาความปลอดภัย พ.ศ. 2553.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550.

ภาษาต่างประเทศ

BOOKS

Akio Yamaguchi. (2000). **Institutional Treatment Profiles of Asia**. UNAFEI: Tokyo.

Andrew Sanders and Richard Young. **Criminal Justice**. London: Butterworths.

David E. Westman. (1994). "Handling the Problem Criminal Defendant in the Courtroom:

The Use of Physical Restraints and Expulsion in the Modern Era".

San Diego Justice Journal. Volume 2, Summer.

LaFave Wayne R. et al. (2007). **Criminal Procedure West's Criminal Practice Series,**

Volume 6 (3 rd ed.). MN: Thomson/West.

LaFave Wayne R. et al. (2009). **Criminal Procedure** (5 th ed.). MN: Thomson/West.

The United Nations Asia and Far East Institute. (UNAFEI). (n.d.). **Criminal Justice Legislation**

of Japan. For the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders.

ARTICLE

Cherif M. Bassiouni. (1993). "Human Rights in the Context of Criminal Justice:

Identify Procedural Protections in National Constitutions."

Duke Journal of Comparative Law, 3.

LAWS

Code of Criminal Procedure.

Execution of Sentences Law.

German Basic Law.

Japan-Constitution.

The Code of Criminal Procedure.

The Constitution of the United States.

The Prison Law.

The Prison Law Enforcement Regulations.

ELECTRONIC SOURCES

Bureau of justice Statistics. (2003). The World Fact book of Criminal Justice Systems.

Retrieved August 11, 2011, from <http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/abstract/wfcj.htm>

California Department of Correction. Retrieved August 19, 2011, from <http://www.cdcr.ca.gov>

Presumption of innocence. Retrieved August 11, 2011, from

http://en.wikipedia.org/wiki/Presumption_of_innocence

The United Nations Asia and Far East Institute. (2000). Criminal Justice in Japan. Retrieved

July 30, 2011, from

<http://www.unafei.or.jp/english/pages/CriminalJusticeJapan.htm>

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-นามสกุล	นางสาวพ่องพรรณ มาบุญมี
วัน เดือน ปี เกิด	11 สิงหาคม 2528
ที่อยู่	42 ซอยสุทธาราม ถนนสมเด็จพระเจ้าตากสิน แขวงสำเหร่ เขตธนบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร
วุฒิการศึกษา	ปีการศึกษา 2549 นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปีการศึกษา 2551 ประกาศนียบัตรวิชาว่าความ รุ่นที่32 สำนักฝึกอบรมวิชาว่าความแห่งสหภาพนายความ สหภาพนายความ ปีการศึกษา 2553 เนติบัณฑิตไทย สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่ง เนติบัณฑิตยสภา